

**T.C.
IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

Ayşenur GÜNGÖR

**ŞEMALARIN KUŞAKLAR ARASI AKTARIMI: ERKEN
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞEMA YATKINLIĞI**

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Z. Deniz AKTAN**

İSTANBUL, Haziran 2025

**T.C.
IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**Ayşenur GÜNGÖR
(22PSKO9001)**

**ŞEMALARIN KUŞAKLAR ARASI AKTARIMI: ERKEN
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞEMA YATKINLIĞI**

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Z. Deniz AKTAN**

İSTANBUL, Haziran 2025

**T.C.
IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**Ayşenur GÜNGÖR
(22PSKO9001)**

**ŞEMALARIN KUŞAKLAR ARASI AKTARIMI: ERKEN
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞEMA YATKINLIĞI**

Tarih: 16 Haziran 2025

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Z. Deniz AKTAN (Işık Üniversitesi)

Diğer Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. H. Gülsen ERDEN (Beykoz Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Buket ÜNVER (Işık Üniversitesi)

Doç. Dr. Berna AKÇINAR (Işık Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Arcan TIĞRAK (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

İSTANBUL, Haziran 2025

ÖZET

ŞEMALARIN KUŞAKLAR ARASI AKTARIMI: ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ŞEMA YATKINLIĞI

Bu çalışma, şemaların üç kuşak boyu nesiller arası aktarımını ve çocuklarda şema yatkınlığını araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında veriler 6-8 yaş arası çocuklardan, ebeveynlerinden ve büyükannelerinden toplanmıştır. Erken yaş dönemindeki çocukların gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak her bir şema için bir vinyet ve bu vinyetleri temsil eden kısa video içerikleri oluşturulmuştur.

Bu çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk aşamada, araştırma kapsamında geliştirilen Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçeği'nin (VTÇŞYÖ) geçerlik güvenirlik çalışmaları yapılmış; tüm ölçek için Cronbach alfa katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Bu aşamada 6-8 yaş arası 156 çocuk VTÇŞYÖ'ye cevap vermiş, birleşen geçerliği için ise 8-14 yaş grubu 45 kişilik bir grup Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'ni yanıtlamıştır. Toplam puanlar bakımından karşılaştırıldığında iki ölçek arası korelasyonun $r=.50$ düzeyinde olduğu görülmüştür.

Çalışmanın ikinci aşaması şema aktarımının incelendiği kısımdır. Bu aşamaya, geçerlik güvenirlik çalışmasında yer alan 156 çocukla birlikte, 156 anne, 156 baba ve 156 anneanne olmak üzere 624 kişi katılmıştır. Çocuklar VTÇŞYÖ'ye cevap vermiş; anne baba ve anneanneler Young Şema Ölçeği'ni yanıtlamıştır. Anneler aynı zamanda, kendilerini değerlendirdikleri Depresyon Anksiyete Stres (DASS) Ölçeği ve olası psikopatolojiyi gözlemlemek amacıyla çocuklarını değerlendirdikleri Güçler Güçlükler Anketi'ni doldürmüştür.

Bulgular, kuşaklar arası şema aktarımı ve şemaların yordadığı çocuklarda davranım sorunlarının aktarımı olmak üzere iki düzeyde incelenmiştir: Annenin depresyon anksiyete stres düzeyi kontrol edildiği ve anne şemalarının aracı olduğu koşulda özerklik alanı hariç diğer tüm alanlarda anneanneden anneye

şema aktarımının olduğu; fakat aynı aktarımın çocuklarda herhangi bir şema alt alanında gözlenmediği bulgulanmıştır.

Şemaların yordadığı, çocuklarda davranış sorunlarının aktarımına dair yürütülen analizlerde, annenin depresyon anksiyete stres düzeyi kontrol edildiği koşulda, anne şemalarının özerklik ve sınırlar alt alanı hariç; bağlanma ve özdeğer alanında çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını yordadığı görülmektedir. Spontanite alt alanında ise anne şemalarının yalnızca içselleştirilmiş sorunlar üzerinde yordayıcı etkisinin olduğu bulgulanmıştır. Elde edilen veriler, literatür bulgularıyla tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Şema Terapi, Çocuklarda Şema Yatkınlığı, Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı

ABSTRACT

INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF SCHEMA: SCHEMA DISPOSITION IN EARLY CHILDHOOD

This study aims to investigate the intergenerational transmission of schemas across three generations and the predisposition to schema in children. In this study, data were collected from children aged 6 to 8, their parents, and their maternal grandmothers. Considering the developmental characteristics of children in early childhood, a vignette was created for each schema, along with short video clips representing those vignettes.

The thesis consists of two parts. In the first phase, the reliability and validity studies of the *Video-Based Schema Disposition Assessment Tool for Children* (VB-SDATC), developed within the scope of the research, were conducted. The Cronbach's alpha coefficient for the entire scale was found to be .83. In this phase, 156 children aged 6–8 responded to the VB-SDATC, and for convergent validity, a group of 45 children aged 8–14 completed the Düsseldorf Illustrated Schema Questionnaire for Children. When comparing total scores, the correlation between the two instruments was found to be $r = .50$.

The second phase of the study examined schema transmission. In this phase, a total of 624 individuals participated: 156 children (from the first phase), their 156 mothers, 156 fathers, and 156 maternal grandmothers. Children responded to the VB-SDATC, while mothers, fathers, and grandmothers completed the Young Schema Questionnaire. Additionally, mothers completed the Depression, Anxiety, and Stress Scale (DASS) to assess their own emotional state and filled out the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to evaluate possible psychopathology in their children.

Findings were examined on two levels: (1) the intergenerational transmission of schemas and (2) the transmission of behavior problems in children as predicted by schemas. When controlling for mothers' levels of

depression, anxiety, and stress, it was found that schemas were transmitted from grandmothers to mothers in all domains except for autonomy; however, no such transmission was observed in children.

In the analysis investigating the transmission of behavioral problems in children as predicted by schemas, it was found that, when maternal depression, anxiety, and stress levels were controlled, mothers' schemas predicted children's internalizing and externalizing behavior problems in the domains of attachment and self-worth, with the exception of autonomy and impaired limits. In the domain of spontaneity, maternal schemas predicted only internalizing problems. The findings were discussed in light of the existing literature.

Keywords: Child Schema Therapy, Schema Disposition in Children, Intergenerational Transmission of Schema

TEŞEKKÜR

Doktora süreci çok uzun, meşakkatli bir yolculuk. Yola başlarken, devam ederken, sonlandırırken eşlikçiler zamanla değişiyor, dönüşüyor, yol boyu yeni karşılaşmalar yaşanıyor. Sanırım benim en değerli karşılaşmam sevgili danışman hocam Dr. Deniz Aktan'la oldu. Bir öğrencinin bilgece ve şefkatlice nasıl kapsanacağını kendisinden öğrendim. Emekleri ve desteği için derin şükran hislerimi paylaşmak isterim.

Tez izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Gülsen Erden ve Dr. Buket Ünver çok kıymetli katkılarıyla yol boyunca eşlik ettiler, zaman ayırdılar. Tez savunma sınavım sırasında Doç. Dr. Berna Akçınar'a destekleyici, aynı zamanda derinlemesine bakmayı sevk eden yorumları ve Dr. Arcan Tığrak'a yöntem ve analizlere dair sunduğu katkı ve destekleri için ayrıca çok teşekkür ederim.

Stajyerlerim, genç meslektaşlarım sevgili Başak, Gizem, Defne, Zeynep özveriyle, çalışkanlıkla bu süreçte yanımdaydılar.

Yol boyu varlıklarını hissettiğim sevgili Esra hocam, arkadaşlarım sevgili Tuğba, Özge, Pınar, Melisa, Büşra, Selen, Gözde, asistanım Esra ve kuzenlerim desteklerini her daim hissettirdiler.

Çalışmaya katılan aileler ve sevgili minik katılımcılarım bu çalışmayı gerçekleştirmemi sağladılar. Her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Sevgili eşim, evladım, ailem, anne babam bu uzun yolculukta hep yanımdaydı. İyi ki varlar! Bu yolculukta büyüdüm, filizlendim, yerini seven ağaçlar gibi çiçek açtım, kök saldım. Tüm eşlikçilerime en derin sevgilerimle...

Ayşenur GÜNGÖR

Sevgili Aileme

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO</u>
ONAY SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İTHAF SAYFASI	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiv
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.....	4
2. LİTERATÜR	4
2.1 ŞEMA TERAPİ VE KURAMSAL ALTYAPI	4
2.2 KUŞAKLAR ARASI AKTARIM	11
2.2.1 Ruh Sağlığı Sorunlarının Aktarımı	15
2.2.2 Ebeveynliğe Bağlı Değişkenlerin Kuşaklar Arası Aktarımı	16
2.2.3 Travmanın Kuşaklar Arası Aktarımı	17
2.2.4 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı	19
2.3 ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR	25
2.3.1 Çocukluk Dönemine Dair Gelişimsel Kuramlar, İhtiyaçlar ve Zorluk Alanları	25
2.3.2 Çocuk Araştırmalarında Farklı Bilgi Kaynaklarıyla Çalışmak	33
2.3.3 Şema Terapi Perspektifinden Çocuklarla Çalışmak	37
BÖLÜM 3	43

3. AMAÇ VE HİPOTEZLER	43
3.1 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	43
3.2 ARAŞTIRMA SORULARI	43
BÖLÜM 4	45
4. YÖNTEM.....	45
4.1 ÖRNEKLEM	45
4.1.1 Birinci Aşama: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geçerlik Güvenirlik Çalışması için Örneklem	45
4.1.2 İkinci Aşama: Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı Çalışması için Örneklem	46
4.2 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	47
4.2.1 Birinci Aşama: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geliştirilme Süreci için Veri Toplama Araçları.....	47
4.2.1.1 Demografik Bilgi Formu	47
4.2.1.2 Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracı (VTÇŞYÖ).....	47
4.2.1.3 Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği (DÇŞÖ).....	48
4.2.2 İkinci Aşama: Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı Çalışması için Veri Toplama Araçları	49
4.2.2.1 Demografik Bilgi Formu	49
4.2.2.2 Young Şema Ölçeği	50
4.2.2.3 Güçler Güçlükler Anketi.....	50
4.2.2.4 Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği.....	51
4.3 İŞLEM.....	52
4.3.1 Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geliştirilme Sürecine Dair İşlem	52
4.3.2 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı için İşlem	57
4.4 VERİ ANALİZİ.....	58
4.4.1 VTÇŞYÖ için Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Dair Veri Analizi.....	59
4.4.2 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Veri Analizi.....	59
BÖLÜM 5	60

5. BULGULAR	60
5.1 BİRİNCİ AŞAMA: GEÇERLİK GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI	60
5.1.1 Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkınlığı Ölçeği (VTÇŞYÖ) için Betimsel Bulgular.....	60
5.1.2 Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkınlığı Ölçeği (VTÇŞYÖ) için Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları	61
5.1.2.1 Güvenirlik Çalışmaları.....	61
5.1.2.2 Kapsam ve Görünüş Geçerliği	65
5.1.2.3 Birleşen ve Ayırt Edici Geçerlik	67
5.2 İKİNCİ AŞAMA: ANALİZ SONUÇLARININ YORUMLANMASI	77
5.2.2 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Analiz Sonuçları	77
5.2.2.1 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Katılımcılara Dair Betimsel Bulgular	77
5.2.2.2 Çocuk, Anne, Baba ve Anneanne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar	81
5.2.2.3 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Model Testi ve Analizler	88
5.2.2.4 Çocuk, Anne, Baba ve Anneanne Arasında Davranış Düzeyinde Korelasyonlar	96
5.2.2.5 Davranış Düzeyinde Aktarıma Dair Model Testi ve Analizler	100
SONUÇ VE ÖNERİLER	114
KAYNAKLAR	140
EKLER.....	160
ÖZGEÇMİŞ.....	176

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1 Duygusal Yoksunluk Şeması için Hikaye Görseli (Örnek Madde)...	57
Şekil 5.1 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Önerilen Model	89
Şekil 5.2 Annenin Depresyon Anksiyete Stres Ölçümü (DASS) Kontrol Edildiğinde Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Önerilen Model	89
Şekil 5.3 Bağlanma Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü ..	93
Şekil 5.4 Özerklik Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü ...	93
Şekil 5.5 Sınırlar Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü	94
Şekil 5.6 Özdeğer Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü ...	94
Şekil 5.7 Spontanite Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü ..	95
Şekil 5.8 Davranış Düzeyinde Aktarıma Dair Önerilen Model	100
Şekil 5.9 Bağlanma Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımının İstatistiksel Formülü	108
Şekil 5.10 Özerklik Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımının İstatistiksel Formülü	109
Şekil 5.11 Sınırlar Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımının İstatistiksel Formülü	110
Şekil 5.12 Özdeğer Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımının İstatistiksel Formülü	111
Şekil 5.13 Spontanite Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımının İstatistiksel Formülü	112

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Karşılanmamış İhtiyaçlar ve Şema Alanları.....	7
Tablo 2.2 Şema Alanları ve Bu Alanlarda Yer Alan Şemalar	9
Tablo 4.1 Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı	46
Tablo 4.2 Video ve Ölçek Karşılaştırmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı	46
Tablo 4.3 Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Tüm Katılımcıların Yaş Dağılımı	47
Tablo 4.4 Araştırmada Kullanılan Ölçekler	49
Tablo 4.5. Duygusal Yoksunluk Şeması için Hazırlanan Hikaye Örneği.....	56
Tablo 5.1 Geçerlik Güvenirlik ve Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı (N=154)	61
Tablo 5.2 Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı (N=44)	61
Tablo 5.3 VTÇŞYÖ için İç Tutarlık Katsayıları (N=32)	63
Tablo 5.4 VTÇŞYÖ için İkiye Bölme Yoluyla Elde Edilen Katsayılar (N=32)	63
Tablo 5.5 VTÇŞYÖ Şema Alt Alanlarına Göre Madde Dağılımı	64
Tablo 5.6 Değerlendiricilerin VTÇŞYÖ'nün Kapsam ve Görünüş Geçerliği için Değerlendirme Puanları	66
Tablo 5.7 Birleşen Geçerliği için VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ'nün Şema Alanları Bakımından Korelasyonları	68
Tablo 5.8 Birleşen Geçerliği için VTÇŞYÖ ve GGA'nın Şema Alanları Bakımından Korelasyonları	70
Tablo 5.9 VTÇŞYÖ'nün Cinsiyet Düzeyindeki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)	72
Tablo 5.10 VTÇŞYÖ ve Annenin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)	73
Tablo 5.11 VTÇŞYÖ ve Ailenin Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)	74
Tablo 5.12 VTÇŞYÖ ve Annenin Çocukla Bir Günde Geçirdiği Zaman Arasındaki İlişkiye Dair Analiz sonuçları (N=154)	75
Tablo 5.13 VTÇŞYÖ ve Çocuğun Yaşı Arasındaki Korelasyonlar (N=154)..	76
Tablo 5.14 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Katılımcıların Yaşları	78

Tablo 5.15 Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Ebeveynlerin Sosyo Demografik Özellikleri (N=154)	79
Tablo 5.16 Çocuk ve Anne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar	81
Tablo 5.17 Çocuk ve Baba Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar	82
Tablo 5.18 Çocuk ve Anneanne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar	83
Tablo 5.19 Anne ve Anneanne Şemaları Arasındaki Korelasyonlar	85
Tablo 5.20 Anne ve Baba Şemaları Arasındaki Korelasyonlar	86
Tablo 5.21 Çocuk Şemaları ve Annenin Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğine Verdiği Yanıtlar Arasındaki Korelasyonlar	88
Tablo 5.22 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anneanne ve Çocuk Şemaları Arasındaki İlişkiye Dair Sonuçlar	90
Tablo 5.23 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anneanneden Anneye Kuşaklar Arası Aktarıma Dair Model Testi Sonuçları	92
Tablo 5.24 Annenin DASS Puanlarının Anne Şemaları Üzerindeki Yordayıcı Etkisine Dair Model Testi Sonuçları	92
Tablo 5.25 Anne Şemaları ve Çocuklarda Gözlenen Güçler Güçlükler Anketi Arasındaki Korelasyonlar	98
Tablo 5.26 Anneanne Şemaları ve Çocuklarda Gözlenen Güçler Güçlükler Anketi Arasındaki Korelasyonlar	99
Tablo 5.27 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Kuşaklar Arası Davranış Aktarımına Dair Model Testi Sonuçları	105
Tablo 5.28 Annenin DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anne Şemalarının Davranış Aktarımına Dair Model Testi Sonuçları	106
Tablo 5.29 Annenin DASS Puanlarının Çocuklarda Davranım Sorunları Üzerindeki Yordayıcı Etkisine Dair Model Testi Sonuçları	107
Tablo 5.30 Kuşaklar Arası Şema Aktarımının Çocuklardaki Davranım Sorunları Üzerindeki Yordayıcı Etkisi	113

KISALTMALAR LİSTESİ

YSQ: Young Şema Ölçeği (Young Schema Questionnaire)

GGA: Güçler Güçlükler Anketi

DASS: Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği

VTÇŞYÖ: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinlığını Değerlendirme Ölçümü

ISST: The International Society of Schema Therapy (Uluslararası Şema Terapi Birliği)

DÇŞÖ: Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği

SPSS: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı (Statistical Package for the Social Sciences)

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Şema Terapi, Young'ın (1990) Bilişsel Davranışçı Terapi ve Psikanalitik Terapi başta olmak üzere farklı ekolleri bir arada sentezlediği; kuramsal art alanda, nesne ilişkileri, bağlanma kuramı, Geştalt gibi okullardan beslenen oldukça zengin bir yaklaşım biçimidir.

Şema Terapi'nin kurucu babası Jeffrey Young'ın kendi kişisel terapi yolculuğunda deneyimlediği farklı yaklaşım biçimlerini sentezlemesiyle ortaya çıkan bu ekol, bakış açısı olarak erken yaş döneminde karşılanmayan ihtiyaçların, sonrasında kişinin yaşamında ortaya çıkan uyum bozucu duygu ve davranış örüntüleri oluşturduğunu vurgular (Martin ve Young, 2010).

Psikoterapi uygulamalarında baskın olarak kullanılan farklı pek çok ekolün ve bu ekollere dair tekniklerin sentezlendiği Şema Terapi, kişilik bozuklukları başta olmak üzere, kronikleşmiş sorunları ele almayı hedefler (Young vd., 2006).

Çocukluk döneminden itibaren çevreyle kurulan etkileşim sonucunda bağ kurma, değerli hissetme, özerklik, belirli sınırlar içerisinde yaşamı sürdürme ve spontanlık gibi temel ihtiyaçlar karşılanmayı bekler. Bu ihtiyaçların yeteri kadar doyurulmadığı ya da bir sebeple fazlaca esneklik söz konusu olduğu durumlarda şema adı verilen kalıplaşmış düşünce, duygu ve davranış örüntüleri ortaya çıkar (Young, 1990).

Bu kalıplaşmış örüntüler, ebeveynlik stilleri ve yaklaşımlarını belirleyen önemli değişkenleri açığa çıkardığından, bir önceki kuşağın sahip olduğu düşünce ve davranış kalıbının sonraki kuşaklarda farklı şekilde görünümüleri olduğu düşünülmektedir (Rothenberg, 2019).

Rothenberg'in araştırmalarına göre (2019, 2023) kültürel etkilerden bağımsız şekilde, ebeveynlik stillerinin yarattığı sonuçlar nesiller boyu aktarılmaktadır, çünkü (1) davranış kalıpları ebeveyni gözlemlemeye dayalı

gerçekleşir ve bu sebeple evrenseldir; (2) bu süreçte ortaya çıkan davranış sorunları (içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış belirtiler) çocuk yetiştirme tutumlarını doğrudan etkilediği için sonraki kuşaklarda da olumsuz ebeveynlik yaklaşımlarına yol açmaktadır.

Çocukların deneyimlediği bu ebeveynlik tutumları ve tekrarlayıcı biçimde süregelen olumsuz yaşam olayları ise travmatik deneyimlere dönüştüğünden, nesiller boyu devam eden içselleştirilmiş paternleri meydana getirir (Danieli, 1998). Bu örüntülerin ortaya çıkardığı psikopatolojiler ve ruh sağlığı sorunları, öte yandan koruyucu ve dayanıklılığı arttırıcı süreçlere de dönüşebilmektedir (Güngör, 2018; Schulberg, 1997).

Ebeveynlik tarzından ya da süregelen zorlayıcı yaşam olaylarının ardından iyice şekillenen şemalar benzer biçimde sonraki nesillerde çocuklara dair sergilenen yaklaşımları ve sağaltıcı tutumları ortaya çıkarmaktadır (Rothenberg vd., 2023; Talmon ve Tsur, 2021).

Nesiller arası aktarımda koruyucu faktörlerin varlığını vurgulayan çalışmalar arasında travmatik yaşam olaylarının türü (Güngör, 2018); ebeveynlik davranış ve stili (Sójtá ve Strzelecki, 2023; Sundag vd., 2018), pozitif ebeveynlik ve gelir artışı (Rothenberg vd., 2023) gibi başlıklar ele alınmaktadır. İlgili çalışmalar, olumsuz bir deneyimin mutlaka işlev bozucu sonuçlara yol açmayacağını gösteren önemli bulgular olarak yorumlanabilir.

Literatürde şema aktarımına dair çalışmaların ilişkili değişkenler ve farklı alt boyutlar üzerinden çalışıldığı görülmektedir. Ebeveynlik tutumu (Maçık vd., 2016), algılanan ebeveynlik ve telafi edici stratejiler (Sundag vd., 2018), bağlanma ve baba katılımı (Zeynel, 2019), otonomi ve başa çıkma stilleri (Karaarslan vd., 2021) en sık çalışılan başlıklar arasında yer almaktadır.

Nesiller arası aktarım çalışmalarında genellikle genç yetişkinler ve ebeveynleri üzerinden araştırmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı anne-çocuk ikililerine (Gibson ve Francis, 2019; Maçık vd., 2016); babanın rolü (Ocak, 2023) gibi değişkenlere odaklanırken; sınırlı sayıda çalışma üç kuşak aileyi bir arada ele almaktadır (Talmon ve Tsur, 2021; Talebian vd., 2023). Ergenler (Shi vd., 2024) ve çocuklarla yapılan çalışmalar (Köse Karaca vd.,

2022; Liebertz, 2014) görece sınırlı sayıda kalmaktadır. Mevcut çalışma, şemaların kuşaklar arası aktarımını ve erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 6-8 yaş arası çocuklar, anne babalar ve anneanneler olmak üzere üç kuşaktan veri toplanmıştır.

Her bir şema için bir vinyet ve bu vinyetleri temsil eden kısa video içerikleri oluşturularak çocuklarda şema yatkınlığının incelenmesi hedeflenmiştir. Anne, baba ve anneanneler Young Şema Ölçeği doldurmuş; annelere ek olarak, çocuklardaki davranım sorunlarını tespit edebilmek amacıyla Güçler Güçler Anketi ve ölçeği doldurdukları sıradaki duygudurumlarını test edebilmek amacıyla Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği uygulanmıştır.

Çalışma, erken dönemde çocuklara aktarılan şemaları ve çocuklardaki şema yatkınlığını incelemenin yanı sıra üç kuşaktan bilgi alarak şemaların ne şekilde aktarıldığını anlamayı amaçlamaktadır. Literatürde çocuklarla yapılan çalışmaların sınırlılığı göz önünde bulundurulduğunda, doğrudan çocuklardan alınan ölçümlerin hem çocuk araştırmaları hem de çocuk şema terapi literatürüne olumlu bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın özgün değeri, tüm şema alanlarını bir arada inceleyişi, üç kuşağı birlikte ele alışı ve erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığını belirlemeye çalışması itibariyle keşif niteliğinde öncü bir araştırma olarak düşünülebilir.

BÖLÜM 2

2. LİTERATÜR

2.1 ŞEMA TERAPİ VE KURAMSAL ALTYAPI

Young (1990) ve arkadaşlarının geliştirdiği; bilişsel davranışçı teori, bağlanma kuramı, psikanaliz, geştalt ve nesne ilişkileri yaklaşımını bir araya getirerek, işlevsel olmayan düşünce, inanç ve davranış kalıplarını daha bütünleştirici bir perspektif üzerinden anlamaya çalışan şema terapi ekolü, erken dönemde karşılanmayan temel psikolojik ihtiyaçların (sıcaklık, istikrar, güvenlik, şefkat, emniyet, bağlanma, kabullenme gibi) uyumsuz şemalar ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Arntz, 2019; Bosmans vd., 2010; Martin ve Young, 2010; Thimm, 2017).

Beck (1967), şema kavramını organizmaya etki eden uyaranları tarama, kodlama ve değerlendirme yapabilme üzerinden tanımlamıştır. Young (2006) ise bu kavramı, yaşam içerisinde erken çocukluk döneminde karşılanmayan, doyurulmamış, engellenmiş veya hayal kırıklığıyla sonuçlanan duygusal ihtiyaçlardan damıtılmış bilgi ve anlayış olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu temel ve psikolojik ihtiyaçlar ise bir süre sonra bireyin kendisi ve başkalarıyla olan ilişkisini (dış dünya) belirleyici inançlar ve davranış örüntüleri haline gelmekte; yaygın ve stabil temalar olarak varlığını sürdürmektedir (Young vd., 2006).

Erken çocukluk ve ergenlik evresinde, yetiştirilme sürecinde başta birincil bakımverenler olmak üzere çocuk için önemli diğer kişilerle kurulan ilişki şemalarının belirleyicisi haline gelmektedir (Loose vd., 2018b). Mizaç gibi doğuştan getirilen bireysel faktörler, olumsuz deneyimlerle harmanlanmış çevresel faktörlerle bir araya geldiğinde hem erken dönem uyumsuz şemaları oluşturmakta hem de işlevsel olmayan davranış örüntülerine neden olmaktadır

(Young, 1990). Güvende ve emniyette hissetme, tutarlılık ve gerçekçi sınırlar her çocuğun doğduğu andan itibaren ihtiyaç hissettiği temel değerleri içerir (Young vd., 2003). Bu temalar, temel psikolojik ihtiyaçlar olarak adlandırılır (Loose vd., 2018a). Olumsuz yaşantılar yalnızca travmatik anıları değil, çocuğa yeteri kadar bakım verilmemesi, güvende hissettirilmemesi gibi yoksunlukluk deneyimlerini; karşı uçta aşırı derecede korumacı ve i içe geçmiş ilişkileri; aynı zamanda ebeveynin olumsuz tutum ve davranışlarının iselleştirilmesinden doğan agresyon içerikli eylemleri de kapsar (Wong vd., 2021).

Yaşam deneyimine dair bu algılar, zamanla stabilleşir ve süreğen hale gelir. Çoğu durumda çarpıtılmış ve yanlış mesajlarla dolu bu algı ve inançlar bir süre sonra psikopatoloji ortaya çıkarabileceği gibi çoğu durumda erken yaşam evresinde oluşmuş uyumsuz inançların sürdürülmesiyle sonuçlanır (Young vd., 2003). Bu perspektifle şemaları anlamanın önemi, erken dönemde karşılanmamış, ihlal ya da ihmal edilmiş temel ihtiyaçların neler olduğunu tespit edebilmekten başlamaktadır (Rijkeboer ve de Boo, 2010). Yetişkinlerde şemaların değerlendirilmesi daha yaygınken çocukluk döneminde anlaşılması için ortaya konan çalışmalar görece henüz yeni ve üzerinde durulması gereken bir araştırma alanı olarak kendine yer bulmaya çalışmaktadır.

Birey için o sıradaki yaşam olayı, geçmiş deneyimleri hatırlatacak nitelikte olduğunda bir tetikleyici rolü üstlenmekte, bununla birlikte çocukken sergilediği başa çıkma yöntemlerine benzer şekilde bir davranış zinciri ortaya çıkmaktadır: İşlevsel olmayan bu davranışları Young ve arkadaşları (2006) teslim olma, kaçınma, aşırı telafi olarak isimlendirmektedir. Zaman içinde kalıp davranışlar haline gelen bu temalar, ileriki dönemde psikopatoloji riskini arttırdığı gibi işlevsiz başa çıkma yollarını daha da pekiştirmektedir (Young vd., 1996). Bu sebeple geçmiş döneme dair ihtiyaçların şu anki yaşamda karşılanması için bireyi destekleyecek mekanizmaları oluşturmak hem işlevsellik düzeyini arttıracak hem de şefkatli ve kapsayıcı bir tutum geliştirdiği için kalıcı yaşam deneyimi ve sonraki kuşaklara bu deneyimin aktarılmasını sağlayacaktır (Young vd., 2006; Loose vd., 2018a).

Bilişsel Davranışçı Terapi ekolünün düşünce ve davranış değişimini hedefleyen yaklaşımına, yaşantısal teknikleri de ekleyen Şema Terapi, geçmişte deneyimlenen olumsuz anıların zihinde yeniden senaryolaştırılmasını ve bu sayede yeniden kaydedilmesini sağlar (Young, 1990).

Psikanalitik ekolün sorunun kaynağına ilişkin erken çocukluk dönemi travmalarını önceleyen yaklaşımı Şema Terapi için de bütüncül bir perspektif sağlamakta; erken dönemde karşılanmayan ihtiyaçların bugün ortaya çıkardığı psikopatolojiler, davranım sorunları, işlevsiz ve uyum bozucu paternler Şema Terapi'nin öncelikli çalışma alanını oluşturmaktadır (Yakın vd., 2019).

İçsel Çalışma Modeli (Internal Working Model) perspektifinden bakıldığında duyarlı, tutarlı, öngörülebilir, destekleyici ve sıcak davranışlar sergileyen bakım veren, bebeğin kendini güvende ve emniyette hissetmesini sağlar. Böylece bebek 'dünya güvenli bir yer, ben güvendeyim ve sevilmeye değer biriyim' şeklinde olumlu bir benlik algısı geliştirir (Bowlby, 1979; Bretherton, 1999, 2005). Aksi durumda, bebek güvende ve emniyette hissetmediğinde bakım verenle güvensiz bir ilişkilene (bağlanma) halinde olur ve bunu dış dünyaya geneller (Bretherton vd., 1990).

Bowlby (1979) erken dönemde bebeklerin anneye kurdukları ilişkiler üzerinden güvensiz bağlanmayı kaygılı ve kaçınan tip olarak adlandırmıştır. Kaygılı bağlanma örüntüsündeki çocuk, annenin yokluğunda bir türlü yatışamaz, anne geri döndüğünde bile güvenmekte zorluk yaşarken; kaçınan tipte çocuk anneye bir türlü güvenemez, anne geri gelse bile reddedici ya da tepkisiz kalır (Bowlby, 1979). Kaygılı ve kaçınan tipin yanı sıra dezorganize tip bağlanma örüntüsünde olan çocuklar, kaygıyla başa çıkmakta zorlandıkları gibi, tutarsız ve öngörülemeyen bakıma bağlı olarak bazen donakalır, bazen de yoğun bir endişe yaşayabilir (Lamb vd., 2022).

Nesne ilişkileri kuramında Ainsworth ve meslektaşları (1974) ise karşılıklı tepkiselliği ve bunun bebek ile anne arasında gerçekleşen bağlanma stili üzerindeki etkilerini vurgular. Anne ve bebek arasındaki ilişki, bebekte iç dünyanın temsilini oluşturur (Fonagy, 1999).

Tüm bu yaklaşımlardan yola çıkarak Şema Terapi ekolü şunu ileri sürer: özellikle yetişkin dönemde gözlenen kişilik bozuklukları, kökenini erken çocukluk dönemindeki yetersiz fiziksel ve duygusal öz bakımdan almaktadır (Young, 1990).

Anne bebeğinden gelen sinyalleri okuyabilirse uygun tepki verebilir ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilir. Ancak anne bir sebeple bunu başaramazsa bebek kendini güvensiz hissetmeye başlar. Bu nedenle Şema Terapi, terapötik ilişkiye vurgu yapar ve tıpkı psikanalitik yaklaşımda olduğu gibi, erken çocukluk dönemindeki olumsuz deneyimlerle ilgili mevcut semptomların ve sorunların kökenlerini keşfetmeyi amaçlar. Ancak Şema Terapi, psikanalitik yaklaşımdan farklı olarak daha aktif ve yönlendiricidir, içgüdüsel cinsel ve saldırgan dürtülerden ziyade karşılanmamış temel psikolojik ve varoluşsal ihtiyaçlara odaklanır; aynı zamanda sınırlı yeniden ebeveynlik yoluyla bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlar (Young vd., 2006). Dolayısıyla şemaların ortaya çıkışı, erken dönemde birincil bakım verenle kurulan ilişki üzerine şekillenir ve erken yaş döneminden itibaren bakım verenin temsilleri çocuğa aktarılmaktadır (Young, 1990).

Young, erken çocukluk döneminde uyumsuz şemaların ortaya çıkmasının arkasında karşılanmamış ihtiyaçların yattığını vurgular; bu ihtiyaçlar kendini tekrar eden duygu ve düşünce kalıplarına dönüşmektedir (Young vd., 2006). Young'ın bahsettiği karşılanmamış bu ihtiyaçlar (Bkz: Tablo 2.1) şu şekilde tanımlanmaktadır: (1) Bağlanma, (2) Özerklik/Öz-yeterlik, (3) Kimlik/sınırlar, (4) Öz saygı/özdeğer, (5) Kendiliğindenlik ve oyun (Roediger vd., 2018).

Tablo 2.1 Karşılanmamış İhtiyaçlar ve Şema Alanları

Young vd., 2006	Rafaeli vd., (2010)
Bağlanma	Ayrılma Reddedilme
Özerklik/Özyeterlik	Bozulmuş Otonomi
Kimlik/Sınırlar	Zayıf Sınırlar
Öz saygı/Özdeğer	Başkaları Yönelimlilik
Kendiliğindenlik ve Oyun	Aşırı Uyarılma ve Baskılama

Bu ihtiyaçlardan yola çıkarak 5 temel alt alan belirlenmiştir (Rafaeli vd., 2010): (1) Ayrılma ve Reddedilme, (2) Bozulmuş Otonomi, (3) Zayıf sınırlar, (4) Başkaları Yönelimlilik, (5) Aşırı Uyarılma ve Baskılama (Hawke ve Provencher, 2011; Leahy, 2018). Şema alt alanları ve ilgili şemalar Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Erken çocukluk dönemine dair karşılanmayan ihtiyaçlardan doğan uyumsuz şemalar, bireylerde işlevsiz biçimde çeşitli başa çıkma yollarını beraberinde getirmektedir: Kaçınma, teslim olma, aşırı telafi (Young vd., 2003). Aynı örüntüler devam ettikçe pekişen bu paternler, psikopatoloji ve psikolojik strese yol açmaktadır (van Genderen vd., 2012). Uyumsuz şemaların yarattığı işlevsiz başa çıkma yollarını anlamak ve bu doğrultuda yönlendirmek şema terapinin öncelikli amacını oluşturmaktadır.

Erken dönem uyumsuz şemalara ilişkin araştırmalar son birkaç on yıldır aktif olarak literatürde kendinde yer bulmaktadır. Şemaların erken dönemde oluştuğu; düşünme ve başa çıkma biçimini etkilediği bilinmektedir (Dozois vd., 2009). Koruyucu faktörlerden ziyade; depresyon (Harris ve Curtin, 2002; Nilsson vd., 2015), anksiyete bozuklukları (Calvete vd., 2015; Pinto-Gouveia vd., 2006), bipolar bozukluk (Hawke ve Provencher, 2012; Khosravi vd., 2017) ve özellikle kişilik bozuklukları (Barazandeh vd., 2016; Frías vd., 2018; Jovev ve Jackson, 2004; Shorey vd., 2014) erken dönem şemalarla ilişkilendirilmekte ve sıklıkla çalışılmaktadır.

Şemaların aktarımıyla ilgili çeşitli araştırmalar, bakım verenin psikopatolojisi (Cooke vd., 2019), ebeveynlik rolü (Gibson ve Francis, 2019), algılanan ebeveynlik (Talebian vd., 2023), ebeveynin başa çıkma biçimi ve ebeveynlik davranışı (Sójta ve Strzelecki, 2023), baba katılımı (Zeynel, 2019) gibi konuları esas alarak aradaki ilişkiyi incelemekte ve güncel literatürde kendine yer bulmaktadır. Ancak bu araştırmaların neredeyse tamamı yetişkin bireylerle yürütülmektedir. Bunun yanı sıra koruyucu faktörlerin varlığına dair değişkenler literatürde pek vurgulanmamakta; (Davydov vd., 2010) şemaların aktarımına katkı sunan ya da bu aktarımı engelleyen değişkenler detaylı olarak ele alınmamaktadır.

Tablo 2.2 Şema Alanları ve Bu Alanlarda Yer Alan Şemalar (Rafaeli vd., 2010)

Şemalar	Şema Alanları	Karşılanmamış İhtiyaçlar
Duygusal Yoksunluk Terk Edilme Kuşkuculuk Sosyal İzolasyon Kusurluluk	Ayrılma ve Reddedilme	Bağlanma
Başarısızlık Bağımlılık Dayanıksızlık İç içelik	Bozulmuş Otonomi	Özerklik/Özyeterlik
Haklılık Yetersiz Özdenetim	Zayıf Sınırlar	Kimlik/Sınırlar
Boyun Eğicilik Fedakarlık Onay Arayıcılık	Başkaları Yönelimlilik	Özsaygı/Özdeğer
Karamsarlık Duyguları Bastırma Yüksek Standartlar Cezalandırıcılık	Aşırı Uyarılma ve Baskılama	Spontanite Kendiliğindenlik ve Oyun

Örneğin, travmatik bir yaşantı deneyimlemiş ebeveynlerin çocuklarının, bunu deneyimlememiş olanlara göre daha fazla işlevsiz inanç ve davranış kalıbına sahip olması olasıdır, ancak ilk grup ikinci gruba göre TSSB'ye (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) daha yatkın olmayabilir veya olumsuz biçimde bir aktarım gerçekleşmeyebilir. Travmanın kuşak aşkın aktarımının ergenler üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada anne babalarının deneyimlediği depremi bilmelerine rağmen gençlerin, karşılaştırma grubuyla kıyaslandığında duygu düzenleme ya da davranışsal açıdan olumsuz etkilere yönelik farklılık göstermediği bulgulanmıştır (Güngör, 2018). Bir diğer deyişle sonraki kuşakların travmaya yönelik belirtilerinin olmadığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle, ilgili literatür bulgusu, anne babası travmatik bir deneyim yaşamış olmasına rağmen çocukların şema geliştirmeyebileceğine dair ümit verici bir kaynak olarak yorumlanabilir. Dahası, pek çok kişi travmatik olay deneyimlemesine ve olumsuz çocukluk yaşantılarına maruz kalmasına rağmen bunu travmatik bir deneyim olarak algılamayabilir, travmatize olmayabilir veya

uyumsuz şemalar ortaya çıkmayabilir. Diğer bir deyişle yaşantısını büyük ölçüde işlev kaybı olmaksızın sürdürebilir. Bu nedenle, yalnızca psikopatolojiler hakkında çalışmaktan ziyade, dirençli olma ve dayanıklılık gibi ilişkisel değişkenlerin incelenmesi önemlidir (Coutu, 2002; Herrman vd., 2011; Hoffart ve Sexton, 2002; Masten ve Reed, 2002). Son zamanlarda dayanıklılık (*resilience*) çalışmaları literatürde yer etmeye başlamıştır ve bu alandaki eksiklik, araştırmacıları pozitif şemalar gibi koruyucu faktörlerin incelenmesi için teşvik etmektedir. Pozitif şemaların da tıpkı erken dönem uyumsuz şemalar gibi erken dönemde bilişsel ve duygusal yapıda eyleme dönük olumlu örüntüler ortaya çıkarabileceği ortaya konmuştur (Keyfitz, 2010). Pozitif şemaların varlığı ya da yokluğunun çocuk psikopatoloji ile ilişkisine bakıldığında depresyon, kaygı gibi pek çok çıktıyı yordadığı görülmektedir (Keyfitz vd., 2013).

Çalışmalarda saptanan araştırma boşlukları çerçevesinde Şema Terapi alanında eksiklikleri belirlemek ve bu boşluğu doldurmak üzere Delphi fikir birliği çalışması (*Delphi Consensus Study*) oluşturulmuştur. Bu çalışma, şema terapi alanında boylamsal ve kanıta dayalı araştırmalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Pilkington vd., 2023). Bununla birlikte psikoterapi uygulamalarında sıklıkla kullanılmasına rağmen şema terapi literatüründe çocuklarla yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Örneğin, ebeveynden çocuğa şema aktarımının gerçekleştiği düşünülmekte ancak bu aktarımda neyin etkili rol oynadığı yeterince bilinmemektedir (Sójta ve Strzelecki, 2023; Talebian vd., 2023). Şemaların nesiller arası aktarımı, aktarımın yönü ve şekli literatür kapsamında henüz detaylı olarak çalışılmamıştır, özellikle çocuklarla ve okul öncesi yaş dönemiyle ilgili araştırmalar oldukça sınırlı kalmaktadır (Cukor ve McGinn, 2006; Farc vd., 2008; Liebertz, 2014).

Literatürdeki bu boşluktan yola çıkarak şemaların kuşaklar boyu aktarımı, şemaların gelişmesinde etkili olan unsurlar, olumlu ya da olumsuz yönde katkı sağlayan değişkenler ve bireyin korunmasına dair faktörlerin bir arada nasıl çalıştığına incelenmesi önem kazanmaktadır.

2.2 KUŞAKLAR ARASI AKTARIM

Kuşaklar arası aktarıma dair erken dönem çalışmalar Bowen'ın (1966) aile içi örüntülere dair çalışmalarına ve bu örüntülerin sonraki kuşakları nasıl etkilediğine odaklanmaktadır (Boszormenyi-Nagy ve Spark, 1973). Örneğin, savaş döneminde kıtlıkla karşılaşmış bir aile, yiyecekleri istifleme gibi davranışlar sergileyebilir. Bu ailenin sonraki kuşaklarda yer alan çocukları ya da torunları benzer bir paterni sürdürüp bilinçdışı şekilde yiyecek, para biriktirme gibi eylemler sergileyebileceği gibi aç ve düşkün durumda kalacaklarına dair bilişsel düzeyde bir inanç da geliştirebilir (Lieberman, 1979; McGoldrick vd., 1999). Aile kuramcıları, kuşaklar boyu aktarılan bu örüntülerin her zaman bir ruh sağlığı sorunu olmayabileceğini, ailenin gidişatına ve tarzına dair bir ipucu verebileceğini de ifade etmektedir (Fossion vd., 2015).

Kuşaklar arası aktarım ve bu aktarımı inceleyen çalışmaların alan yazında travma aktarımı (Güngör, 2018), ebeveynlik tutumlarının aktarımı (Gibson ve Francis, 2019; Rothenberg vd., 2023), psikopatolojilerin aktarımı (Bromet vd., 1998; Bar-on vd., 1998), şemaların aktarımı (Liebertz, 2014; Talebian vd., 2023; Talmon ve Tsur, 2021), multidisipliner bir perspektifle psikojenik hastalıkların aktarımı (Debener vd., 2024; Fahrer vd., 2022; Janiczek, 2024; Raballo vd., 2021; Tossani vd., 2022; Yeshurun ve Hannan, 2019) gibi çeşitli başlıklarla kendine yer bulduğu görülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra kültüre duyarlı psikoloji çalışmaları, Kağıtçıbaşı'nın öncülüğünde kuşaklar boyu aktarılan aile dinamiklerini ve çocuğa karşı tutumun önemini de ifade etmektedir. 'Çocuğun Değeri' (*VOC: Value of Children*) çalışması, çocuk sahibi olmaya dair atıfları, bu atıfların aile ve toplum için ne anlama geldiğini ve çocuklara dair beklentilerin kültüre dayalı ne denli farklılaştığını araştırır (Kağıtçıbaşı, 1982): Çocuğun işlevi önceki yıllarda, ekonomik, duygusal, sosyal normatif ve statü kazandırıcı olarak görülmektedir.

Çocuk anne babaya maddi destek sağlar (ekonomik); aileye neşe, sevgi katar (duygusal); iyi bir aile yapısının zeminini oluşturur ve toplumsal

beklentileri karşılar (sosyal normatif); aynı zamanda çocuk sahibi olan kişi toplumda bir tür saygınlık ve statü sahibi olur (statü kazandırıcı işlev). Geleneksel toplumda çocuk ekonomik bir güvence olarak görülürken, modern toplumlarda çocuk duygusal ihtiyaçlara dair bir işlev görür. Bu da modern toplumla birlikte ortaya çıkan çocuğa dair atıfları ve beklentileri farklılaştırdığı gibi çocukla duygusal olarak kurulan bağın değişmesiyle sonuçlanmaktadır: Modernleşme sürecinin bir çıktısı olarak aileler daha bağımsız olma yönünde eğilim sergilemekte, bağlılık ve yakınlık kurmaya dair değerleri saklı tutarken “duygusal karşılıklı bağımlılık” yoluyla aile bağlarını sürdürmektedir (Kağıtçıbaşı vd., 2010). Dolayısıyla bağ kurmaya dair atıflar da zaman içinde ve modernleşen toplumun gereksinimleriyle birlikte dönüşüme uğramakta ve bağlamın önemi ortaya çıkmaktadır.

Ailesel şefkat ve denetimi birbirinden ayıran Kağıtçıbaşı'nın 1970 yılındaki araştırması da bu konuda yürütülen güncel çalışmalara ışık tutmaya devam etmektedir. Türk ve Amerikalı öğrenciler üzerinden yürütülen çalışmada her iki grup da ailesel şefkatin varlığını vurgularken; Türk çocukları daha fazla ailesel denetim algılamakta, fakat bunu şefkatle ilişkilendirmemektedir.

Amerika ve Alman kültüründe anne babanın çocuğu sıkı denetimi, çocuk tarafından ebeveynin onu daha az sevmesi şeklinde yorumlanırken, Japonya, Kore gibi ülkelerde bu tutumlar, çocuklar tarafından anne babanın onunla ilgilenmesi ve sevgisini gösterme biçimi olarak tanımlanır (Lansford vd., 2003; Trommsdorff, 1985). Dolayısıyla şemaları, kültürel dinamiklerden ayırarak evrensel bir boyuta yüklemek bağlamın getirdiği anlamı kaçırmak olarak ele alınabilir. Evrensel anlamları göz ardı etmeden, bağlamı dahil ederek sonuçların yorumlanması pek çok açıdan daha bütüncül ve kültüre duyarlı bir sentezi beraberinde getirecektir. Örneğin özerklik şema alt alanı üzerinden incelenmek istendiğinde, iç içe geçmeye ve bağımlılığa dair atıflar bu yaşantıların deneyimlendiği kültürlerde farklı anlamları çağrıştırabilir.

Yaşam döngüsü boyunca kuşaklar arası destek oldukça kritik roledir, bu destek büyük ölçüde karşılıklılığı da beraberinde getirmektedir (Rossi & Rossi, 1990). Kağıtçıbaşı'nın Aile Değişim Kuramı (1990), farklı sosyal, kültürel ve

ekonomik değişkenleri göz önünde bulundurarak “bağlam içinde aileye dair genel bir model” anlayışı geliştirerek kültür ve yaşam koşulları olmak üzere iki boyuttan bahsetmektedir. Bu boyutlardan ilki, ayrışma kültürü–ilişkisel kültür (bireycilik–toplulukçuluk) boyutunu içerirken, ikinci boyut kent–kırsal ve sosyoekonomik statü (refah düzeyi) farklılıklarını kapsamaktadır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Şema perspektifiyle ele alındığında bağlanma, özerklik ve sınırlara dair şemaların varlığı bu kültürel boyutlardan mutlaka etkilenecektir.

Kağıtçıbaşı’nın kuramında (1990) üç farklı aile modelinden bahsedilir: ‘Tam bağımlılık’, ‘bağımsızlık’ ve ‘psikolojik/duygusal karşılıklı bağımlılık’ (Kağıtçıbaşı vd., 2010). Tam bağımlılık modelinde çocuğun araçsal ve ekonomik değeri nedeniyle aileden ayrışması sakıncalı bulunur, çocuk aileden kopamaz ve itaat odaklı çocuk yetiştirme eğilimi yaygındır; kentleşmiş toplumlarda ise çocuğun özerkliği teşvik edilir. Bağımsızlık modelinde özyeterliliği yüksek olan çocuk, aile ve toplum açısından aile geçimi için tehdit oluşturmaz, çünkü çocuğun içinde büyüdüğü toplum ve kültür bireyci özellikleri içinde barındıran, batılılaşmış, refah düzeyi yüksek orta sınıftır. Üçüncü ve içinde bulunduğumuz kültürü daha iyi yansıtan ‘psikolojik/duygusal karşılıklı bağımlılık’ modelinde ise kentsel yaşamın getirisi, refah düzeyinin artması sonucu maddi bağımlılıklar azalsa da ilişkisel kültürün sürmesi sonucu psikolojik/duygusal karşılıklı bağımlılık devam etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1982). Özerkliğin daha fazla devreye girmesiyle, çocuğun maddi değeri azalır, ancak sıkı bağlar ve ebeveyn denetimi sürmektedir. Bu da özerklik ve ilişkili olma halini bütünleştirerek ‘özerk-ilişkisel benlik’ kavramını ortaya çıkarır (Kağıtçıbaşı vd., 2010). Erken dönemde deneyimlenen ilişkilere dair atıflar sonucunda gelişen benlik, ebeveyn çocuk arasında bağlanma şema alt alanı başta olmak üzere sonraki inanç ve tutumları şekillendirmektedir (Young, 1990).

Ailevi benlik kavramını geliştiren Fişek (1991) ise aile içi ilişkileri yakınlık ve hiyerarşi boyutları üzerinden ele alır. Bağlanma temelinde yorumlanabilecek şekilde, duygusal yakınlığı ve aile içindeki hiyerarşiyi belirleyen güç ve otorite ilişkilerini vurgular. Bu bakış açısıyla, erken dönemde oluştuğu varsayılan şemaların aile içi dinamiklerden etkilendiği ve sonraki

kuşakların davranışlarını şekillendirdiği yadsınamaz bir olgu olarak görülmektedir. İnsanların içinde yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıkları ve tanımlayıp açıkladıkları kültürel ortam ve sosyal yapılanma anlayışıyla iç içedir (Berger ve Luckmann, 1967).

Benzer biçimde Bronfenbrenner'in (1979) ekolojik modeli çocukla etkileşimde aileyi mikro sisteme yerleştirirken; kültür makro düzeyde etkileşimleri etkilemekte ve bu etkileşimlerden etkilenmektedir. Semboller ve anlamlar yoluyla algılanan gerçekliğin de yine kültürel düzeyde gerçekleştiğini iddia eden kuramcılar (Shweder ve LeVine, 1984), çağdaşları olan Beck'in (1967) tanımladığı insan modelinden çok da farklı bir görüşte değildir: Uyarınları tanımlayan, kodlayıp, değerlendirme yapabilen, bu sayede bilişleri ve davranışı açığa çıkaran insan, zaman içinde şema kavramını geliştirmektedir.

Erken dönemde oluşan şema kavramları ise bir anlamda, içine doğulan kültürel yapının ebeveyn tutumlarını şekillendiren dinamikleriyle iç içe geçmektedir. Kağıtçıbaşı'nın Çocuğun Değeri çalışmasıyla (1982) başlayan ve Aile Değişim Modeli'ni geliştirmesiyle (2014) devam eden süreçte vurguladığı en önemli noktalardan biri, kültürün en temelde aile içi dinamikleri etkiliyor oluşu nedeniyle 'kişiden uzak, dışarıda şekilde kavramsallaştırılmaması' yönündedir (2019, s. 68). Aynı zamanda bağlamsal, gelişimsel ve işlevsel yaklaşımın altı çizilerek, davranış mekanizmalarının altında yatan dinamiklerin detaylı araştırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Kuşaklar boyu aktarılan ruh sağlığı sorunları, ebeveynlik tutumları ve mevcut tez çalışmasının başlığını oluşturan şema aktarımını da kültürel perspektifte ele almak bu bakımdan oldukça önemlidir. Literatürdeki çalışmaların ortaklaştığı noktalar, kuşaklar boyu süregelen temaların sonraki nesillerde ne şekilde ve ilgili değişkenler bakımından hangi görünümde ortaya çıktığını anlamak üzerine kuruludur. Bu temaları anlamak, gelecekte çocuklar başta olmak üzere bireyleri bekleyen olası risk faktörlerini görebilmek ve koruyucu müdahale yolları oluşturabilmek için de büyük önem arz etmektedir.

2.2.1 Ruh Sağlığı Sorunlarının Aktarımı

Ruh sağlığı sorunları ve zihinsel bozuklukların kuşaklar boyu aktarımına odaklanıldığında, karşılanmamış ihtiyaçların fark edilmesi ve sonraki nesillerde oraya çıkabilecek olası risk faktörlerinin sosyo-proaktif bir müdahaleyle ele alınması sıkça göz ardı edilen fakat oldukça önemli bir meseledir (Raballo vd., 2021).

Mevcut genetik yatkınlıklar, bu yatkınlığın yol açtığı yetersiz ebeveynlik tutumları, sosyokültürel çevre gibi risk faktörleri zamanla kronikleşmekte ve yüksek riskli ailelerde yetişen çocuklar ne yazık ki erken aşamada tespit edilemediğinde olası hastalıkların taşıdığı zorlayıcı ve işlev bozucu etkiler müdahale ve terapi protokolleri açısından zincirleme biçimde zorluklara yol açmaktadır (Raballo vd., 2021; Rasic vd., 2014).

Bir diğer deyişle, zihinsel bozukluğu olan ebeveynlerin çocukları da aynı genetik ve çevresel yatkınlığa maruz kaldığından büyük bir risk altındadır. Bu riskin çeşitli yaş dönemlerinde sonraki kuşaklara ne şekilde aktarıldığını inceleyen boylamsal bir çalışmada, çocuklar genç yetişkinlik dönemine kadar 18 yıl boyunca takip edilmiştir. Herhangi bir zihinsel bozukluğa sahip annelerin çocuklarında olası bir psikopatoloji, depresyon ve anksiyete bozukluğunun zamana duyarlı biçimde seyri ve taşıdığı risk incelenmiştir. Ruh sağlığı sorunu geliştirme açısından, annelerin sahip olduğu zihinsel bozukluğun, çocuklarda da benzer şekilde zihinsel bozukluk geliştirme riskini sürekli biçimde arttırdığı gözlenmiştir (Debener vd., 2024). Bahsi geçen araştırma bulgularında, annenin kaygı bozukluğunun ise önemli bir risk faktörü olduğu, çocuklardaki kaygı bozukluğuyla ve zihinsel bozukluk geliştirmeyle de yüksek bir ilişki içinde olduğu kaydedilmiştir.

Benzer biçimde ruhsal ve zihinsel hastalıkların kuşaklar arası aktarımıyla ilgili geliştirilen teoride ebeveyn, aile, çocuk, sosyal çevre ve bu sistemler arasındaki etkileşim olmak üzere belirli bileşenler ele alınmıştır (Christiansen vd., 2019): Yaşam boyu gelişim perspektifiyle ele alınan bu süreçte çoklu ve eş sonluluğun (*multi and equifinality*) yanı sıra uyumlanma (*concordance*) ve

özgüllük (*specificity*) kavramları, ebeveyn ve çocuk etkileşiminde olası bir zihinsel problem riskinin belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (Fahrer vd., 2022). Bir diğer deyişle, ebeveynin sahip olduğu bir psikopatolojinin çocuğa dair yansımaları süreç içinde şekillenen, ilişkinin ve çevrenin etkileşimi sonucu seyri belirleyen (çoklu ve eş sonluluk) bir mekanizma olarak görülmektedir (Bugental ve Johnston, 2000). Ebeveynin taşıdığı her psikopatoloji doğrudan çocuğa aktarılmayacağı gibi; mizaç, çevresel değişkenler ve koruyucu faktörlerden önemli ölçüde etkilenmekte ve seyri değişmektedir (Fahrer vd., 2022).

Bu akışa etki eden önemli değişkenler arasında yer alan; eleştiri, düşmancılık üslup, müdahaleci söylem ve tutumları içerecek biçimde yüksek seviyede ve şiddetli biçimde 'ifade edilen duyguların (*expressed emotions*)' ise ebeveynlik stillerinde bağlanma başta olmak üzere çocuklarda duygusal ihtiyaçların giderilmesindeki yoksunluğu arttırdığı görülmektedir (Barrowclough ve Hooley, 2003). Kaygılı bağlanma, ayrılma/reddedilme (bağlanma) ve başkaları yönelimlilik (özdeğer) alt alanlarıyla yakından ilişkilidir (Karantzas vd., 2023).

Özetle anne bebek gözlemi üzerinden yürütülen çalışmalar ışığında, ebeveynin psikopatolojisi ve tutumunun, çocuk gelişimi bakımından büyük bir risk oluşturduğu anlaşılmaktadır; özellikle doğum sonrası depresyon yaşayan annelerin çocuklarla etkileşiminde, karşılıklılık ve çocuğun tepkilerini aynalama bakımından kaygı bozukluğu yaşayan ebeveynlere göre daha az sevgi dolu dokunuş ve duyarlılık içinde olduğu kaydedilmiştir (Feldman, 2012).

2.2.2 Ebeveynliğe Bağlı Değişkenlerin Kuşaklar Arası Aktarımı

Kuşaklar arası aktarımda psikopatolojilerin ve ruh sağlığı sorunlarının sonraki nesillere taşınmasında ebeveynlik stillerinin de önemli bir yere sahip olduğu araştırmalarla incelenmiştir.

Ebeveynin sahip olduğu tutum ve ruh sağlığı sorunlarının kuşak aşkın etkisini incelemek amacıyla üç nesille yürütülen, 9 ülke ve 12 farklı kültürden çok sayıda ailenin dahil olduğu retrospektif bir çalışmada reddedici ebeveyn tutumlarının sonraki kuşaklardaki ebeveynlik tutumlarına aktarımı ve üçüncü kuşakta yer alan 13 yaş grubundaki çocukların içe dönük ya da dışa dönük

davranış örüntülerinde nasıl bir seyir izlediği incelenmiştir (Rothenberg vd., 2023).

Rothenberg'in çalışmasında (2023) bu aktarımın gelir artışı ve ebeveynlerin katıldığı ebeveynlik programıyla ilişkisi ele alınmıştır. Araştırma sonucunda ebeveyn reddinin kuşaklar boyu aktarımında, üçüncü kuşakta yer alan çocuklarda daha yüksek içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunlarına yol açtığı; bu etmenlerin aynı zamanda kültüre duyarlı olduğu bulgulanmıştır. Ebeveyn reddinin görece daha yüksek olduğu kültürlerde aktarımın daha fazla olduğu; ancak babanın ebeveynlik programına katıldığı ve gelir artışının fazla olduğu ailelerde kuşaklar arası aktarımın bir ölçüde kırıldığı gözlenmektedir.

Öte yandan eğitim seviyesiyle ilişkilendirilebilecek gelir düzeyi, ebeveynlerin daha fazla bilgilenmesi; kültürel ebeveynliğe dair normları değiştirmeye dönük eylemlerin artması ve pozitif ebeveyn tutumlarının geliştirilmesiyle ilişkilendirilmekte ve kuşaklar arası aktarımda koruyucu bir ruh sağlığı değişkeni olarak adlandırılmaktadır (Rothenberg vd., 2023).

Sonuç olarak kuşaklar arası aktarım söz konusu olduğunda, ebeveynlik stillerinin gözleme dayalı ve kültürel bağlamdan bağımsız şekilde evrensel doğasından (Rothenberg, 2019) bahsedilse de gelir düzeyi, eğitim seviyesi, çevresel etkileşim gibi değişkenlerin günün sonunda önceki kuşaklardan aktarılan olumsuz davranış paternlerini dönüştürebileceği ve aktarımı kırabileceği anlaşılmaktadır. Bu da sonraki kuşaklar açısından koruyucu birer mekanizma olarak düşünülebilir.

2.2.3 Travmanın Kuşaklar Arası Aktarımı

Alan yazında travma aktarımı, nesiller boyu “tekrarlayıcı ve gözlemlenebilir örüntüler” olarak ele alınmaktadır (Danieli, 1998). Aile sistemini oluşturan bireyler tarafından içselleştirilen bu örüntüler, zamanla aile üyelerinin üstlendiği çeşitli rollere dönüşür. Üstlenilen bu roller olumlu ya da olumsuz şekilde ailelerin ve bireylerin yaşamında yansımalar gösterir: Bu örüntülerden kaynağını alan roller, travma ilişkili psikopatoloji ya da ruh sağlığı

sorunlarına yol açabileceği gibi (Bromet vd., 1998); bir başa çıkma yolu olarak dayanıklılığa da dönüşebilmektedir (Bar-on vd., 1998; Schulberg, 1997). Sosyal destek, aile desteği gibi koruyucu faktörlerin varlığı travmanın aktarım yönüne doğrudan etki etmekte ve bu deneyimlerin sonraki kuşaklara nasıl yansıtılacağını tayin etmektedir. Çocukların yetiştirilme koşulları, uyaran ortamlarının zenginliği, aile desteğinin varlığı koruyucu bir faktör olduğundan; olumsuz deneyimle başa çıkma kabiliyetlerini ve psikolojik sağlamlığı/dayanıklılığı arttırarak olumsuz duyguların üstesinden gelmek konusunda çocuklara yardımcı olmaktadır (İkizer, 2014).

Travmanın aktarımı bağlamında araştırmalar farklı değişkenlerin aktarımla ilişkisine bakmışlardır. Annedeki travma sonrası stres bozukluğunun da belirti ve şiddeti arttıkça, gerçekçi olmayan beklentiler ve çocuğa dair çarpıtılmış atıflar ortaya çıkardığı bilinmektedir (Dozio vd., 2020). Çocuğa yönelik korkutucu davranışların çoğalmasına neden olan bu patern, annede dağınık/dezorganize davranışları açığa çıkarır, tutarlı bakım vermeyi engler. Eş zamanlı, çocuğun yaşadığı sıkıntılı duruma dair verdiği tepki, annedeki travmatik anıları etkinleştirir, bu da ebeveyn ve çocuğu içinden çıkılmaz bir kısır döngüye sürüklemektedir. Süreğen biçimde korkutucu, dezorganize deneyimlerin içinde olan çocuk, güvensiz bir bağlanma (kaygılı ya da kaçınan tür) biçimi geliştirir. Bunun da travma sonrası stres bozukluğuyla ilişkili ortaya çıkan şemaların ve bağlanma sorunlarının zemininde yer alan döngüyü yarattığından söz edilmektedir (Aloni vd., 2020). Bahsedilen literatür bulgusuyla tutarlı şekilde, güvenli bağlanan çocukların duygu düzenleme becerileri ve dikkat-dürtü kontrolü bakımından güvensiz-kaygılı bağlanan çocuklara göre daha iyi düzeyde olduğu bilinmektedir (Tulpar vd., 2020).

İnsan eliyle yaratılmış ya da doğal afetlerin yol açtığı travmalar ise farklı deneyimler olarak kaydedilmekte ve travma türüne bağlı olarak, farklı şekillerde sonraki nesillere aktarılmaktadır (Braga vd., 2012; La Greca vd., 1996). Doğal afetlerden farklı olarak; savaş, soykırım, göçe zorlanma, yerinden edilme, istismar, terör saldırıları, kıtlık gibi insan eliyle oluşturulmuş travmaların bireyler üzerinde travmatik yanıtların dışında farklı etkiler doğurduğu çeşitli

araştırmalarca gösterilmiştir (Bezo ve Maggi, 2015; Davidson ve Mellor, 2001; Daud vd., 2005; Figley, 2012; Shakoor ve Chalmers, 1991; Yehuda vd., 2005).

1999 Marmara Depremi'nin yarattığı travmanın kuşaklar boyu etkisinin incelendiği bir araştırmada, depremi deneyimlemiş anne babaların depremden sonra doğan çocukları metabilif, duygu düzenleme ve davranım sorunları bakımından, anne babası depremi yaşamamış çocuklarla karşılaştırılarak incelenmiştir (Güngör, 2018). Araştırma sonunda istatistiksel olarak iki grup arasında belirlenen değişkenler açısından herhangi bir fark görülmemiştir. Çalışma, travma türünün önemli bir değişken olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir.

Benzer araştırmaların alan yazında kendine daha fazla yer bulması gerektiğini düşünen araştırmacılar (Goodman ve West-Olatunji, 2008); doğal afetlerin yarattığı travmatik etkilerin, insan eliyle yaratılmış travmalara kıyasla daha farklı etkiler yarattığını ifade etmekte; bununla birlikte insanların neden olduğu travmaların insan yaşamında daha büyük psikopatoloji ve davranım sorunları oluşturduğunu vurgulayan pek çok araştırma bulgusu literatürde kendine yer bulmaktadır (Bezo ve Maggi, 2015; Costello vd., 1998; Loo, 1994; Stewart, 1996).

2.2.4 şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı

Doğduğu andan itibaren çevresindeki dünya, kendi ve diğerleriyle ilişki kuran ve inançlar geliştiren çocuğun ilk temas kurduğu ilişki ağı ebeveynleridir. Bağlanma kuramı, bakımveren ve ocuk bağlanma ilişkisi içinde erken dönemde yaşantılanan ve tekrar eden etkileşim deneyimlerinin, bireyin kendisi ve ona yakın olan diğerleriyle etkileşimlerine dair beklentiler bütünü olarak içselleştirildiğini vurgulamaktadır (Bowlby, 1990).

Bu beklentiler bütünü ve ilişki ağı kişilik oluşumunda kritik öneme sahip olmakla birlikte, yetişkin dönemde bireyler üzerinde ruh sağlığına ilişkin önemli kazanımlar ve uzun vadeli sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Bilişsel kapasitenin artmasıyla birlikte bu beklentiler, bireyin kendisi, başkaları ve

ilişkiler hakkında bir içsel çalışma modeli haline gelir ve bu da kişilerarası deneyimlerin yorumlanmasını etkilemektedir (Bretherton vd., 1990).

Ebeveynin tutarlı, sıcak ve çocuğun ihtiyaçlarına yanıt verir biçimde davrandığı koşulda sağlıklı kişilik gelişiminin temelleri atılmaktadır (Winnicott, 1969). Ancak bu ihtiyaçların karşılanmadığı koşulda erken dönem uyumsuz şemaların ortaya çıktığı bilinmektedir (Young, 1990).

Epigenetik araştırmalar, çevresel maruziyet ve deneyimler sonucu edinilmiş tutum ve davranışların genetik olmayan yolla nesiller boyu aktarıldığına dair bulgular ortaya koymaktadır (Janiczek, 2024; Yehuda vd., 2001; Yeshurun ve Hannan, 2019). Depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu gibi ruhsal sorunların arka planında, hormonal ve genetik faktörlerin yanı sıra, çevreyle edinilmiş deneyimlerin nöroendokrin, bilişsel ve psikolojik etkiler açısından önemli bir payı olduğu vurgulanmaktadır (Bowers ve Yehuda, 2016; Yehuda ve Bierer, 2007). Aktarıma dair mekanizmaların işleyiş biçimi tam olarak anlaşılmasa da deneyimlenen çevresel olaylara bağlı olarak çeşitli epigenetik değişimlerin gerçekleştiği düşünülmektedir (Yehuda vd., 2014).

Bu değişimlerin bir sonucu ve yordayıcısı olarak ebeveyn tutumlarının ve çocukla kurulan ilişkinin ruh sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasında önemli bir rolü vardır (Fryers ve Brugha, 2013; Morgan vd., 2012; Sundag vd., 2018). Çocukluk döneminde deneyimlenen ve çocuğun algıladığı reddedilme, duygusal ihtiyaçların karşılanmaması, duygusal sıcaklığın yokluğu, kontrol davranışı, kaygı gibi erken dönem olumsuz yaşantıların yine aynı evrede oluşan şemalarla yakından ilişkili olduğu çeşitli araştırmalarca gösterilmiştir (Jalali vd., 2011; Khajouei vd., 2014).

Bu noktadan hareketle, erken dönemde fizyolojik ve duygusal ihtiyaçları karşılanmayan bireylerin ebeveyn olduklarında da çocukların ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaları, kendi deneyimlemedikleri bir olguyu çocuklarına sunmaları oldukça zor görünmektedir (Muris, 2006). Bu da ebeveynden çocuğa şema aktarımının varlığını düşündüren en önemli paradigmalardan biridir.

Bu aktarımın ne şekilde gerçekleştiğini inceleyen çalışmalar, başa çıkma becerilerinin nesiller boyu gözlenerek aktarıldığının altını çizer: Şema terapi

bakış açısıyla teslim olma, kaçınma ve aşırı telafi olarak adlandırılan bu stratejiler problem durumla nasıl başa çıkılacağına dair sonraki kuşağa bir perspektif kazandırmaktadır (Young vd., 2006). Bu başa çıkma stillerinin çalışıldığı araştırmalar görece sınırlı olmakla birlikte erken dönemde oluşan şema yapılarına dair önemli bilgiler vermektedir (Sundag vd., 2018): Ebeveynlerin sahip olduğu şemaların yetişkin çocuklarıyla anlamlı bir ilişki gösterdiği; bu ilişkiyi açıklayan en önemli mekanizmanın ise aşırı telafi yoluyla gösterilen başa çıkma yolu ve çocukların hatırladığı olumsuz ebeveynlik deneyimi olduğu kaydedilmiştir.

Ebeveyn tutumlarının yanı sıra şemaların varlığı ya da yokluğunun değerlendirildiği Shorey ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında, madde bağımlılığı tedavisi gören yetişkinler ve bu yetişkinlerin en az bir ebeveynle şemalarının ne denli ortaklaştığı araştırılmıştır. 18 şemanın 17'sinde istatistiksel olarak anlamlı ölçüde daha yüksek puan alan yetişkinler, bu aktarımın varlığına dair güçlü bir kanıt olarak düşünülebilir.

Erken dönem uyumsuz şemalar, çocuğun kaygı düzeyi ve ebeveynin psikolojik kontrolü arasındaki ilişkinin araştırıldığı başka bir çalışmada 9-18 yaş arası çocuklar incelenmiştir (Creveling-Benefield ve Varela, 2019). Ebeveynin psikolojik kontrolüyle çocuğun kaygı düzeyi arasında gözlenen ilişkide, bağlanmayla ilişkili olarak reddedilme ve özerklikle ilişkili olarak yetersizlik şemalarının aracı bir rol üstlendiği bulgulanmıştır. Ebeveynin psikolojik kontrol davranışı, çocukların bilişsel yapıları üzerinde doğrudan ve negatif yönde etki göstermekte; bu da yaş ya da bilişsel olgunluktan bağımsız olarak, çocuklarda kaygıyla ilişkilenebilmektedir. Bir diğer deyişle, erken dönem uyumsuz şemalar aracılığıyla gelişen olumsuz bilişsel kalıplar, çocukların kaygı düzeylerini artırmaktadır (Creveling-Benefield ve Varela, 2019).

Şemalarla bağlantılı şekilde, algılanan annelik tutumu, duygu düzenleme süreçlerindeki güçlükler ve psikolojik sıkıntı düzeyi arasındaki ilişkilerin araştırıldığı bir çalışmada (Çalışkan, 2017), olumsuz annelik tutumu ve bozulmuş otonomi alt alanına dair şemaların duygu düzenlemeyle ilişkili olduğu ve bu şemalara sahip bireylerin dürtüleri kontrol etme noktasında zorlandığı

gözlenmiştir. Sınırlar alt alanıyla bağlantılı şemaların varlığının dürtü kontrolü ve duygu düzenlemeyle ilişkisinin negatif yönde olduğu bulgulanmıştır. Algılanan olumsuz annelik tutumunun bozulmuş otonomi ve bağlanma alt alanına dair şemalarla pozitif yönde ilişkiliyken; bozulmuş sınırlara dair şemalarla negatif bir ilişki içinde olduğu gözlenmiştir. Bu da şemaların sonraki kuşaklarda dürtü kontrolü başta olmak üzere dışsallaştırılmış davranım problemleriyle ilişkisini ortaya koymaktadır.

Bu bulguyla ilişkili biçimde, gençlerin daha çok dışsallaştırılmış davranım sorunları (dikkat eksikliği, dürtüsellik, hiperaktivite, uyum sorunları gibi) nedeniyle otorite figürleri tarafından psikoterapiye yönlendirildiği bilinmektedir (Costello vd., 2014). Oysa, aynı çalışmanın altını çizdiği bir diğer bulgu, yetişkinlerin daha ziyade içselleştirilmiş problemlerle ve kendi rızalarıyla tedavi sürecine başvurdukları yönündedir.

Anne şemaları ve yetişkin çocukları arasında şema aktarımı düzeyinde anlamlı bir ilişki söz konusudur (Şaroğlu ve Astar, 2024). Şema aktarımında anne çocuk ikililerinin araştırıldığı başka bir çalışmada, annelerin sahip olduğu şemaların yetişkin dönemdeki kızlarında da gözlendiği ortaya konmuştur (Gibson ve Francis, 2019). Araştırma, destekleyici ve kurallı ebeveynliğin sonraki kuşakta gözlenen şema aktarımını azaltabileceğini; aşırı koruyucu ebeveynliğin ise bu aktarımı arttıracaklarını öngörmektedir. Anneye ait uyumsuz şemalara ek olarak ebeveynlik tarzının kız çocuklarının şemalarını yordayabildiği bulgulanmış; şema gelişiminde kişilerarası ve kuşaklar arası etkilerin varlığını destekleyecek veriler elde edilmiştir. Anne şemaları ve yetişkin çocukları arasında şema aktarımı düzeyinde anlamlı bir ilişki söz konusudur (Şaroğlu ve Astar, 2024).

Klinik olmayan örneklem grubunda, şemaların kuşaklar arası aktarımı ebeveyn tutumu üzerinden incelenmiş; kız çocuklarında annenin tutumuna dair algının şema gelişimi ve aktarımında önemli bir rolü olduğu bulgulanmıştır. Annenin aşırı talepkar tutumu uyumsuz şemaların ortaya çıkmasında en güçlü değişken olarak gözlenirken; babanın tutumlarıyla çocuklardaki şema gelişimi arasında ilişkiye rastlanmamıştır (Maçik vd., 2016). Aynı çalışma, annelerdeki

kusurluluk, dayanıksızlık ve cezalandırıcılık şemalarıyla birlikte babalarda kusurluluk, iç içe geçme ve kendini feda şemalarının kız çocuklarında gözlenen şemalarla güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Oğlan çocuklarında ise annenin karamsarlık şeması ve babanın dayanıksızlık şeması güçlü bir korelasyon içindedir.

Ebeveyn tutumunun yanı sıra bağlanma stilleri ve şemaların ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada güvensiz (kaygılı-korkulu) bağlanma türüne sahip bireylerin en fazla şema geliştiren grup olduğu ortaya konmuştur (Mason vd., 2005). Bağlanma yaşantısının temelde ebeveynle kurulan bir ilişki biçimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda birincil bakım verenin çocuğa dair tutumunun gelecekteki şema gelişiminin yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Bağlanma stilleri ve erken dönem şemaların araştırıldığı 15 yıllık boylamsal çalışmanın sonuçları da benzer bir örüntüden bahsetmektedir (Simard vd., 2011). 6 yaşlarındaki 60 katılımcının 15 yıl sonra, 20'li yaşlarda bağlanma tarzları ölçülmüş ve erken dönemde olduğu varsayılan neredeyse tüm şemaların güvensiz (kaygılı-ambivalan) bağlanma stiline sahip çocuklarda çok daha belirgin olduğu görülmüştür. Terk edilmeye dair kaygı, olumsuz benlik algısı gibi içsel çalışma modeliyle öğrenilmiş deneyim ve inançların şemaların ortaya çıkma sürecinde belirleyici bir rol üstlendiği bir kez daha araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir.

Olumsuz çocukluk yaşantıları ve şemaların kuşaklar arası aktarımının incelendiği iki ayrı çalışmada erken döneme dair olumsuz deneyimlerin anne ve çocuklarda ortak şekilde bağlanma alt alanına dair kopukluk ve reddedilme arasındaki ilişkiyi yordadığı bulgulanmıştır (Alaftar, 2021; Zeynel, 2019). Olumsuz çocukluk deneyimlerinin ise baba katılımının düşük olduğu koşulda aracı bir etki yarattığı görülmüştür (Zeynel, 2019). Algılanan annelik ilgisinin de benzer biçimde bağlanma şema alt alanına dair kopukluk ve reddedilme başlıklarında aracı rol oynadığı, ilgili alandaki şemaların bu yolla kuşaklar boyu aktarıldığı bulgulanmıştır (Talebian vd., 2023).

Yalnızca olumsuz yaşantılar üzerinden değil, sosyal uyum açısından 12-16 yaş arası ergenlerin incelendiği bir başka çalışmada, ergen şemalarının

ebeveyn şemaları ve ergenlerde sosyal uyum davranışları arasındaki ilişkide aracılık rolü üstlendiği; özellikle bağlanma alt alanında yer alan kuşkuculuk ve zedelenmiş sınırlar (yetersiz özdenetim) şema alt alanlarının sosyal uyumu etkilediği kaydedilmiştir (Shi vd., 2024).

Lotto ve arkadaşlarının (2023) yaptığı sistematik derleme çalışmasında çocukluk dönemindeki olumsuz yaşantı deneyimlerinin annelerde ebeveynlik stresini arttığı ve bu durumun olumsuz ebeveynlik davranışlarını beraberinde getirdiği gözlenmiştir. Bir diğer deyişle, annenin ruhsal sağlık sorunları (depresyon, anksiyete gibi) şemaların gelişiminde ve bu şemalar da ebeveynlik tutumlarında rol oynamaktadır.

Klinik ve klinik olmayan ergen örneklem grubunda, erken çocukluk dönemine dair olumsuz yaşantılar ve psikopatoloji arasındaki ilişkide şemaların aracı rolü araştırılmış; bağlanma ve özerklik şema alt alanında yer alan şemaların her iki grupta da önemli bir aracı değişken rol üstlendiği gözlenmiştir (Yiğit vd., 2021). Bağlanma alt alanında yer alan şemalar ve depresyon arasında kurulan ilişkinin diğer gruba kıyasla, klinik örneklem grubunda daha güçlü olduğu da çalışmanın bulguları arasındadır (Yiğit vd., 2021).

Anne çocuk ikilileri arasında yürütülen çalışmaların arasında sınırlı da olsa babaları dahil eden araştırmalar söz konudur. Babalardan çocuklara aktarımın incelendiği bir tez çalışmasında 18-25 yaş aralığındaki gençler ve babaların şemaları değerlendirilmiştir (Ocak, 2023). Çalışmada bağlanma (ayrılma-rededilme), zayıf sınırlar (zedelenmiş sınırlar), spontanite (aşırı uyarılma ve baskılama) alt alanlarına dair şemaların babadan çocuğa aktarımı yordadığından bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra algılanan ebeveynlik tarzının aracı değişken olarak bahsi geçen şema alanlarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Ebeveynin kendi kök ailesine dair algıladığı ebeveynlik tarzının da çocuklarda yine aynı şema alanlarında yordayıcı bir rol üstlendiği görülmüştür.

2.3 ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

Literatürde çocuklarla ilgili çalışmalar sıklıkla gelişim psikolojisi perspektifinden gözleme dayalı ya da ebeveynlerden bilgi alınarak yürütülmektedir. Bu kısımda belli başlı gelişim kuramları, davranım sorunları, çocuklarla yürütülen araştırmalarda farklı bilgi kaynaklarıyla çalışmanın önemi ve şema perspektifinden çocuklarla çalışma başlıklarına yer verilecektir.

2.3.1 Çocukluk Dönemine Dair Gelişimsel Kuramlar, İhtiyaçlar ve Zorluk Alanları

Çocukluk dönemine dair gelişimsel kuramlardan, bu döneme dair ihtiyaçları inceleyen farklı teorik yapılardan ve zorluk alanlarından bahsetmeden önce, araştırmalarda kullanılan ölçüm yöntemleri ve bu yöntemlerin geçerlik güvenirlik esaslarından bahsedilecektir.

Mevcut tanısal sistem (DSM-V, 2013), psikiyatrik tanıların geniş gruplar halinde sınıflandırılmasına yardımcı olurken klinik ve araştırma odağında içselleştirme ve dışsallaştırmaya dair semptomların geliştirilmesinde de etkili olmuştur. Duygusal, sosyal ve davranışsal alanda çocuklarda gözlenen problemleri tanımlamak maksadıyla içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış sorunlar adı altında iki ayrı kategori geliştirilmiştir: Kaygı, depresyon, bedensel semptomlar gibi zorluklar içselleştirilmiş problemler olarak adlandırılırken; belirgin ölçüde dürtüsellik, yıkıcı davranışlar, madde kullanımı gibi sorunlar dışsallaştırılmış problemler başlığı altında yer almaktadır (Achenbach, 1966). Psikopatolojiyi sınıflandırmak üzere, DSM-V tanı kategorilerine alternatif olarak araştırma ve klinik düzeyde yürütülen çalışmaları daha etkin kılacak, Araştırma Alanı Kriterleri (*RDoC: Research Domain Criteria*) adı altında bir sistem önerilmektedir (Insel vd., 2010). Söz konusu sistem, çocuklar için değerlendirmeye dair özel bir yapı belirtmese de çocuk araştırmalarında kategorik bir sınıflandırmadan ziyade boyutsal ölçütlerle tanılararası ilişkileri ele almanın gelişimsel psikopatoloji anlayışıyla daha uyumlu bir perspektif sunduğu düşünülmektedir (Achenbach vd., 2016).

Çocuklarla ilgili DSM-V'te (2013) yer alan tanı grupları farklı kategorilerde toplanmaktadır: Zihinsel güçlükler, iletişim sorunları, otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), karşıt olma karşı gelme bozukluğu, davranım sorunları, motor bozukluklar, öğrenme bozuklukları, kaygı bozukluğu, depresif bozukluk, yıkıcı davranış bozukluğu gibi başlıklar klinik grupta en sık gözlenen tanı grupları arasındadır. Bu tanı gruplarının şema perspektifi dahilinde çalışıldığı ve mevcut şemalarla ilişki kurulduğu çalışmalar ise görece sınırlı kalmaktadır.

Sözü edilen sınırlılıklar dahilinde, yetişkinlerle yapılan çalışmalardan gelen bilgilerin de değeri göz önünde bulundurularak, mevcut yetişkin çalışmalarının bulguları ile alan yazın bulguları bir arada sunulmuştur. Bu bağlamda yetişkinlerde gözlenen DEHB ve şemalar arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada bağlanma (sosyal izolasyon), özerklik (başarısızlık), spontanite (duyguları bastırma) ve sınırlar (yetersiz özdenetim) şema alt alanlarının DEHB ile güçlü bir ilişki içinde olduğu kaydedilmiştir. Özdeğer, haklılık, cezalandırıcılık şemaları ise DEHB grubunda en zayıf şemalar olarak bulunmuştur (Kiraz ve Sertçelik, 2021).

Gelişimsel olarak bağ kurma, aidiyet, stabilizasyon gibi özellikler *bağlanma* alt alanındaki ihtiyaçları içermektedir. Ebeveynin reddedici tutumu, çocuğu görmezden gelmesi, küçük düşürmesi, ihmal etmesi gibi davranışlar bu şema alt alanında gözlenen terk edilme, kuşkuculuk, duygusal yoksunluk, kusurluluk ve sosyal izolasyon şemalarını açığa çıkarır. Çocuğun bağımsızlaşması, anne babadan ayrışması ve kendine ait bir benlik inşa edebilmesi için uygun koşulların oluşturulması *özerklik* şema alt alanındaki ihtiyaçlarla karakterizedir. Aşırı korumacı, kötülük görmekten korkan, çocuğa yeteri kadar kılavuzluk etmeyen ve gelişimini takdir etmeyen ebeveyn davranışları sık görülür. Bağımlılık, dayanıksızlık, iç içe geçme ve başarısızlık şemaları bu alt alandaki şemaları oluşturur. Bozulmuş *sınırlar* alt alanında yer alan şemalar haklılık ve yetersiz özdisiplindir. Sınır koymaktan uzak, büyüklenmeci, çocuğu şımartan, haz ilkesine göre hareket eden, disiplinsiz ve değişken davranışlar sergileyen, bunu da genellikle kaygı ya da aşırı öz

farkındalık nedeniyle yapan ebeveynler bu şemaların oluşumunda en büyük etkendir. Boyun eğme, kendini feda, onay arama şemaları *özdeğer* (başkaları yönelimlilik) şema alt alanında yer almaktadır. Otoriter, çocuk uyumlu davrandığında bu davranışları takdir eden, başkaları odaklı davranan ebeveyn davranışıyla karakterizedir. Son olarak *spontanite* (aşırı uyarılmave baskılanma) alt alanında yer alan şemalar karamsarlık, duyguları bastırma, yüksek standartlar ve cezalandırıcılıktır. Duygusal olarak soğuk, aşırı rasyonel, aşırı kaygılı, her durumu potansiyel bir felaket olarak gören, ya hep ya hiç tarzında düşünen, çocuğu için sürekli yüksek standartlar belirleyen, hatayı affetmeyen, çocuk üstünde güç kuran ebeveynler bu şema alt alanında en sık gözlenen davranış kalıplarını sergilemektedir (Loose vd., 2018a).

Kuramsal çerçevenin yanı sıra, bahsedilen yapıların daha iyi anlaşılabilmesi için 19. yüzyıldaki bilimsel kökenlerinden bu yana psikoloji literatürü, özellikle çocuklar gibi dil-bilişsel düzeyde, dikkat, duygu ve öz düzenleme alanlarında henüz yeteri kadar olgunlaşmamış bireylerde davranış, duygu, algı ve bilişin nasıl geçerli ve güvenilir şekilde ölçülebileceği sorusu etrafında şekillenmiştir. Çocuğun gelişimsel özelliklerini göz önünde bulundurarak çeşitli ölçüm stratejileri geliştirme gerekliliği, bu alanın temel zorluklarından biri olmakla birlikte; gelişim süreçleri, moleküler düzeyden makro düzeye kadar çok katmanlı bir yapıya sahip olduğundan hem bireyler arası hem de bireyin kendi içindeki değişimlerin izlenmesi önem arz etmektedir (Lamb ve Lerner, 2015). Sosyal duygusal gelişimi incelerken; gözlemsel yöntemler, anket temelli değerlendirmeler ve biyofizyolojik ölçümler olmak üzere üç ayrı yaklaşım izlenmektedir (Eichorn, 1970; Preyer, 1893). Bu araçlar kullanılarak ölçülen yapının geçerli ve güvenilir olması sosyal bilim araştırmalarının en önemli ölçütüdür.

Çocuk ve ergenler, bazı bağlamlarda ruh sağlığı sorunları sergilerken başka ortamlarda bu belirtileri göstermeyebilirler. Örneğin evde problem çıkarıcı bir çocuk, okulda uyumlu davranışlar sergileyebilir. Bu sebeple çocuğun içinde bulunduğu bağlamı anlamak, sorunların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış belirtilerini anlamlandırmanın yanı sıra uygun tedavi/terapi protokollerinin

oluşturulması açısından da oldukça önemlidir (De Los Reyes vd., 2015). Farklı değerlendirici kaynakları arasındaki tutarlılığın düşük olması (öğretmenin sorun görmezken, anne babanın sorun iletmesi) gibi durumlar söz konusu olduğunda çocuğun *yalnızca* bazı ortamlarda sorun yaşadığı şeklinde verilerin yorumlanması doğru bir yaklaşımdan uzak olacaktır. Nitekim, farklı bilgi kaynakları, çocukla ilgili dışsallaştırma sorunları üzerinde her zaman daha yüksek bir uyum içindedir (De Los Reyes vd., 2015). Oysa karşı gelme, saldırganlık, antisosyal davranışlar gibi anne ile çocuk çatışması içeren çoğu problemin, anne çocuk arasındaki çocuk davranış sorunlarına dair algı farklılığından kaynaklandığı bilinmektedir (De Los Reyes ve Kazdin, 2006). Bu algı farklılıkları da işlevsiz etkileşimleri beraberinde getirmekte ve annenin yaşadığı stresi arttıran önemli bir değişken rolü üstlenmektedir.

Annenin depresyonu, ebeveynlik stresi ve anne-çocuk ilişkisine dair algısı gibi değişkenler, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunları söz konusu olduğunda annenin verdiği yanıtlarla çocuğun/ergenin kendine dair verdiği yanıtlar arasında tutarsızlık yaratmaktadır (Lohaus vd., 2020). Annenin bu sorunlara dair verdiği yanıtlar, çocukla yanıtları bakımından orta düzeyde korelasyon göstermektedir (De Los Reyes vd., 2015). Ebeveynin çocuğa yönelik azalan kabul düzeyi, çocuğun dışsallaştırma belirtilerine dair ebeveyn-çocuk tutarsızlıklarıyla daha yakından ilişkiyken; içselleştirme belirtileriyle ilişkili bulunmamıştır (Kolko ve Kazdin, 1993). Bir diğer deyişe, ebeveynin koşulsuz kabul düzeyi azaldıkça, çocuğun kendi problemlerine dair algısıyla annenin çocuğa dair algısı farklılaşmaktadır.

Mischel ve Shoda (1995) tarafından geliştirilen Bilişsel Duygusal Model (*CAPS: Cognitive Affective Personality System*) davranışın en kapsamlı şekilde anlaşılması için kişinin, durumun ve kişi ile durum arasındaki etkileşimin ele alınması gerektiğini ifade eder. Kişi, her ne kadar durumlar arasında değişmeyen sabit bir kişilik yapısına sahip olsa da bağlama göre değişen biçimde davranış sergiler (Shoda ve Mischel, 2000). Başta kişilik çerçevesi esasına dayalı yapılandırılmış olan bu model, birden fazla bilgilendirici tarafından rapor edilen davranışlardaki tutarsızlıkların alternatif bir açıklamasını sunmaktadır.

Okul öncesi yaş dönemindeki çocukların içsel süreçleri ve davranışlarıyla ilgili algılarını ölçmek için geliştirilen Okul Öncesi Kukla Görüşmesi (*PPI: Preschool Puppet Interview*) için farklı değerlendirici kaynaklarından (anne, baba, öğretmen) veri toplanmıştır (Bisceglia, 2007). Çalışma sonunda, çocukların kendilerini algılama ve değerlendirmeye dair raporlarının ebeveyn ve öğretmenlerden farklılaştığı; ancak yetişkinlerin değerlendirmesinden görece daha tutarlı sonuçlar içerdiği gözlenmiştir.

Çocuk araştırmaları söz konusu olduğunda bilgi kaynaklarından gelen yanıtlar arası tutarlılığı incelemenin yanı sıra, çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel evre, ölçülen değişken, ölçümün alındığı bağlam ve çocuğun bu bağlamla kurduğu ilişki öne çıkmaktadır (Bisceglia, 2007).

Piaget'nin kuramı (1957), çocuk gelişimine dair oluşturduğu evrelerle 1960'lı yıllardan bu yana çok ses getirmiştir. Duyusal motor (0-2 yaş), işlem öncesi (3-6 yaş), somut işlemler (7-11 yaş) ve soyut işlemler (12 yaş) olarak ayırttığı evreler çocukluk dönemindeki süreçlere dair bilgi vermekle birlikte (Piaget ve Cook, 1952) çeşitli eleştirilere de konu olmuştur. Bebeklerin kapasitesine dair indirgemeci bir yaklaşım, çocukların bilişsel gelişiminde sosyokültürel etkileşimlerin dahil edilmemesi, ergenlik dönemindeki bireylerin yetilerinin abartılması bu eleştirilerin ana odağını oluşturmaktadır (Pakpahan ve Saragih, 2022).

Piaget'ye göre (1957) öğrenme süreci içinde bilgi önce özümser (asimilasyon), daha sonra yeni uyarana uyumlanma süreci (akomodasyon) gerçekleşir. Olgunlaşma, deneyim, sosyal aktarım ve denge olmak üzere dört gelişim aşamasından bahseden Piaget, kişiden kişiye değişse de gelişimin bu süreçler arasında sabit bir ilerleme yoluyla devam ettiğini varsayar.

Bu gelişimsel süreçlerin arasında mizaç ve kişiliğin de oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Alışkanlık ve becerilere dayalı bireysel özellikler mizaç olarak adlandırılırken; kişilik, bireyler arasında değişen hedef ve değerlerin bütünüdür. Mizaç, amigdala, hipotalamus, limbik sistem gibi daha subkortikal alanların kontrolünderken; kişilik, hipokampal ve neokorteks gibi daha üstkortikal yapıların denetimindedir (Cloninger, 1994).

Çocukluk döneminden itibaren beyin gelişiminin içeriden dışarıya doğru olduğu ve çocuklarda dürtü kontrolüyle ilişki davranışların yaş aldıkça kazanıldığı (Jensen ve Nutt, 2017; Siegel, 2022), Piaget'nin perspektifiyle somut işlemlerden soyut işlemlere geçildiği bilinmektedir. Erikson'un (1950, 1968) ergenlikteki kimlik krizini odağa alarak sınıflandırdığı psikososyal gelişim kuramı ve bu kuram içindeki yaşam evreleri incelendiğinde ise 3-6 yaş arası kapsayan evrede girişimciliğe karşı suçluluk ve 7-11 yaş arasındaki kriz olarak ise başarısızlığa karşı aşağılık duygusundan bahsedilmektedir. Mevcut tez çalışmasının yaş grubunu (6-8) kapsayan dönem de Erikson'un tanımlamasıyla, girişimciliğe karşı suçluluk; Piaget'nin sınıflandırmasıyla işlem öncesi evreden yeni yeni somut işlemlere geçiş yapıldığı evredir. Bu da çocukların kendilerini algılayış biçiminin farklı olması anlamına gelmektedir.

Gelişimsel evreler boyu kendilik gelişimine dair açıklamalar zamanla genişletilmiştir. Yaşam boyu gelişim anlayışını öne süren Lerner, Pozitif Gençlik Gelişimi (*PYD: Positive Youth Development*) modeliyle çocuklarda güçlü yönleri tespit etmeye odaklanmış, bu süreçleri desteklemek için bireysel yeteneklerin ve çevresel kaynakların bir arada ele alınması gerekliliğini öne sürmüştür (Lerner vd., 2002). Bu model, ilişkisel gelişim sistemleri ve niyetli öz düzenlemeyi içermektedir. Bireyin bulunduğu bağlam içinde çevresiyle sürekli etkileşim içinde olduğuna ve hedefe ulaşmak için bilinçli stratejiler geliştirerek davranışlarını yönlendirecek kaynakları kullanmasına atıfta bulunan bu model şema terapi perspektifiyle birlikte ele alındığında, sağlıklı erişkin/akıllı bilge modu harekete geçirecek dinamiklerin altını çizmektedir (Lerner vd., 2006).

Kohut'tan (1971) bu yana kendilik kavramına atfedilen anlamlar, yukarıda da bahsedildiği üzere pozitif yönde bir dönüşüme uğramıştır. Kohut'un bebeği, kendi benliğini oluşturabilmek için Winnicott'ın (1969, 1971) bahsettiği gibi kucaklayıcı bir çevre arayışındadır. Kohut'un ayna ve idealizasyon aktarımı olarak değindiği kuramında, bebek annesinin ilgisini çekmek istercesine eylemde bulunur ve anneden aradığı tepki gelmediğinde derin bir sarsılma yaşar. Böyle bir deneyimden geçmiş bebeğin, ileriki yaşantısında Lerner'in (2006) bahsettiği pozitif benliği geliştirmesi de oldukça güç olacaktır. Bunun yerini ne

yazık ki bağlanma alt alanına dair reddedilme ve kuşkuculukla karakterize şemaların alması kaçınılmazdır. Benlik gelişiminin yanı sıra çocukların zihinsel süreçlerine dair işleyişi anlamak bir diğer önemli başlığı oluşturmaktadır.

Zihin Kuramı (*ToM: Theory of Mind*) bireyin kendinden farklı olarak, başkalarının düşünce, inanç, duygu, arzu ve istekleri olduğunu fark edip bunu kendi düşünce ve inançlarından ayırabilmesini ifade eder (Premack ve Woodruff, 1978). Doğumdan itibaren ortak dikkat ve sosyal farkındalıkla başlayan bu süreçte çocuk, 2-3 yaş aralığında başkalarının arzularının kendi arzularından farklı olabileceğini anlamaya, 4-5 yaşta basit zihinsel durumları yakalamaya, 5-6 yaş civarı başkasının zihninin kendi zihninden bağımsız olduğunu idrak etmeye, 6-7 yaş döneminde ise başkalarının başkaları hakkında ne düşündüğünü anlama becerisini kazanmaya başlar. Farklı bakış açılarını bir arada değerlendirebilme, muhakeme etme, empati gibi beceriler 7 yaşla birlikte gelişmeye başlamaktadır. Zihin kuramı içerisinde bulunan perspektif alma kavramı ise bir başkasının dünyayı nasıl görüp algıladığını, nasıl düşünüp hissettiğini fark etmeyi, bilişsel ve duygusal olarak bir başkasıyla sosyal etkileşim ve empati kurmayı içerir (Lamb ve Lerner, 2015).

Küçük yaş dönemindeki çocuklarda henüz yeni yeni gelişmeye başlayan perspektif alma, bilişsel olarak çocuğun egosantrik süreçleriyle paralel ilerlemektedir (Epley vd., 2004). Bir başkasının başına gelen deneyim üzerinden kendileriyle bağlantı kurma ve bunu yorumlama becerileri henüz görece sınırlıdır.

Erken yaş dönemindeki çocuklar pek çok koşulda kendilerini ve seçimlerini ifade edebilme yetisiyle hareket etseler de bilişsel düzeyde karmaşık konuları anlamadaki yetersizlikleri, bağlam içindeki bilgileri kendi durumları çerçevesinde işlemlemedeki zorlukları, yaptıkları seçimlere dair sonuçları değerlendirip bu konudaki sorumluluğu üstlenme kapasitelerinin henüz yeteri kadar gelişmemiş olması gibi başlıklar nedeniyle sağlık hizmetleri, adli süreçler vb. alanlarda yetkin kabul edilmemektedir (Hickey, 2007).

Dolayısıyla bu gibi konularda çoğunlukla ebeveynlerin, vasilerin ya da çocuğun hayatında yer alan yetişkinlerin çocuğun yüksek yararını gözeterek

çocuk adına karar verdiği süreçler söz konusudur ve çocukla ilgili bu süreçlerde yetişkinlerin çocuk üzerindeki beyanı dikkate alınmaktadır (Potter ve Evans, 2004). Çocuğun gelişimsel özellikleri gereği, sorulan sorular üzerindeki bağlamı anlamlandırması, bilgiyi işlemleyebilmesi, soruyu anlaması ve ondan beklenen yanıtı verebilmesi bilişsel olarak çocuğu zorlayabilmektedir (Moskowitz, 1986). Ancak bu, çocuğun kendisiyle ilgili bir tasarımının olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu sebeple çocuklarla yürütülen çalışmalarda onların gelişim düzeyine uygun şekilde kukla, görsel, resim vb. yollar tercih edilmektedir (Bisceglia 2007).

Yaş büyüdükçe, ergenlik dönemiyle birlikte bilişsel ve duygusal gelişimin ilerlemesiyle özerklik ve öz kontrol alanının çocuklarda arttığı; aynı zamanda dış kontrol ve koruma ihtiyacının azaldığı kaydedilmektedir (Kaltiala-Heino ve Eronen, 2015). Piaget'nin kuramından da hareketle ergenlik dönemindeki bireyin sağlıklı bir karar vermesi, bilişsel gelişimin zaman alması nedeniyle 14 yaşın başlangıcını bulmakta ve gelişimsel süreçler birbirine paralel ilerlemediği için fiziksel gelişimin başlangıcından bu yana en az beş yıllık bir süreci kapsamaktadır (Doig & Burgess, 2000).

Gelişimsel süreçler fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimi kapsar. Ergenlik döneminde bilişsel gelişim ani bir ilerleme kaydederken; duygusal gelişimin daha yavaş ilerlemesi sonucu ergenlikte içsel olarak uyumsuz bir deneyim söz konusudur; çünkü bazı gelişim alanları diğerlerinden daha olgun kalırken, diğerlerinin öncekileri yakalaması için zamana ihtiyaç vardır (Steinberg, 2005).

Mevcut tez çalışması, erken yaş döneminde olduğu varsayılan şemaların bilişsel düzeyde henüz yeteri kadar olgunlaşmamış olsa da küçük çocuklarda anlaşılması için farklı ölçüm yolları izlemenin önemine atıfta bulunarak bir ölçüm metodu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Konuyla ilgili çocuklardan veri toplamaya dair literatürde kullanılan yöntemlere ve bu yöntemlerin güvenilirliğine bir sonraki başlıkta yer verilmiştir.

2.3.2 Çocuk Araştırmalarında Farklı Bilgi Kaynaklarıyla Çalışmak

Bu kısımda çocuklardan doğrudan ölçüm alınan çalışmalar vurgulanacak, çocukla çalışmanın getirdiği yanlılıktan ve farklı bilgi kaynaklarından elde edilen veriler arası güvenilirlikten bahsedilecektir. Mevcut tez çalışmasında elde edilen sonuçların bu bulgular etrafında tartışılması amaçlanmaktadır.

Alan yazında çocuktan doğrudan bilgi almayı içeren çalışmalar, adli psikoloji alanında yoğunlaşmakta; istismara ilişkin çocuktan alınan bilginin doğruluğu, etik süreçler ve çocuğa yaklaşım biçimleri temel araştırma konularını oluşturmaktadır (Bromberg ve O'Donohue, 2013; Connell, 2015; Grigorenko, 2012; Üstün Güllü ve Erden, 2022). Çocukla araştırma yapmayı içeren konularda yararlı olmak, zarar vermemek, özerklik alanına saygı ve adalet en önemli kriterler arasında sayılmaktadır (Beauchamp ve Childress, 2009; Kaltiala-Heino ve Eronen, 2015).

Çocuk ölçümlerinde yetkin bir karar verme süreci; bilgiyi anlama, bilginin kendiyile ilişkisi arasında bağlantı kurup değerlendirme, sonuçlarını algılayıp ölçme ve kendi değerlerine uygun biçimde çıkarları doğrultusunda bir seçim yapıp bu seçimi iletebilme yetisi gibi çeşitli değişkenleri içinde barındırır (Grisso & Appelbaum, 1995).

Yetişkin ve çocuk araştırmalarında, veri toplama ve değerlendirme yolları arasında (1) özbildirimler, (2) bilgi sahibi bilgilendiriciler aracılığıyla elde edilen raporlar ve (3) davranışsal gözlemler olmak üzere üç yöntemden bahsedilmektedir (Moskowitz, 1986). Özellikle klinik psikoloji literatüründe ölçümler genellikle özbildirim yoluyla alınmakta; gözleme dayalı verilerle karşılaştırıldığında sıklıkla korelasyon göstermemekte ya da çocuk ruh sağlığı problemlerine ilişkin değerlendirmeler, bilgilendiriciler arasında yalnızca orta düzeyde bir uyum göstermektedir (De Los Reyes ve Kazdin, 2005; McHugh vd., 2011). Örneğin, davranım sorunlarıyla ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, aynı bilgilendiricinin yaptığı değerlendirmelere dair korelasyonların farklı bilgilendiriciler arasındaki korelasyonlardan her zaman daha yüksek olduğu raporlandırılmaktadır (Burk ve

Laursen, 2010). Bir diğler deyişle, ebeveynin ilişkiye ve çocuğa dair gözlemleri doğrultusunda verdiğı yanıtlar büyük ölçüde tutarlılık gösterirken; çocuğu değerlendiren diğler kişilerle ve çocuğun kendi yanıtlarıyla farklılık içermektedir. Çocuğun kendi kendine yaptığı değerlendirmeye, yetişkin bilgilendiricilerin çocuklarla ilgili yaptığı değerlendirmeler arasındaki korelasyonun düşük olduğı farklı araştırmalarca bulgulanmıştır (Achenbach vd., 1987).

Çocukla ilgili araştırmalar söz konusu olduğunda, çocukla ilgili ölçümlerin sıklıkla ebeveynden alındığı görülmektedir (Achenbach, 1991; Achenbach vd., 1987; Achenbach ve Rescorla, 2001; Duhig vd., 2000; Goodman, 1997; Savaşır vd., 2005). Bu ölçümler arasında ise değerlendirmede bulunan yetişkinler (ebeveyn, öğretmen, klinisyen gibi) arası uyumun çocuğu hangi ortamda gözlemlediklerine göre değiştığı, aynı zamanda kültüre duyarlı olduğu kaydedilmiştir (Achenbach vd., 2008).

Davranım sorunları ve psikopatoloji söz konusu olduğunda, çocuğu ‘aynı ortamda’ (örneğin okul ortamında) izleyen değerlendirici (ebeveyn ya da öğretmen) yanıtlarının çocukla ilgili aktarılan bilgi noktasında birbiriyle tutarlı olduğu ve oldukça yüksek bir korelasyon içerdiği; ancak ‘farklı ortamlarda’ (örneğin okul ve ev gibi) yapılan değerlendirmelerde korelasyonun düştüğü gözlenmiştir (Achenbach vd., 1987; Duhig vd., 2000).

Bu da çocuk araştırmalarında yöntemsel farklılıkların altını çizmekte, değerlendirici olarak hangi kaynağın belirlendiğinin yanı sıra hangi ortamda, ne şekilde ve hangi bağlamda çocuk gözlemi yapıldığının önemini göstermektedir. Çocukları yalnızca okul ortamında gözlemleyen bir yetişkinin değerlendirmesiyle, yalnızca ev ortamında ya da klinik ortamda (klinisyen gözlemi) izleyen bilgilendiriciler arasındaki uyum, aynı gözlem ortamında ele edilen korelasyondan düşük olacaktır (Achenbach vd., 1987, 2006).

Değerlendirilerin çeşitliğinin yanı sıra çocukla ilgili hangi temaların ele alındığı da bir diğler önemli değişken olarak literatürde tartışılmaktadır. Annelerin çocuklarına dair içselleştirilmiş problemler hakkında daha güvenilir bilgiler verirken; hem anne hem öğretmenlerin dışsal sorunları raporlandırma

noktasında daha doğru ve tutarlı olduğu; babaların ise değerlendirme sürecine sınırlı ölçüde katkı sağladığı görölmektedir (Phares, 1996).

Phares'in (2006) bulguları doğrultusunda yalnızca ebeveynlerin değil; aile içi sorunlar söz konusu olduğunda çocukların verdiği bilgilerin de oldukça güvenilir bir kaynak oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Ordway'in (2011) araştırmasına göre, depresyon belirtileri bulunan annelerin çocuklarıyla ilgili davranışsal problemleri, depresyonu olmayan annelere göre daha sık rapor ettiği gözlenmiş ve bu veri çeşitli araştırmalarla da desteklenmiştir (Langrock vd., 2002; Leckman-Westin vd., 2009). Elde edilen bulgular, depresyonu olan annelerden çocukla ilgili alınan bilginin doğruluk ve güvenilirliği konusunda bir tartışma yaratmakta ve metodolojik olarak farklı kaynakları kullanmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir. İlgili makalede, araştırmacıların birden fazla bilgi vereni araştırmaya dahil etmelerinin, annenin depresyonu gibi değişkenleri kontrol etmelerinin ve ileri düzey istatistiksel metodoloji kullanmaları gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca, çocuk davranışlarını anlama ve değerlendirme noktasında, bilgi verici farklılıklarının vurgulanması ve bu farkları anlamak üzere kuramsal bir çerçeve çizilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.

Ebeveynlerin yanı sıra klinisyenlerden çocuklarla ilgili elde edilen verilerin anne baba ve çocuktan alınan bilgilerle karşılaştırıldığı bir meta analiz çalışmasında elde edilen bulgular yapı geçerliği tarafından değerlendirilmiştir (De Los Reyes vd., 2015). Meta analiz çalışmasında bu bulguların ruh sağlığı alanındaki araştırmalara konu olduğu; çocuk ve yetişkinlerin farklı gelişimsel evrelerde karşılaştıkları sorunlar başta olmak üzere, tüm verilerin belirli bir grup bilgilendiricinin beyanına dayandığı gözlenmiştir.

Çocuk araştırmalarında, belirli bir yapıyı test ederken yalnızca ebeveynle sınırlı kalmadan öğretmen gözlemi, akran bilgisi, klinisyen raporu gibi çoklu bilgilendirici değerlendirmelerine başvurmanın yanı sıra bu alanda farklı gelişimsel evrelere odaklanan çalışmaları izlemenin ve çocukların duygu durumlarına (kaygı, stres gibi) dair değişkenleri göz önünde bulundurmanın altı çizilmektedir (De Los Reyes vd., 2015).

Bu gözlemlerin yalnızca çocuk araştırmalarıyla sınırlı kalmadan, yetişkinlerle yürütölen çalışmalarda da (eş, yetişkin bakıcı, klinisyen görüşü gibi) bir arada ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Achenbach, 2006; van der Ende vd., 2012).

Çocukların kendilerini puanladığı ve yetişkinler tarafından değerlendirildikleri ölçümlerde gözlenen düşük korelasyonların yetişkin ölçümlerinde de benzer bir örüntü sergilediği gözlenmiş; bu noktadan hareketle değerlendiricilerin kendilerini algılama biçimlerinin o bağlam içerisinde değişebildiği, kendilerine dair atıfların farklılaşabileceği ortaya konmuştur (Achenbach vd., 2005). Örneğin, hastalar kendilerini ev ve iş ortamına göre değerlendirirken; klinisyenlerin tüm bu bilgilere ek, kendi gözlemlerini de sürece dahil ederek yorumlamaları daha güvenilir bilgi elde edebilmek için kritik öneme sahiptir. Son yıllarda yetişkinlerle yürütölen çalışmaların raporlandığı 51.000 makalenin yalnızca %0,2'lik bir kısmında farklı değerlendiricilerin bilgisine başvurulduğu görölmüştür, bu da yöntemsel olarak sosyal bilimlerin çocukların bilişsel değerlendirmelerine güvenmezken, yetişkinlerle olan süreçleri ihmal ettiğinin ve yanlılık içinde olduğunun bir diğer göstergesi olarak ele alınabilir (Achenbach vd., 2005).

Oysa gelişimsel evrelerin varlığı, duyguduruma ilişkin değişkenlerin değerlendirilmesi ve eşler, diğer yetişkinler gibi kaynaklara başvurulması ölçölmesi planlanan yapıyı anlamak için daha tutarlı ve güvenilir sonuçlar üretecektir.

Çoklu bilgilendirici yaklaşımların geçerliğine dair yürütölen ve yaklaşık 50 yıllık bir süre zarfında yapılmış araştırmaları inceleyen bir meta analiz çalışmasında bu perspektifin geçerliğine dair en güçlü kanıtların, gözlenebilir ruh sağlığı sorunlarının (saldırgan davranışlar, agresyon gibi) değerlendirilmesine ilişkin olduğu ortaya konmuştur; çünkü değerlendiriciler arası tutarlılık sorunu en fazla bu alanda gözlenmektedir (De Los Reyes vd., 2015). Bir diğer deyişe, ruh sağlığı alanında farklı bilgi kaynaklarının önemi ve bu bilgilerin alındığı bağlamın yanı sıra; sorun alanının içeriği ve hangi gelişimsel evreyi kapsadığının altı çizilmektedir. Özellikle ocukluk dönemine

dair gelişimsel ihtiyaçların gözetilerek değerlendirme yollarının zenginleştirilmesi, klinik uygulama ve müdahalelerin bu doğrultuda planlanması, çocukların benzersiz ihtiyaçları doğrultusunda kişiselleştirilmiş terapi planlarının oluşturulması meta analiz çalışması sonucunda araştırmacılara önerilmektedir (De Los Reyes vd., 2015). Aynı zamanda bilgi verenler arası farkların ölçümünde standartlaştırılmış fark puanının kullanılması gerektiğinin altı çizilmektedir (De Los Reyes ve Kazdin, 2004).

Tüm bu verilerin yanı sıra, istatistiksel olarak aynı bilgi vericiden alınan ölçüm, paylaşılan varyansı arttırmakta; görece daha tutarlı ve pozitif ilişkiye dair sonuçlar üretmektedir (Harlow, 2002; Tabachnick ve Fidell, 2007). Benzer şekilde, öz bildirime dayalı gözlem verilerinin de incelenen konudan bağımsız olarak paylaşılan varyans yanlılığı ortaya çıkardığı bilinmektedir (Zhang vd., 2024). Aynı değerlendiricinin farklı değişkenler üzerinden verdiği yanıtlar birbiriyle tutarlıyken; aynı değişkenle ilgili farklı değerlendirilerin birbiriyle korelasyonu azalmaktadır. Örneğin, çocuk uyku süresi ile çocuğun içe dönük olarak yaşadığı problemlerin genetik değişkenler üzerinden incelendiği bir araştırmada, uyku süresi azaldıkça içselleştirilmiş sorunların arttığı; ancak bu verilerin genetik süreçlerden ziyade çocuğun maruz kaldığı değişkenler ve öz bildirime dayalı ölçümlerin yanlılığıyla ilişkili olabileceği ortaya konmuştur (Zhang vd. 2024). Bu ve benzeri sonuçlar, çocuklarla ilgili veri toplama süreçlerinde, çalışılan konu, metodoloji ve değerlendirici kaynaklarının önemini vurgulamaktadır.

2.3.3 Şema Terapi Perspektifinden Çocuklarla Çalışmak

Bu kısımda, Şema Terapi'nin çocuklarda kullanılması noktasında benimsenen bakış açısı, yöntemler ve uygulamaya dair yeniliklerden, Şema Terapi'nin getirdiği katkılardan bahsedilecektir.

Bilişsel Davranışçı Terapi'nin çözümlenmekte yetersiz kaldığı noktalarda danışanı desteklemek ve özellikle kişilik psikopatolojilerine müdahalede bulunmak üzere geliştirilen Şema Terapi'yi diğer yaklaşımlardan ayıran pek çok teknik ve müdahale söz konusudur (Young vd., 2006): “(1) Şema Terapi, erken

dönem olumsuz çocukluk anılarının işlenebilmesi için o döneme derinlemesine odaklanır, (2) Bu çocukluk anılarının yarattığı negatif duygulanım ve işlevsel olmayan başa çıkma stratejilerini dönüştürmek üzere yeniden senaryolaştırma ve sandalye diyalogları başta olmak üzere yaşantısal tekniklere yer verir, (3) Danışan ve terapistin mevcut sorunu beraberce anlamlandırmasına yardımcı olur ve uygun tekniklerin seçilmesi için süreçte zengin bir kılavuz olma işlevi görür, (4) Terapistin kapsayıcı ve şefkatli yaklaşımı neticesinde sınırlı yeniden ebeveynlik oluşturduğu seans ortamında, eski yaşantılar yeniden deneyimlenir. Bu süreçte terapist, danışanın çocukken ihtiyaç duyduğu ancak bir sebeple karşılanmamış ihtiyacına yönelik, danışana bir tür kılavuzluk yapar, bu deneyimlerin benzerini sunar ve danışanların bu ihtiyaçlarını profesyonel, etik çerçevede karşılar, aynı zamanda bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağını danışana öğretmiş olur” (Jacob ve Arntz, 2013).

İşlevsel olmayan çocuk modları (dürtüsel ve öfkeli çocuk modu gibi), işlevsel olmayan ebeveyn modları (cezalandırıcı, büyüklenmeci, eleştirel modlar), işlevsiz başa çıkma modları (teslim olma, kaçınma, aşırı telafi etme) ve sağlıklı modlar (mutlu çocuk modu, sağlıklı erişkin modu) olmak üzere dört ana başlıkta ele alınan mod kavramı ise erken çocukluk döneminden itibaren geliştirilmiş, çocukken o döneme dair beceri ve özerkliğin sınırlı oluşu nedeniyle, bir ölçüde işe yaramış ancak uzun vadede, yetişkin dönemde işlevselliğini yitirmiş düşünce, inanç ve davranış örüntülerini ifade eder (Arntz ve Jacob 2017). Özellikle, işlevsiz başa çıkma modlarından teslim olma, olumsuz inançları kabul edip her seferinde aynı döngüye girmeyi ifade eder; kaçınma, dış dünyadan kendini soyutlamayı ve kaçınan bir tarzda kendini uyarmayı içerir; aşırı telafi ise olumsuz inancın yarattığı/yaratacağı sonuçtan kendini koruyabilmek için kontrolcü bir biçimde fazlaca efor sarf etmeyi, bazen kurnazlıkla bazen zorbalıkla zorlayıcı olayın üstesinden gelmeyi temsil eder (Bernstein vd., 2007).

Yetişkinlerde kullanılmak üzere geliştirilen ve yukarıda kavramsallaştırılan müdahale ve tekniklerin çocuklarla yürütülen terapi süreçlerine uyarlanabilmesi için Loose ve arkadaşları (2018a) büyük bir çaba ve emekle günümüz

literatürüne şema terapiyi çocukla uygulama pratiğini kazandırmıştır. Özellikle Oyun Terapisi, Bilişsel Davranışçı Terapi başta olmak üzere farklı kuramsal çerçevelerden beslenerek geliştirilen Çocuk Şema Terapi, kullandığı teknik ve yaklaşımlarla çocukların kendi içsel modlarını keşfetmeyi ve bu keşif sürecinde hem çocuklara hem de ebeveynlerin kendi çocuk yanlarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Loose vd., 2018a).

Tüm bunların yanı sıra ebeveyn koçluğu yoluyla, tekrar eden döngüleri fark edip çocukla ilişkide ebeveynde tetiklenen; böyle anlarda ebeveyn ve çocuğun karşı karşıya gelip kısır göngüye giren şema paternlerini anlamayı içerir (Loose ve Pietrowsky, 2016).

Özellikle küçük çocuklarda bolca oyun oynamayı, rol oyunlarıyla çocuğun farklı yanlarını keşfetmeyi ve çocuğu kendi davranış ve bilişleri konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan Çocuk Şema Terapi, çocuğun geçmişten getirdiği paternleri anlamasını, anne babanın da bu noktada devreye giren bilişlerinin nesiller boyu ne denli aktarıldığını fark etmesini sağlamakta; nesiller evi gibi tekniklerde bir tür aile genogramı oluşturarak şemalara dair inanç, davranış ve başa çıkma paternlerinin anlaşılıp dönüştürülmesini amaçlamaktadır (Loose vd., 2018a).

Klinik alanda uygulamaya dair çok fazla yöntemi içinde barındırmasına rağmen, araştırma alanında çocuk şema terapi kapsamında yürütülen çalışmalar görece sınırlıdır. Davranışsal, akademik ve duygudurum sorunları nedeniyle yönlendirilen 12-14 yaş arası ergenlerle haftada iki saat sürecek şekilde 14 oturumdan oluşan şema terapi seanslarının yürütüldüğü bir çalışmada, uygulamalar neticesinde dışsallaştırılmış problemlere ilişkin davranış sorunlarında anlamlı ölçüde azalma gözlenmiştir (Karimipour vd., 2021).

Klinik etkililik çalışmaları sınırlı olsa da, çocukluk döneminde şemaların gelişimini ölçebilmek amacıyla literatürde çeşitli araştırmalar söz konusudur (Loose vd., 2018a; Rijkeboer ve de Boo, 2010; Wong vd., 2023). Bu çalışmalar, çocuklarla yürütüldüğü ve temelde çocuktan bilgi almayı içerdiği için alandaki özgünlük ve katkılarının yanı sıra istatistiksel olarak çeşitli sınırlandırmaları beraberinde barındırmaktadır (Wong vd., 2023). Şema terapi kapsamında

çocuklarla yapılan araştırmalar görece sınırlı olmakla birlikte, çocuk şema terapinin uygulamaya dair etkileyici yöntemleri sayesinde literatürde kendine yer edinme süreci hızlanmaktadır. Araştırmalar, öncelikli olarak, çocuklarda şemayı ölçebilecek araçlar geliştirmeyi; yetişkin şemalarından yola çıkarak çeşitli ölçeklerin literatüre ve uygulama pratiğine kazandırılmasını hedeflemektedir.

Rijkeboer ve de Boo (2010) tarafından geliştirilen Çocuklar için Şema Envanteri'nin (*SIC: Schema Inventory for Children*), Türkçe standardizasyonu ve geçerlik güvenirlik çalışmaları 10-16 yaş grubu çocuklar için Güner (2017) tarafından yapılmıştır. 8-13 yaş arası ilkokul çocuklarında kullanılmak üzere, Young Şema Ölçeği esas alınarak Rijkeboer ve de Boo (2010) tarafından geliştirilen testin orijinalinde 8 faktöre ek 3 yeni faktör daha tanımlanmış, Güner'in (2017) araştırmasında ise 97 madde üzerinden 15 şema için beş faktör yapısına yüklenmiştir.

Rijkeboer ve de Boo (2010) 8-13 yaş arası çocuklar ve ergenlerin bir dereceye kadar yetişkinlerde tespit edilen aynı şemaları sergilediğini, ancak o yaş dönemine özgü bazı benzersiz, çocuklara özgü şemaların da ortaya çıktığını göstermektedir. Çocuklar için Şema Envanteri'ndeki madde yüklerinin orta dereceden iyiye kadar değiştiği ve tüm faktörlerin yeterli ölçüde ayırt edici geçerliliğe sahip olduğu gözlenmiştir. Ancak, faktörlere dair güvenirlik katsayılarının ortalama seviyede olduğu (kabul edilebilir düzeyde) raporlandırılmaktadır. Çocuk Şema Envanteri ile çeşitli psikopatoloji ölçümleri arasında güçlü ilişkiler bulunsa da özerklik alt alanındaki 'iç içe geçme' ve özdeğer alt alanındaki 'kendini feda' şemalarının tersine bir ilişki içinde olduğu kaydedilmiştir. Bu durum, ilgili şema alanlarının henüz gözlenir seviyede olmadığını, çocuklar açısından ayırt edilemediğini göstermektedir.

İleriki yıllarda Wong ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan çalışmada, orijinal ölçeğin 11 faktör yapısına yüklenirken, kendi araştırmalarında 6 faktör yapısı üzerinden çalıştığı ve kabul edilebilir iç tutarlılığa sahip olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin olumsuz otomatik düşünceler, sosyal fobi semptomları ve depresif ruh hali ölçümleriyle pozitif ilişki gösterirken; pozitif otomatik

düşünceler ölçümüyle negatif ilişki içinde olduğu ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar, 8-13 yaş grubu çocuklardaki şemaların yetişkinlerde olduğu kadar ayrılmış olmayabileceğini göstermektedir.

Loose ve arkadaşları (2018b), benzer bir anlayışla, 8-14 yaş grubu için ölçek maddelerinin yanı sıra mevcut maddeleri örneklemek üzere çeşitli görsellerin kullanıldığı Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'ni (DÇŞÖ) geliştirmiştir. Ölçek 18 şema için beş boyutta toplanmaktadır. Beş temel ihtiyaç alanı ve bu ihtiyaçlar karşılanmadığında ortaya çıkan temel sorun alanları üzerinden şemalar kavramsallaştırılmaktadır. Loose ve arkadaşları (2018b), Young'ın (2005) geliştirdiği Şema Ölçeği'nde yer alan sıralama ve alt alanları kullanmaktadır: *Bağlanma* ihtiyacı karşılanmadığında çocukta ayrılma ve reddedilmeye dair deneyimlerin oluştuğunu; *özerklik* ihtiyacı karşılanmadığında bozulmuş otonomiye dayalı şemaların ortaya çıktığını; kimlik oluşturmaya dair ihtiyacın karşılanmaması sonucu çocuğun *sınırlarlar* ilgili zorluk yaşayacağını ve bununla bağlantılı şemalar oluşturacağını; *özdeğer* ihtiyacı karşılanmadığında çocuğun hep başkaları yönelimli bir tavır içinde olacağını; son olarak *spontanite* ihtiyacı giderilmediğinde çocuğun sürekli aşırı düzeyde uyarılma ve baskıyla birlikte çeşili şemalar oluşturabileceğini vurgulamaktadır.

James (2001), Şema Terapi'nin kullanım amacı ve işleyişle ilgili önemli eleştiri ve katkılar getirdiği makalesinde bireylerin sahip olduğu şemaların, insan hayatındaki sorunların kaynağını teşkil etmeyebileceğini; şemaların oluşturduğu olumsuz başa çıkma stratejileri insan yaşantısında olumsuz bir hal olsa da danışanların Şema Terapi için uygunluğunun değerlendirilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. James, terapistlerin becerilerini ve yöntemin uygunluğunu sorguladığı bu süreçte terapinin uzun süreler devam edebileceğini hatırlatıp terapiye dair beklentilerin altını çizer: “Bu terapiyle kişinin inanç sistemini değiştirmeyi mi yoksa başa çıkma becerilerini sağaltmayı mı amaçlıyorum?”.

James'in (2001) değindiği bir diğer önemli kısım ise erken dönemde oluşan olumsuz inanç sistemlerinin aslında kültüre dayalı olduğu ve mizaç gibi gelişimsel özelliklerden fazlaca etkilendiği yönündedir. Demanslı yaşlı

bireylerle yürüttüğü çalışmasında (1999), insanın kendini algılayışında, kültüre duyarlı şekilde yaşa bağlı inanç sistemlerinin erken döneme dair uyum bozucu şemalardan daha öncelikli ve belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. James'in bu eleştirilerine yanıt olarak, Şema Terapi hem inanç sistemini değiştirmeyi hem işlevsiz başa çıkma yollarını fark etmeyi hem de bu örüntüleri değiştirecek biçimde bireylere kılavuzluk etmeyi içermektedir. Sınırlı yeniden ebeveynlik olarak ifade edilen bu kavram, çocuğun erken dönemde bir sebeple karşılanmayan ve aynalanmamış ihtiyaçlarının fark edilip önce terapist tarafından giderilmesini sonra da bu becerilerin danışana öğretilmesini içerir (Young vd., 2006). Yetişkinlerde, 'sağlıklı erişkin'; çocuklarda ise "akıllı ve bilge mod' olarak isimlendirilen bu parça (Loose vd., 2018a), aslında bir şemanın sonraki kuşağa aktarılma potansiyelini psikoterapi yoluyla davranış paternlerini dönüştürmekteki gücünü ifade etmektedir.

Tüm bu çalışmalarda göze çarpan ve ortaklaşan bulgu, yetişkin ya da en az ön ergenlik dönemindeki çocuklar ve gençlerle yürütülmesi ve aktarımın bu yaş grubundaki bireylerde gözlenmesidir. Mevcut tez çalışması, erken yaş dönemindeki çocuklarda ve üç kuşakta şemaların varlığının çocukta şema yatkınlığı ve davranışsal çıktıları nasıl yordadığını anlamaya çalışmaktadır.

Çocuklarda şemaları ölçmek üzere kullanılan ölçeklerin pek çoğu geliştirme aşamasında mevcut şema alanlarından yola çıkarak hazırlanmıştır. Çocuk şema literatürüne hem ölçek geliştirme hem de kuşaklar arası aktarımı inceleme bakımından katkı sağlayacağı düşünülen tez çalışmasında da benzer bir gruplandırma izlenmiş; şemalar beş ayrı karşılanmamış ihtiyaç alanı üzerinden gruplandırılmıştır. Araştırmaya dair kullanılan yöntem ve elde edilen bulgular, sonraki kısımlarda açıklanacaktır.

BÖLÜM 3

3. AMAÇ VE HİPOTEZLER

3.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Ebeveynlerden çocuğa şema aktarımını farklı değişkenler üzerinden ele alan çalışmalar literatürde oldukça yeni ve görece sınırlıdır (Gibson ve Francis, 2019; Sójta ve Strzelecki, 2023; Talebian vd., 2023). Şemaların kuşaklar boyu aktarımı ve bu aktarımın seyrine dair araştırmalar içerisinde çocukları kapsayan çalışmalara ise çok daha ender rastlanmaktadır (Farc vd., 2008; Liebertz, 2014).

Çocuklarda şemanın varlığından önce, şema yatkınlığını belirleyebilmek; bu sürece eşlik eden değişkenleri anlayabilmek, önceki kuşakların şemalarını tespit ederek tüm bu değişkenleri bir arada ele alabilmek bu araştırmanın öncelikli amacını oluşturmaktadır.

Erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığını ölçülebilmek amacıyla mevcut bilişsel gelişimleri göz önünde bulundurularak bir video ölçüm aracının geliştirilmesi amaçlanmış, bu ölçüm aracı literatürde daha büyük çocuklarda kullanılan Düsseldorf Resimli Şema Ölçeği'yle karşılaştırılmıştır. Ardından üç kuşağı kapsayacak şekilde erken dönem uyumsuz şemaların aktarımı, bunun yanı sıra çocuklarda yetişkin şemalarıyla ilişkili davranım sorunlarının ölçülmesi hedeflenmiştir.

3.2 ARAŞTIRMA SORULARI

Mevcut araştırma aşağıda yer verilen soruları incelemeyi amaçlamaktadır:

- a) Erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığı söz konusu mudur?
- b) Anneanneninin şemaları annenin şemalarını yordamakta mıdır?
- c) Annenin şemaları çocuğun şemalarını yordamakta mıdır?

- d) Erken yaş dönemindeki çocuklara, önceki kuşaklardan şema aktarımı var mıdır? (Önceki kuşakların şemaları çocukların şemalarıyla ilişkili midir?)
- e) Çocukların davranım sorunları ve şemaların aktarımı arasında ilişki var mıdır?
- f) Annenin stres, anksiyete, depresyon düzeyiyle çocuğun davranım sorunları arasında ilişki var mıdır?

Literatürde Piaget'nin gelişim dönemleri açısından erken dönemde çocuklarda bilişsel işlevlerin yetişkinlerden niteliksel olarak farklı olduğuna (Huitt ve Hummel, 2003) ve bu nedenle ilerleyen yaşlarda şemaların ortaya çıkacağına sıklıkla gönderme yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamında, çocuklarda erken dönem uyumsuz şemaların yokluğunun bilişsel gelişimin yanı sıra davranış düzeyinde gözlenebilir olup olmadığı araştırılmaktadır. Ebeveyne dair çeşitli özelliklerin çocukla ilişkide koruyucu ya da risk faktörü oluşturabileceği, bu faktörlerin erken yaş döneminden itibaren uyumsuz şemaların ortaya çıkmasında rol oynadığı öne sürülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın öncelikli amacı, çocuk şema terapisi literatürüne katkı sağlamanın yanı sıra üç kuşak şema aktarımını erken yaş dönemindeki çocuklarda incelemektir.

BÖLÜM 4

4. YÖNTEM

Araştırma “birinci” ve “ikinci aşama” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmaya toplamda 201 çocuk, 156 anne, 156 baba, 156 anneanne olmak üzere 669 kişi katılmıştır.

Bu kapsamda birinci aşamada, Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliğini Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) geliştirilme sürecinden bahsedilecek; ardından Şemaların kuşaklar arası aktarımına dair yürütülen çalışmanın detaylarına yer verilecektir.

4.1 ÖRNEKLEM

4.1.1 Birinci Aşama: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliğini Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geçerlik Güvenirlik Çalışması için Örneklem

Araştırmanın birinci aşamasında, Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliğini Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) geliştirilmesi amacıyla yaşları 6-8 arasında değişen (72-83 ay) 156 çocuk örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Kartopu örnekleme yoluyla, çoğunluğu Ankara olmak üzere, araştırmacının ulaşabildiği şehirlerden ağırlıklı olarak çevrim içi şekilde veri toplanmıştır. Çocukların cinsiyete göre yaş dağılımı Tablo 4.1’de görülmektedir.

Benzer şekilde, geçerlik güvenirlik çalışmalarının bir diğer parçası olarak, VYÇŞÖ’nün geliştirilmesi amacıyla 8-14 yaş grubu 45 çocuğa çevrim içi ortamda VTÇŞYÖ ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği (DÇŞÖ) uygulanarak yanıtlar arası korelasyonun incelenmesi amaçlanmıştır (Tablo 4.2).

72-83 ay arası çocuklarda şemayı değerlendirecek bir ölçüm aracı bulunmadığından yaş aralığı görece en yakın olan Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği’yle karşılaştırma yapabilmek ve birleşen geçerliğini test etmek

amacıyla 45 kişilik çalışma grubu araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan çocukların cinsiyete göre dağılımının yer aldığı tablo aşağıda gösterilmektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.1 Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı

Grup	Katılımcı	Yaş (Yıl)			
		<i>Ort</i>	<i>SS</i>	<i>Med</i>	<i>Ranj</i>
	<i>N=156</i>				
Kız	98	6.94	0.6	7	6 - 7.92
Erkek	58	6.93	0.64	6.79	6 - 7.92

Tablo 4.2 Video ve Ölçek Karşılaştırmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı

Grup	Katılımcı	Yaş (Ay)			
		<i>Ort</i>	<i>SS</i>	<i>Med</i>	<i>Ranj</i>
	<i>N=45</i>				
Kız	25	120.32	16	118	93 - 147
Erkek	20	123.95	21	124	92 - 165

4.1.2 İkinci Aşama: Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı Çalışması İçin Örneklem

Geçerlik güvenirlik çalışmasının ardından, araştırmanın temel amacı olan kuşaklar arası şema aktarımını incelemek amacıyla çalışmaya yaşları 6-8 arasında değişen (72-83 ay) 156 çocuk, 156 anne, 156 baba ve 156 anneanne olmak üzere toplamda 624 kişi katılmıştır. Kartopu örnekleme yoluyla, çoğunluğu Ankara olmak üzere, araştırmacının ulaşabildiği şehirlerden ağırlıklı olarak çevrim içi şekilde veri toplanmıştır. Araştırmaya katılan çocuklar ve yetişkinlerle ilgili yaş bilgileri Tablo 4.3'te gösterilmektedir.

Tablo 4.3 Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Tüm Katılımcıların Yaş Dağılımı

Grup	Katılımcı	Yaş (Yıl)			
	<i>N=156</i>	<i>Ort</i>	<i>SS</i>	<i>Med</i>	<i>Ranj</i>
Kız	98	6.94	0.6	7	6 - 7.92
Erkek	58	6.93	0.64	6.79	6 - 7.92
Anne	156	37.09	4.47	37	27 - 47
Baba	156	40.07	4.48	40	30 - 55
Anneanne	156	61.84	5.94	60	51 - 82

4.2 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

4.2.1 Birinci Aşama: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geliştirilme Süreci İçin Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında 6-8 yaş arası (72-83 ay) 156 çocuğa Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracı (VTÇŞYÖ); 8-14 yaş arası 45 çocuğa Video Tabanlı Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçümü ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği çevrim içi ortamda Zoom Pro platformu üzerinden uygulanmıştır. Anneler aynı zamanda Demografik Bilgi Formu'na yanıt vermiştir.

4.2.1.1 Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu kapsamında, araştırmaya katılan çocukların yaşı, sınıf bilgisi, herhangi bir fiziki/psikiyatrik sağlık probleminin varlığı, alınan tanı gibi bilgiler toplanmış; bu kısımda araştırmada yer alması gereken çocukların yaşı harici herhangi bir dışlama kriteri gözetilmemiştir.

4.2.1.2 Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracı (VTÇŞYÖ)

Video maddeleri son durumda, 18 Şema için ikişer madde olmak üzere toplamda 36 kısa hikayeden/videodan ve 21 dakikadan oluşmaktadır. Ölçüm

aracı, son halinde, araştırmacı ve tez danışmanı tarafından 6-8 yaş arası çocuklarda şema yatkınlığını değerlendirmek üzere geliştirilmiş, doğrudan çocukların beyanına dayalı bir özbildirim ölçeği olarak kurgulanmıştır. Hikayeler Bobi, Dobi, Gobi adındaki üç sevimli yavru köpeğin maceralarını içermekte, her bir köpek yaşanan aynı olaya farklı şekilde tepki vermektedir. Madde puanları 1-3 arasında (3 = şemayla uyumlu, 2 = şemayla kısmen uyumlu, 1 = şemayla uyumsuz) arasında derecelendirilmektedir. Ters madde bulunmamaktadır. şemayla uyumlu olan madde olumsuz içeriği temsil etmektedir. Çocuklara her bir kısa hikaye sonunda “Peki bunlardan hangisi sana daha çok benziyor” diye sorularak yanıt vermesi beklenmektedir. Ölçümde 3’lü Likert kullanılmıştır: Yanıtlar, “her zaman”, “bazen” ve “hiçbir zaman” şeklinde kodlanmaktadır. Yüksek puanlar şemanın varlığını göstermektedir.

Beş ihtiyaç alanı üzerinden faktörlenmesi beklenen ölçüm aracının araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değerleri bağlanma alt alanı için .64, özerklik alanı için .45, sınırlar alt alanı için .57, özdeğer alt alanı için .56, spontanlık ve oyun alt alanı için .64 olarak bulunmuştur. Alfa değerleri beş şema alt alanı için .45 ve .64 arasında değişmektedir, tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise .83 olarak bulunmuştur.

4.2.1.3 Düsseldorf Resimli Çocuk şema Ölçeği (DÇşÖ)

Düsseldorf Resimli Çocuk şema Ölçeği Loose, Meyer ve Pietrowsky (2018b) tarafından geliştirilmiş Köse Karaca ve arkadaşları (2022) tarafından Türkçe adaptasyon ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır. Çocuklarda özbildirime dayalı olan ve ölçek maddelerinin resimli içeriklerle örneklendirildiği ve soruların bu örnek maddeden yola çıkılarak sorulduğu ölçek, her bir şema için ikişer madde olmak üzere toplamda 36 maddeden oluşmaktadır. 4’lü Likert tipi kullanılan ölçeğin derecelendirmesi ‘4 = Her zaman, 3 = Sıklıkla, 2 = Nadiren, 1 = Hiçbir zaman’ şeklinindedir. Maddelerin 34’ü negatif yapıda tasarlanmış, yüksek puanlar şemanın varlığını göstermektedir. Ölçekte yalnızca iki madde (23. ve 24. Maddeler) ters puanlanmaktadır. 36 madde için Cronbach alfa değeri .89 olup değer aralığı .42

ila .83 arasında değişmektedir. Test-tekrar test güvenilirliği .79, bir ay arayla yinelenen alt testler arası güvenilirlik aralığı ise .31 ile .91 arasında yer almaktadır. Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri bağlanma alt alanı için .50, özerklik alanı için .57, sınırlar alt alanı için .12, özdeğer alt alanı için .66, spontanlık ve oyun alt alanı için .55 olarak bulunmuştur. Tüm ölçek maddeleri için toplam Cronbach Alfa değeri .79 olarak kaydedilmiştir.

4.2.2 İkinci Aşama: Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı Çalışması İçin Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında yetişkinler (anne, baba ve anneanneler) Demografik Bilgi Formu ve Young Şema Ölçeği doldürmüştür. Anneler ek olarak çocuklarıyla ilgili Güçler Güçlükler Anketi'ne ve kendileriyle ilgili Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği'ne yanıt vermiştir. Çocuklar ise yalnızca VTÇŞYÖ'yü cevaplamıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Katılımcı	Ölçekler*			
Çocuk	Video			
Anne	Demografik	YSQ	GGA	DASS
Baba	Demografik	YSQ		
Anneane	Demografik	YSQ		

*YSQ: Young Şema Ölçeği, GGA: Güçler Güçlükler Anketi, DASS: Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği

4.2.2.1 Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu kapsamında, araştırmaya katılan çocukların yaşı, ebeveynin ve anneanneninin eğitim düzeyi, çocukla geçirilen süre, fiziksel rahatsızlıklar, bebeklik döneminde bakımveren kişiler gibi bilgilerin yanı sıra sosyoekonomik düzey, çalışma durumu, sağlık tarihçesi gibi bilgiler toplanmıştır.

4.2.2.2 Young Şema Ölçeği

Ölçek Young ve Brown (2005) tarafından geliştirilmiş ve 2009 yılında Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 6'lı Likert tipi bu ölçek, 90 maddeden ve 5 faktör yapısından oluşmaktadır: Bozulmuş Otonomi, Ayrılma ve Reddedilme, Yüksek Standartlar, Başkaları Yönelimlilik, Zayıf Sınırlar. Puanlama, “Benim için tamamıyla yanlış” boyutundan “Beni mükemmel şekilde tanımlıyor” boyutuna doğru 1-6 puan arasında değişmektedir. Yüksek puanlar ilgili şemanın baskınlığını ifade etmektedir. Kısa formun alt ölçekleri arasında güvenirlik katsayısı $\alpha = .63-.80$ arasında değişmektedir.

Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri anne formlarında bağlanma alt alanı için .91, özerklik alanı için .89, sınırlar alt alanı için .80, özdeğer alt alanı için .79, spontanlık ve oyun alt alanı için .88 olarak bulunmuştur. Alfa değerleri beş şema alt alanı için .79 ve .91 arasında değişmektedir, tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise toplam maddeler için .96 olarak bulunmuştur.

Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri baba formlarında bağlanma alt alanı için .90, özerklik alanı için .88, sınırlar alt alanı için .83, özdeğer alt alanı için .83, spontanlık ve oyun alt alanı için .88 olarak bulunmuştur. Alfa değerleri beş şema alt alanı için .83 ve .90 arasında değişmektedir, tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise toplam maddeler için .97 olarak kaydedilmiştir. Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri anneanne formlarında bağlanma alt alanı için .93, özerklik alanı için .89, sınırlar alt alanı için .84, özdeğer alt alanı için .84, spontanlık ve oyun alt alanı için .85 olarak bulunmuştur. Alfa değerleri beş şema alt alanı için .84 ve .93 arasında değişmektedir, tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise toplam maddeler için .97 olarak elde edilmiştir.

4.2.2.3 Güçler Güçlükler Anketi

Araştırma kapsamında anneler, çocuklarıyla ilgili Güçler Güçlükler Anketi'ni (GGA) doldurmuştur. Ölçüm aracı, Goodman (1997) tarafından geliştirilmiş, Güvenir ve diğerleri (2008) tarafından ise Türkçeye uyarlanmıştır.

Anket 4-16 yaş çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunları taramaya olanak veren kısa bir ölçektir. GGA; “Dikkat Eksikliği ve Aşırı Hareketlilik”, “Davranış Sorunları”, “Duygusal Sorunlar”, “Akran Sorunları” ve “Sosyal Davranış” olmak üzere beş alt boyuttan oluşmakta ve ankette toplamda 25 madde yer almaktadır. Ölçeğin her alt boyutundan puan elde edilebileceği gibi alt boyutların toplamından da “Toplam Güçlük Puanı” hesaplanabilmektedir. Toplam puanın yanı sıra içselleştirilmiş (Duygusal Sorunlar ve Akran Sorunları) ve dışsallaştırılmış (Dikkat Eksikliği Aşırı Hareketlilik ve Davranış Sorunları”) güçlükler olmak üzere 2 boyutta da ele alınabilmektedir (Goodman vd., 2010).

Ölçek, çocuğun yaşamındaki yetişkinler (anne, baba, öğretmen vb.) tarafından çocuğa dair gözlemlere dayalı olarak çocuk için doldurulmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipinde geliştirilmiştir (5= Her zaman – 1 = Hiçbir zaman). GGA’nın anne-baba formu için Cronbach Alfa İç tutarlık katsayıları alt boyutlar için sırasıyla; Duygusal Sorunlar .73, Davranış Sorunları .65, Dikkat Eksikliği/Aşırı Hareketlilik .80, Akran Sorunları, .37 ve Sosyal Davranış .73; Toplam Güçlük puanı için ise .84 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri prososyal davranışlar için .65, hiperaktivite için .77, davranım sorunları için .49, duygusal problemler için .64, akran sorunları için .51 olarak gözlenmiştir. Hiperaktivite ve davranım sorunları toplam puanı dışsallaştırılmış problemler olarak, duygusal alan ve akran sorunları ise içselleştirilmiş problemler olarak ele alınmaktadır. İçselleştirilmiş problemler alt alana dair Cronbach Alfa değeri .65; dışsallaştırılmış problemler alt alanına dair Alfa değeri ise .76 olarak bulunmuştur. Tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise toplam maddeler için .79 olarak elde edilmiştir.

4.2.2.4 Depresyon Aksiyete Stres Ölçeği

Ölçeğin orijinal formu 42 maddeden oluşmakta; depresyon, anksiyete ve stres belirtilerini ölçmeyi amaçlamaktadır (Lovibond ve Lovibond (1995). 1997 yılında her alt boyutta 7 madde olacak şekilde ölçeğin 21 maddelik kısa formu oluşturulmuştur (Brown vd., 1997). ‘Bana hiç uygun değil’, ‘bana biraz uygun’, bana genellikle uygun’ ve bana tamamen uygun’ olmak üzere 4’lü likert tipi

ölçek sırasıyla 0, 1, 2, 3 şeklinde puanlanmaktadır (Henry ve Crawford, 2005; Mahmoud vd., 2012). Türkçe geçerlik güvenirlik çalışmaları Yılmaz ve arkadaşları (2017) tarafından yapılmıştır. Faktör yükleri .41 ile .81 arasında değişmektedir. Ölçeğe dair Cronbach alfa katsayısı .75 ile .82 arasında bulunmuştur. Araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değeri depresyon alt alanı için .89; anksiyete alt alanı için .84; stres alt alanı için .89 olarak kaydedilmiştir. Tüm ölçek Cronbach Alfa değeri ise toplam maddeler için .93 olarak elde edilmiştir.

4.3 İŞLEM

4.3.1 Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTÇŞYÖ) Geliştirilme Sürecine Dair İşlem

Erken yaş döneminde çocukların kağıt kalem usulü ölçekler üzerinden kendilerini değerlendirmeleri, bilişsel gelişimleri gereği söz konusu olmadığından çocukların şema yatkınığını değerlendirebilmek amacıyla video tabanlı bir ölçüm aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında geliştirilmesi planlanan ölçüm aracının çerçevesini Rafaeli ve arkadaşları (2010) ile Young ve arkadaşlarının (2006) öne sürdüğü şema kavramsallaştırması oluşturmaktadır.

İlgili kuramsal dayanak doğrultusunda video ölçüm aracında diğer yetişkin ve ergenlere yönelik geliştirilmiş olan ölçme araçlarında (Young Şema Ölçeği; Young vd., 2003 ve Düsseldorf Çocuklar İçin Resimli Şema Ölçeği – 8-14 yaş; Loose vd., 2018b) olduğu gibi beş şema alanı altında yer alan 18 şemayı kapsayan bir ölçme aracı oluşturulması planlanmıştır.

Young Şema Ölçeği ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'nden yola çıkarak çeşitli vinyetler hazırlanmış; içeriklerin hazırlanması sürecinde ise The Berkeley Puppet Interview (Measelle vd., 1998) ve Schema Penguin Interview (Liebertz, 2014) çalışmalarından yola çıkılarak şemaları ölçmek üzere çeşitli hikayeler tasarlanmıştır. ISST (The International Society of Schema Therapy/Uluslararası Şema Terapi Birliği) onaylı çocuk-ergen ileri düzey şema

terapisti olan araştırmacı ve çocuk-ergen ileri düzey şema terapisti, süpervizörü, eğitmeni olan tez danışmanı tarafından her bir şema için yazılmış dörder vinyet (hikaye) hazırlanmış; bunlardan üçer tanesi seçilerek video tabanlı ölçüm aracının maddeleri tasarlanmıştır.

Maddeler, erken yaş dönemindeki çocukların zaman algısı ve olayları değerlendirmede bilişsel süreçler gibi gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak kararlaştırılmıştır. Oluşturulan içerikler şemalarla uyumluluğu bakımından gözden geçirilerek araştırmacı ve danışman dışında, ISST onaylı akredite şema terapisti klinik psikolog, ISST onaylı akredite çocuk-ergen-yetişkin şema terapisti klinik psikolog ve çocuk-ergen şema Terapi eğitimi almış çocuk klinik psikologu olmak üzere üç ayrı değerlendirici tarafından puanlanmıştır.

Oluşturulan hikayeler Bobi, Dobi, Gobi adındaki üç sevimli yavru köpeğin maceralarını içermektedir. Köpeklerin isimleri, yanlılığu engellemek için birbirine yakın sesler arasından seçilmiştir. Yine yanlılığu önlemek amacıyla köpeklerin rengi kahverengi ve tonlarıdır. Kız çocuklarla uygulama yapılırken köpeklerin “dişi” olduğu; erkek çocuklara ise “erkek” oldukları söylenerek çocukların kendileriyle özdeşim kurması amaçlanmıştır.

Her bir hikayede köpeklerin sırası ve ismi değişmekte, her bir köpek aynı olaya farklı şekilde tepki vermektedir.

Hikayelerin çizimleri, araştırmacının her bir resim için oluşturduğu içerikler göz önünde bulundurularak profesyonel bir çizir tarafından resmedilmiştir. Her bir hikaye toplamda 5 resimden oluşmaktadır: (1) Hikayenin başlangıcı, (2) Problem durum (3-4-5): Her bir karakterin aynı olay karşısında verdiğu farklı tepkiler: şemayla uyumlu, Kısmen uyumlu, şemayla uyumsuz.

Hikayeler araştırmacı tarafından seslendirilerek, Adobe Premier Pro programıyla birleştirilmiştir.

Her bir şema için oluşturulan görseller kullanılarak ve sunu gösterisi biçiminde, araştırmacının sesi görsellerin üstüne eklenmiş ve yaklaşık 30’ar saniyelik kısa videolar hazırlanmıştır. Her şema için üçer tane olmak üzere ölçümde 54 kısa video (madde) oluşturulmuştur.

Araştırmaya, ilk versiyonda, 5-6 yaş grubu çocuklar, anne babaları ve anneanneleri olmak üzere üç kuşaktan bilgi almak, çocuklarda şema yatkınlığını izlemek ve kuşaklar arası aktarımı incelemek üzere başlanmıştır. Bu sebeple, geçerlik güvenirlik çalışmasından önce, görünüş geçerliğini test etmek üzere, 5 çocukla video izlenmiş ve bu doğrultuda bazı değişikliklere gidilmiştir:

Başlangıçta her bir şema için üçer adet olmak üzere toplamda 54 madde olarak tasarlanan ilk versiyonda, örnek maddenin yanı sıra 18 şema için üçer video, toplamda 32 dk sürmüştür. Çocukların dikkat uzamları gereği bazen mola vererek bazen de ilgili maddeler açıklanarak ilerlenmiştir. 5-6 yaş grubu çocuklar her ne kadar somut bir görsel olsa da yönergeyi takip etmekte zorlanmış, dahası ‘hep en iyi’ seçeneği söylemeye dair bir yanlılık göstermiştir. Elde edilen bulgular ışığında, 5-6 yaş grubu çocukların dikkat uzamlarının sınırlılığı ve her seferinde en iyi gördükleri seçeneği söylemeye dair gösterdikleri yanlılık sebebiyle, çalışmanın yaş grubu 6-8 olarak güncellenmiştir. 54 maddelik ölçüm aracının çok uzun olması ve çocukların video sırasında sıkıldıklarına, aynı zamanda dikkatlerinin dağıldığına dair gözlemler sonucunda; her bir şema için birer madde rasgelelik yöntemiyle çıkarılmıştır. Son durumda, 18 şema için ikişer adet olmak üzere toplamda 36 maddede karar kılınmıştır. Toplam süre ise 21 dakikaya düşmüştür.

Çocuklara video tabanlı ölçüm aracını öğretmek üzere bir örnek madde hazırlanmıştır. Yönerge aşağıdaki gibidir:

“Şimdi seninle Bobi, Dobi, Gobi adında 3 sevimli köpeğin maceralarını anlatan kısa videolar izleyeceğiz. Bu köpeklerin hepsi dişi/erkek köpekler (çocuğun cinsiyetine göre yönergede dişi ya da erkek denir). Bu maceralarda köpekler, yaşadıkları olaya bazen mutlu, bazen üzgün, bazen kızarak, bazen sevinerek tepki verecekler. Çünkü biz de yaşadığımız olaylara bazen sevinir, bazen kızar, bazen de üzülürüz. Unutma, burada doğru ya da yanlış diye bir şey yok. Hepsi doğru! Çünkü duygularımız her zaman doğrudur. Haydi seninle önce bir örnek yapalım. Dikkatlice izle, en sonunda bu üç yavru köpektен hangisi sana daha çok benziyorsa onu seçeceksin. Hazır mısın? Haydi başlayalım”

Örnek maddenin hikayesi aşağıdaki gibidir:

“Bobi, Dobi ve Gobi her gün okula gider ve okulda top oynamayı çok severmiş. Bazen de ayakları topa takılır yere düşerlermiş. Canları çok acıdığı için ağlar ve yardım isterlermiş.”

(3) Bobi 'ye yardım etmeye hiç kimse gelmezmiş (şemayla uyumlu)

(2) Dobi 'ye yardım etmeye bazen kimse gelmez, bazen de sadece bir zürafa gelirmiş (şemayla kısmen uyumlu)

(1) Gobi 'ye ormandaki hayvanlar her zaman yardım etmeye gelirmiş (şemayla uyumsuz)

Peki bunlardan hangisi sana daha çok benziyor?

Video izlendikten sonra, araştırmacı aşağıdaki şekilde devam etmektedir:

“Videoyu izledik, şimdi birlikte bakalım: Birinci köpeğe düştüğünde kimse yardıma gelmiyor, ikinci köpeğe bazen kimse gelmiyor, bazen de sadece bir zürafa geliyor, üçüncü köpeğe ise herkes her zaman yardıma geliyor. Peki sen düştüğünde hangisi gibi olur?”

Örnek madde ardından, çocuğun yanıtı sonrası yönerge aşağıdaki gibidir:

“Artık nasıl yapılacağını öğrendin, şimdi sıra diğer maceralarda! Unutma, burada doğru ya da yanlış yok. Hangisi sana daha çok benziyorsa onu seçeceksin. Haydi devam edelim.”

Madde puanları 1-3 arasında (3 = şemayla uyumlu, 2 = şemayla kısmen uyumlu, 1 = şemayla uyumsuz) arasında derecelendirilmektedir. Ters madde bulunmamaktadır. Şemayla uyumlu olan madde olumsuz içeriği temsil etmektedir. Çocuklara her bir kısa hikaye sonunda “Peki bunlardan hangisi sana daha çok benziyor” diye sorularak yanıt vermesi beklenmektedir. Ölçümde 3'lü Likert kullanılmıştır: Yanıtlar, içeriğe göre “her zaman”, “bazen” ve “hiçbir zaman” şeklinde sıralanmaktadır. Yüksek puanlar şemanın varlığını göstermektedir. Duygusal yoksunluk şeması için hazırlanan hikaye örneği ve görsel aşağıda paylaşılmıştır (Tablo 4.5, Şekil 4.1).

Işık Üniversitesi Etik Kurul onayı ardından, çalışma öncesinde çocukları için ebeveynlerden onam alınmıştır. Aynı zamanda çocuklara araştırma

hakkında kısaca bilgi verilerek sözlü onamlarının alınması sağlanmıştır. Çalışmaya katılmaları için aileleri davet etmek amacıyla bir broşür hazırlanmış, bu broşür araştırmacının sosyal ve akademik çevresine duyurmak üzere çeşitli sosyal medya kanalları ve dijital platformlar üzerinden yaygınlaştırılmıştır. Katılımcı havuzuna, araştırmacının kaynakları aracılığıyla erişilmiştir. İlgilenen aileler, katılım bağlantı adresi üzerinden form doldurmuş (Google formlar) ve her bir aile araştırmacı tarafından tek tek aranarak çalışmaya davet edilmiştir.

Telefonla kurulan ilk temasın ardından uygulamaya başlamadan önce, çocuklarla tanışılarak ilişki kurulmuş ve video öncesi rapport kurulması amaçlanmıştır. Çocuklara araştırma hakkında kısaca bilgi verilerek sözlü onamlarının alınması sağlanmıştır.

Çalışmaya katılan çocuklara (156 kişilik 6-8 yaş grubu ve 45 kişilik 8-14 yaş grubu) çevrim içi ortamda Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığını Değerlendirme Ölçüm Aracının (VTCŞYÖ) uygulanmıştır. Birleşen geçerliğini test etmek maksadıyla 45 kişilik 8-14 yaş grubuna ise araştırmacı tarafından ayrıca Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği uygulanmıştır. Video ve resimli ölçek ekrana yansıtılarak çocukların verdiği yanıtlar kağıt-kalem usulü kaydedilmiştir. Prosedürel olarak yalnızca çocuklarla video izleme ve ölçek uygulaması yapılmıştır. Her bir uygulama sonrasında çocuklara katkıları için teşekkür edilmiştir.

Tablo 4.5. Duygusal Yoksunluk Şeması için Hazırlanan Hikaye Örneği

Duygusal Yoksunluk Şeması

“Bobi, Dobi ve Gobi her gün okula gider ve okulda top oynamayı çok severmiş. Bazen de ayakları topa takılır yere düşerlermiş. Canları çok acıdığı için ağlar ve yardım isterlermiş.” Peki bunlardan hangisi sana daha çok benziyor?

Madde Puanlaması

- 3 = Bobi’ye yardım etmeye hiç kimse gelmezmiş
2 = Dobi’ye yardım etmeye bazen kimse gelmez, bazen de sadece bir zürafa gelirmiş
1 = Gobi’ye ormandaki hayvanlar her zaman yardım etmeye gelirmiş

Şekil 4.1 Duygusal Yoksunluk Şeması için Hikaye Görseli (Örnek Madde)

4.3.3 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı İçin İşlem

Çalışma hakkında duyuru, araştırmacının hazırladığı bir broşür üzerinden sosyal medya kanalları ve araştırmacının bağlantıları yoluyla duyurulmuş, bağlantı adresi paylaşılarak katılımcıların çevrim içi platformda doldurdıkları form aracılığıyla ailelere ulaşılmıştır. Her bir aile, telefonla aranarak hem çalışma hakkında bilgilendirilmiş hem de uygun bir zaman aralığı için ailelerle randevulaşmıştır. Çalışma öncesinde hem yetişkinlerden (anne, baba ve anneanne) hem de çocukları için ebeveynlerden onam alınmıştır.

Anne, baba ve anneanneler Young Şema Ölçeği (YSQ-3) doldurmuştur. Anneler aynı zamanda çocukların davranım sorunlarının ele alındığı Güçler Güçlükler Anketi'ni yanıtlamış ve kendileri için Depresyon, Anksiyete, Stres Ölçeği'ni doldurmuştur. Çocuklar ise çevrim içi şekilde yalnızca VTCŞYÖ'ye yanıt vermiştir. Çalışmanın tamamına yakını çevrim içi ortamda yürütülmüş, çocuklar Zoom Pro uygulaması üzerinden video görüntüsü ekrana yansıtılarak çalışmaya katılmıştır. Başlangıçta kısa bir tanışma ve bilgilendirme yapıldıktan sonra video izlenmiş, her bir izleme sonrasında çocuklara teşekkür edilmiştir.

Anneannelerin yaşlılık, okuma yazma, görme vb. sorunlar nedeniyle kendi başlarına ölçek dolduramadıkları noktada, araştırmacı ve araştırmacının süpervize ettiği psikologlar tarafından tek tek aranarak maddeler okunmuş, yanıtlar kaydedilmiştir. Çalışmaya katılan ailelere, veri toplama sürecinin sonunda araştırmacı tarafından düzenlenen, “Çocukluk Döneminde Karşılaşılan Güçlükler ve Şema Terapi Perspektifinden Şefkatli Müdahale Yolları” konu başlıklı ücretsiz çevrim içi seminer verilmiş ve katılımları için bu yolla teşekkür edilmiştir.

4.4 VERİ ANALİZİ

Bu kısımda, birinci aşamada yer alan Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliğini Değerlendirme Ölçüm Aracı'nın geçerlik güvenirlik çalışmalarına ve temel hipotezlerin test edildiği ikinci aşamaya dair veri analizi sonuçlarına yer verilecektir.

4.4.1 VTÇŞYÖ için Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Dair Veri Analizi

Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliğini Değerlendirme Ölçüm aracının geçerlik güvenirlik çalışmasını yürütmek amacıyla veri analizi çalışmaları yapılmıştır. Örneklem için toplamda 201 çocuktan veri toplanmıştır. Bu örneklem içerisinde 156 çocuk VTÇŞYÖ'ye cevap vermiş; 45 çocuk ise hem VTÇŞYÖ hem de Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'ni yanıtlamıştır. Bu kapsamda, 8 -14 yaş grubu çocuklarda kullanılan Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'yle VTÇŞYÖ'nün karşılaştırılması yapılmıştır.

Örneklem darlığı nedeniyle VTÇŞYÖ için faktör analizi yapılmamış; güvenirlik için Cronbach Alfa değerlerinden yola çıkılarak iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve yarı-test güvenirlikleri incelenmiştir. Geçerlik çalışmaları için ise görünüş geçerliği, birleşen ve ayırt edici geçerliğe ilişkin analizlerle ilenlenmiştir. Ölçme aracının geliştirilme sürecinde seçim kriteri olarak, anne baba ve anneanesi hayatta olan 6-8 yaş arası (72-83 ay aralığında) her iki cinsiyetten çocuklar çalışmaya dahil edilmiştir.

Veri analizine dair işlemlere geçilmeden önce 156 çocuktan toplanan datada Z puanları bakımından ± 3.29 'un üzerinde olan (Ateş, 2022) 2 uç değer tespit edilmiş olup analiz dışı bırakılmış ve analizler 154 kişi üzerinden yürütülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş, verinin ± 3 değer aralığında seyrettiği, dolayısıyla normal dağıldığı gözlenmiştir.

4.4.2 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Veri Analizi

Şemaların kuşaklar arası aktarımını incelemek amacıyla 6-8 yaş arası 156 çocuk, anne babaları ve anneanneleri olmak üzere toplamda 624 kişiden veri toplanmıştır. Geçerlik güvenirlik çalışması neticesinde örneklem dışı bırakılan 2 uç değer çıkarılmasıyla 154 çocuk, anne babaları ve anneannelerle analizlere devam edilmiştir. Hem şemaların hem de davranış düzeyinde psikopatolojiye ilişkin değişkenlerin kuşaklar boyu aktarımı incelenmiştir.

Yürütülen analizler model testi kapsamında yapılmıştır. Model testi için korelasyonlar incelenmiş, regresyon analizi öncesinde ilgili sayıtlar test edilmiştir. Yordanan değişkenin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov Smirnov Dağılım Testi ile sınanmış, aynı zamanda basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. İlgili değerlerin ± 3 aralığında seyrettiği ve normal dağıldığı gözlenmiştir. Homoskedastisite ve heteroskedastisite incelenmiş, regresyon için ilgili sayıtlar karşılanmıştır. Çoklu doğrusallığın sayıtlarından bir diğerini test edebilmek için yordayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusal regresyon analizi yürütülmüştür. VIF değerlerinin 1.00 - 10.00 aralığında seyrettiği; tolerance değerlerinin ise .20 - 1.00 aralığında olduğu gözlenmiştir. Model testi için çoklu regresyon analizleri SPSS 22 programı üzerinden Hayes Process Makro Model 4 aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM 5

5. BULGULAR

5.1 BİRİNCİ AŞAMA: GEÇERLİK GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI

Şemaların kuşaklar arası aktarımını incelemeyen önce, küçük yaş grubu çocuklarda şema yatkınlığını gözlemlemek amacıyla Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkınlığı Ölçeği'nin (VTÇŞYÖ) geliştirilmesi amaçlanmıştır. Aktarıma dair analizlere, ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmalarını yapıldıktan sonra geçilmiştir.

5.1.1 Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkınlığı Ölçeği (VTÇŞYÖ) için Betimsel Bulgular

Araştırma kapsamında 6-8 yaş aralığında 156 çocuk Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkınlığı Ölçeği'ne (VTÇŞYÖ) yanıt vermiş; 8-14 yaş aralığında 45 çocuk ise Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'ni cevaplamıştır.

Uç değerlerin çıkarılmasıyla analizler, sırasıyla 154 ve 44 kişilik gruplar üzerinden yürütülmüştür. Yalnızca VTÇŞYÖ'yü yanıtlayan 154 kişilik çocuk grubu içerisinde katılımcıların % 63'ü kız, %37'si erkektir (Tablo 5.1). Geçerlik güvenirlik çalışması kapsamında VTÇŞYÖ ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'ni yanıtlayan katılımcıların sayısı ise 44'tür. Bu örneklemin ise %57'sini kızlar, %37'sini erkekler oluşturmaktadır (Tablo 5.2).

Tablo 5.1 Geçerlik Güvenirlik ve Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı ($N=154$)

Grup	Katılımcı		Yaş (Yıl)			
	<i>N</i>	%	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Med</i>	<i>Ranj</i>
Kız	98	63	6.94	0.62	7	6.82 – 7.07
Erkek	58	37	6.93	0.63	6.79	6.76 – 7.1

Tablo 5.2 Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Katılan Çocukların Yaş Dağılımı ($N=44$)

Grup	Katılımcı		Yaş (Yıl)			
	<i>N</i>	%	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Med</i>	<i>Ranj</i>
Kız	25	57	9.967	1.36	9.79	9.40 - 10.54
Erkek	19	43	10.33	1.75	10.33	9.51 – 11.15

5.1.2 Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkinlığı Ölçeği (VTÇŞYÖ) için Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları

Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkinlığı Ölçeği'nin geçerlik güvenirlik çalışmaları kapsamında yürütülen analiz sonuçları aşağıda raporlandırılmıştır. Öncelikle güvenirlik çalışmaları yapılmış; iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alfa katsayısı) ve ikiye bölme (split half) yöntemiyle ölçeğin güvenirliği sınanmıştır. Geçerlik çalışmaları için kapsam ve görünüş geçerliği incelenmiş, birleşen ve ayırt edici geçerlik sonuçları analizlere dahil edilmiştir.

5.1.2.1 Güvenirlik Çalışmaları

Video Tabanlı Çocuk Şema Yatkinlığı Ölçeği (VTÇŞYÖ) için güvenirlik çalışması kapsamında iç tutarlık katsayısı olarak Cronbach Alfa değerleri hesaplanmış ve her bir şema alt alanı için ilgili değerler raporlandırılmıştır. Analizler sonucunda 36 maddelik VTÇŞYÖ için iç tutarlık katsayısını alt alanlar

bazında arttırabilmek için bazı maddeler atılmış, son durumda ölçek toplam madde sayısı 32 olarak belirlenmiştir. Analiz dışı bırakılan maddeler, maddeler çıkarılmadan önce ve sonra yeniden belirlenen Cronbach Alfa değerleri Tablo 5.3'te yer almaktadır.

Çıkarılan maddeler sonrası yeni Cronbach Alfa değerleri bağlanma alt alanı için .64, özerklik alt alanı için .45, sınırlar alt alanı için .57, özdeğer alt alanı için .56, spontanite alt alanı için .64; tüm ölçek Alfa değeri ise .83 olarak belirlenmiştir.

Çeşitli kaynaklar, araştırma konusu olan değişkenler bakımından Alfa değerlerinin ele alınması gerektiğini; aynı zamanda yüksek alfa değerinin araştırma aracının güvenilirliği hakkında sınırlı kanıt sunmakla birlikte literatürde yeni ve farklı bir bilimsel kavrayışı ölçen herhangi bir test geliştirilirken çok yüksek bir alfa değerinin de çok tercih edilmeyeceğini ileri sürmektedir (Taber, 2018, s. 1278). Taber'in araştırması çok sayıda atıf almış olup ilgili makalede .40 ve altı değerler tatmin edici bulunmazken (*not satisfactory*); .45 ve üstü yeterli (*acceptable*) kabul edilmektedir.

Daha önce çocuk şema alanında geliştirilen ölçekler arasında da alt boyut bazlı bakıldığında iç tutarlık katsayısı için çok yüksek değerlere rastlanmamaktadır. Örneğin Loose ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen Düsseldorf Çocuk Şema Ölçeği'nin Türkçe uyarlama çalışması için iç tutarlık katsayısı .47 ila .83 arasında değişmektedir (Köse-Karaca vd., 2022).

Güvenirlilik için Cronbach Alfa değerleri dışında kabul edilen alternatifler arasında ikiye bölme (split half) yöntemiyle (Yang ve Green, 2011) ölçeğin güvenirlilik katsayısı incelenmiş, her bir şema alt alanı için raporlandırılmıştır.

Bağlanma alt alanı için Spearman-Brown (*unequal length*) katsayısı .66, özerklik alt alanı için .44, sınırlar alt alanı için .61, özdeğer alt alanı için .51, spontanite alt alanı için .62; tüm ölçek Alfa değeri ise .77 olarak belirlenmiştir. .70 ve üzeri değerler iyi düzeyde bir ilişki yakalandığının göstergesi olarak kabul edilmektedir (De Vet vd., 2017). İlgili değerler Tablo 5.4'te yer almaktadır.

Tablo 5.3 VTÇŞYÖ için İç Tutarlık Katsayıları (N=32)

Şema Alt Alanı	Eski Alfa değeri	Çıkarılan Madde	Yeni Alfa değeri
Bağlanma	.62	Sosİzo1	.64
Özerklik	.45	-	.45
Sınırlar	.52	YetersizOz2	.57
Özdeğer	.46	Feda1	.56
Spontanite	.61	DuyguBas2	.64
Total	.80		.83

Kısaltmalar. SosIzo: Sosyal izolasyon şeması, YetersizOz: Yetersiz Özdenetim şeması, Feda: Kendini Feda şeması, DuyguBas: Duyguları Bastırma Şeması

Tablo 5.4 VTÇŞYÖ için İkiye Bölme Yoluyla Elde Edilen Katsayılar (N=32)

Şema Alt Alanı	Spearman Brown Katsayısı*
Bağlanma	.62
Özerklik	.45
Sınırlar	.52
Özdeğer	.46
Spontanite	.61
Total	.80

*Spearman Brown Katsayısı (Unequal Legth): Madde sayıları eşit olmadığı için istatistiksel yöntem olarak Spearman Brown katsayıları rapor edilmiştir

VTÇŞYÖ’de 18 şema için ikişer madde olmak üzere toplamda 36 bulunmaktadır. Çıkarılan maddelerin ardından ölçek, 32 maddede toplanmıştır. Bağlanma alt alanında beş şema, özerklik alanında dört şema, sınırlar alt alanında iki şema, özyeterlik alt alanında üç şema, spontanite alt alanında ise dört şema yer almaktadır. Şema alt alanları için her bir şemanın kaç maddeden oluştuğu Tablo 5.5’te sunulmuştur.

Tablo 5.5 VTÇŞYÖ Şema Alt Alanlarına Göre Madde Dağılımı

Şema Alt Alanı	Şemalar	Madde sayısı
Bağlanma	Duygusal Yoksunluk	2
	Terk Edilme	2
	Kuşkuculuk	2
	Sosyal İzolasyon	1
	Kusurluluk	2
Özerklik	Başarısızlık	2
	Bağımlılık	2
	Dayanıksızlık	2
	İç içelik	2
Sınırlar	Haklılık	2
	Yetersiz Özdenetim	1
Özyeterlik	Boyun Eğicilik	2
	Fedakarlık	1
	Onay Arayıcılık	2
Spontanite	Karamsarlık	2
	Duyguları Bastırma	1
	Yüksek Standartlar	2
	Cezalandırıcılık	2
Toplam		32

Geçerlik güvenirlik çalışmaları kapsamında incelenen bir diğer değişken görünüş geçerliğidir. Bir sonraki başlık altında detaylandırılacaktır.

5.1.2.2 Kapsam ve Görünüş Geçerliği

Geçerlik güvenilirlik çalışmaları kapsamında incelenen bir diğer değişken görünüş geçerliğidir.

VTÇŞYÖ'ye dair içerikler, Uluslararası Şema Terapi Birliği onaylı çocuk-ergen şema terapistleri olan araştırmacı ve tez danışmanı tarafından oluşturulmuştur. Şema alt alanları ve şemalara dair içerikler, Young Şema Ölçeği, Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği ve şemaların karşılık geldiği temel ihtiyaç alanları esas alınarak tasarlanmıştır.

Araştırmanın başlangıçta belirlenen 5-6 yaş örneklem grubuyla küçük bir uygulama yapılmış; çocukların yönergeyle uyumu ve ölçümü anlama kabiliyeti incelenmiş olup okul öncesi yaş grubundaki çocukların günlük yaşadığı gözlenmiş; yaş aralığının büyütülmesi ve 6-8 olarak güncellenmesi kararı alınmıştır.

Oluşturulan maddeler, dünyada ve Türkiye'de henüz sayılı kişinin sahip olduğu bu akreditasyona sahip iki klinik psikolog ve çocuk-ergen şema terapi alanında eğitim almış klinik çocuk psikologu olmak üzere üç değerlendirici tarafından gözden geçirilerek ayrı ayrı puanlanmıştır. Değerlendiriciler puanlama sırasında 6-8 yaş grubu için içerik, şemalarla uyum, çocuklar açısından anlaşılabilirlik ve görsellerin hikayeye uyumu bakımından puanlama yaptıklarını ve bu kriterleri esas alarak değerlendirmede bulduklarını paylaşmıştır.

Değerlendiriciler arası güvenilirlik katsayısı 1 olarak bulunmuştur. Her bir değerlendirici oluşturulan şema maddelerini “Uygun”, “Uygun değil”, “Değiştirilebilir” şeklinde puanlamış ve tüm maddeler için fikir birliği sağlanarak “Uygundur” şeklinde karar bildirilmiştir. Değerlendiricilerin kanaatlerine ilişkin puanlama Tablo 5.6'da yer almaktadır.

Tablo 5.6 Değerlendiricilerin VTÇŞYÖ'nün Kapsam ve Görünüş Geçerliği için Değerlendirme Puanları

Madde	Şema	Uygun			Uygun Değil			Değiştirilebilir		
		D1	D2	D3	D1	D2	D3	D1	D2	D3
1	Kusurluluk1	x	x	x						
2	Terk Edilme1	x	x	x						
3	Kuşkuculuk1	x	x	x						
4	Sosyal İzolasyon1	x	x	x						
5	Duygusal Yoksunluk1	x	x	x						
6	Başarısızlık1	x	x	x						
7	Bağımlılık1	x	x	x						
8	Dayanısızlık1	x	x	x						
9	İç İçelik2	x	x	x						
10	Yetersiz Özdenetim1	x	x	x						
11	Haklılık1	x	x	x						
12	Boyun Eğicilik1	x	x	x						
13	Kendini Feda Etme1	x	x	x						
14	Onay Arayıcılık1	x	x	x						
15	Duyguları Bastırma1	x	x	x						
16	Karamsarlık1	x	x	x						
17	Yüksek Standartlar1	x	x	x						
18	Cezalandırıcılık1	x	x	x						
19	Kusurluluk2	x	x	x						
20	Terk Edilme2	x	x	x						
21	Kuşkuculuk2	x	x	x						
22	Sosyal İzolasyon2	x	x	x						
23	Duygusal Yoksunluk2	x	x	x						
24	Başarısızlık2	x	x	x						
25	Bağımlılık2	x	x	x						
26	Dayanısızlık2	x	x	x						
27	İç İçelik2	x	x	x						
28	Yetersiz Özdenetim2	x	x	x						
29	Haklılık2	x	x	x						
30	Boyun Eğicilik2	x	x	x						
31	Kendini Feda Etme2	x	x	x						
32	Onay Arayıcılık2	x	x	x						
33	Duyguları Bastırma	x	x	x						
34	Karamsarlık	x	x	x						
35	Yüksek Standartlar	x	x	x						
36	Cezalandırıcılık	x	x	x						

Kısaltmalar. D1: Değerlendirici 1; D2: Değerlendirici 2; D3: Değerlendirici 3

5.1.2.3 Birleşen ve Ayırt Edici Geçerlik

Birleşen geçerlik kapsamında önce VTÇŞYÖ ile ilişkili olduğu düşünülen ölçeklerin ilişkisi incelenmiş ve ilgili değişkenler bakımından korelasyon göstermesi amaçlanmıştır.

Bunlardan ilki Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'dir (DÇŞÖ). DÇŞÖ 8-14 yaş grubu çocuklarda kullanılan öz bildirime dayalı resimli bir ölçektir. Tez çalışması kapsamında hedeflenen yaş grubu (6-8 yaş) için geliştirilen bir ölçek bulunmadığından en yakın yaş grubunu şema kavramları bakımından inceleyen DÇŞÖ, birleşen geçerliği için analizlere dahil edilmiş ve VTÇŞYÖ'yle arasındaki korelasyon incelenmiştir.

Video Tabanlı Şema Yatkınlığı Ölçümü ile Türkçe adaptasyonu yapılmış Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği (DÇŞÖ) arasında yakalanan korelasyon, çocuklarda VTÇŞYÖ'nün erken dönem şemaları yakalamakta uygun bir araç olduğunu düşündürmektedir. Bu sebeple VTÇŞYÖ ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği arasındaki korelasyon 44 kişilik örneklem grubu üzerinden birleşen geçerliğin bir göstergesi olarak ele alınmıştır.

Örneklem darlığı nedeniyle Spearman's rho katsayıları raporlandırılmıştır. VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ arasındaki korelasyonlar Tablo 5.7'de gösterilmiştir.

Korelasyonlar incelendiğinde DÇŞÖ'nün bağlanma şema alanıyla sırasıyla VTÇŞYÖ'nün bağlanma alt alanı ($r=.38, p<.05$); sınırlar alt alanı ($r=.51, p<.01$); özdeğer alt alanı ($r=.32, p<.05$) ve spontanite alt alanlarıyla ($r=.41, p<.01$) pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

DÇŞÖ'nün bağlanma şema alanıyla sırasıyla özerklik şema alt alanıyla sırasıyla VTÇŞYÖ'nün özdeğer alt alanı ($r=.47, p<.01$) ve spontanite alt alanı ($r=.55, p<.01$) arasında pozitif yönde korelasyon gözlenmiştir.

DÇŞÖ'nün özdeğer şema alt alanıyla VTÇŞYÖ'nün özdeğer alt alanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiye rastlanmıştır ($r=.40, p<.01$).

DÇŞÖ'nün spontanite şema alt alanıyla VTÇŞYÖ'nün sırasıyla özdeğer şema alanı ($r=.43, p<.01$) ve spontanite şema alt alanı ($r=.46, p<.01$) arasında pozitif korelasyon kaydedilmiştir.

Toplam puanlar bakımından incelendiğinde VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ arasında pozitif yönde ve anlamlı bir korelasyon gözlenmiştir ($r=.50, p<.01$).

Tablo 5.7 Birleşen Geçerliği için VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ'nün Şema Alanları Bakımından Korelasyonları

VTÇŞYÖ Şema Alanı	DÇŞÖ Bağlanma	DÇŞÖ Özerklik	DÇŞÖ Sınırlar	DÇŞÖ Özdeğer	DÇŞÖ Spontanite	DÇŞÖ Total
Bağlanma	.38*	.29	.21	.12	.22	.31*
Özerklik	.28	.23	.09	.17	.03	.18
Sınırlar	.51**	.12	.25	.02	.24	.23
Özdeğer	.32*	.47**	.12	.40**	.43**	.56**
Spontanite	.41**	.55**	.21	.24	.46**	.54**
Toplam	.55**	.45**	.26	.24	.40**	.50**

Kısaltmalar. DÇŞÖ: Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği, * $p<.05$, ** $p<.01$

Çocukluk dönemi psikososyal güçlükler ve erken dönem şemalar arasındaki bağlantının incelendiği araştırmalarda (Köse Karaca, vd., 2022), çocukluk dönemindeki zorluk alanlarını incelemeyi araştıran Güçler Güçler Anketi ve Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği arasında güçlü bir ilişki elde edilmiştir. Birleşen geçerliğini test etmek üzere 154 kişilik örneklem grubuyla VTÇŞYÖ ve Güçler Güçlükler Anketi (GGA) arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 5.8'de sunulmuştur.

GGA'nın dışsallaştırılmış sorunlar alt alanı, hiperaktiviteye ilişkin sorunlar ve davranım sorunları başlıklarından oluşurken; içselleştirilmiş sorunlar alt alanı, duygusal sorunlar ve akran problemleri temalarından oluşmaktadır.

VTÇŞYÖ'nün spontanite şema alt alanıyla ve GGA'nın sırasıyla hiperaktivite alt ölçeği ($r=.18, p<.05$), duygusal sorunlar ($r=.24, p<.01$), akran problemleri ($r=.16, p<.05$) ve içselleştirilmiş sorunlar alt alanlarında ($r=.26, p<.01$) pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Spontanite alt alanında şema yatkınlığı gözlenen, bir diğer deyişle aşırı baskılanan ve ketlenen çocukların hiperaktivite oranlarında, duygusal olarak yaşadıkları sorunlarda ve akran ilişkilerine dair problemlerde artış gözlenmektedir. Duygusal sorunlar ve akranlarla yaşanan problemler ise daha fazla içselleştirilmiş problemleri beraberinde getirmektedir.

Benzer biçimde VTÇŞYÖ'nün toplam şema puanlarıyla GGA'nın duygusal sorunlar ($r=.20, p<.05$) ve içselleştirilmiş problemler ($r=.18, p<.05$) alt ölçeklerinde de pozitif yönde anlamlı ilişki kaydedilmiştir.

Çocuklarda, alt alanlardan bağımsız şekilde şema yatkınlığı gözlendikçe, çocukların duygusal problemler ve içselleştirilmiş güçlükler yaşama olasılıklarının arttığı görülmektedir.

VTÇŞYÖ, 6-8 yaş arası çocuklarda özbildirime dayalı iken GGA annelerden çocuklarıyla ilgili alınan ölçümlerden oluşmaktadır. Güçlü korelasyonların elde edilmeyişi, paylaşılan varyansın ortak olmayışı hipotezini düşündürmektedir (Harlow, 2002; Tabachnick ve Fidell, 2007; Zhang vd., 2024).

Tablo 5.8 Birleşen Geçerliği için VTÇŞYÖ ve GGA'nın Şema Alanları Bakımından Korelasyonları

VTÇŞYÖ	GGA Hiperaktivite	GGA Davranım	GGA Duygusal	GGA Akranlar	GGA İçselleştirilmiş	GGA Dışsallaştırılmış
Bağlanma	.70	.02	.13	.10	.15	.06
Özerklik	.08	.03	.11	-.04	.05	.07
Sınırlar	.11	.12	.12	.06	.12	.13
Özdeğer	.10	.06	.08	.05	.03	.10
Spontanite	.18*	.04	.24**	.16*	.26**	.15
Toplam	.15	.07	.20*	.07	.18*	.12

* $p < .05$, ** $p < .01$; VTÇŞYÖ: Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinlığı Ölçeği, GGA: Güçler Güçlükler Anketi

VTÇŞYÖ ile DÇŞÖ ve GGA arasında gözlenen korelasyonlar, farklı ölçeklerle ilişkisini göstermiş ve bu yolla VTÇŞYÖ'nün birleşen geçerliği sağlanmıştır.

Birleşen geçerliği ardından, ayırt edici geçerlik için VTÇŞYÖ'nün çocuğun cinsiyeti, yaşı, ebeveyn (anne) eğitim düzeyi, gelir düzeyi, çocukla geçirilen zaman gibi değişkenler bakımından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Cinsiyet düzeyinde VTÇŞYÖ'nün alt alanları bakımından herhangi bir farklılaşma olmadığı gözlenmiştir (Tablo 5.9).

Annenin eğitim düzeyine göre, VTÇŞYÖ'nün ne yönde değişimlendiği incelenmiş; Levene testi sonucu varyansların homojen dağıldığı ($p>.05$) ve annenin eğitim düzeyine göre çocuktaki şema yatkınlığının alt şema alanları bakımından farklılaşmadığı görülmüştür (Tablo 5.10).

Ailenin gelir düzeyi ve VTÇŞYÖ arasındaki korelasyonlar incelendiğinde spontanite alt alanı hariç anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları ($Ort.=1.40$; $SS=.31$) ve düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları arasında ($Ort=1.27$; $SS=.25$) spontanite alt alanında yakalanan farklılığın etki büyüklüğünün ise düşük olduğu gözlenmiştir, $t(152)=2.66$, $p<.05$, $d=.04$. Gelir düzeyi ve diğer şema alt alanları arasında istatistiksel olarak manidar bir ilişki tespit edilmemiştir (Tablo 5.11).

Çocukla bir günde geçirilen zaman ve VTÇŞYÖ arasındaki korelasyonlar incelenmiş; annenin çocukla geçirdiği zaman ve şema yatkınlığına dair alt alanlar arasında herhangi bir ilişki gözlenmemiştir (Tablo 5.12).

Çocuğun yaşı ve VTÇŞYÖ arasındaki ilişkiye bakıldığında, yaş düzeyine göre şema alt alanları arasında anlamlı bir korelasyona rastlanmamıştır (Tablo 5.13).

İncelenen tüm bu değişkenlerden yola çıkarak VTÇŞYÖ'nün yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, çocukla geçirilen zaman gibi değişkenler bakımından farklılaşmadığı izlenmiş olup ayırt edici geçerliğin sağlandığı gözlenmektedir.

Tablo 5.9 VTÇŞYÖ'nün Cinsiyet Düzeyindeki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları
(N=154)

VTÇŞYÖ	Cinsiyet	Ort	SS	sd	t	p
Bağlanma	Kız	1.35	.25	152	-.22	.83
	Erkek	1.36	.32			
Özerklik	Kız	1.41	.30	152	.73	.46
	Erkek	1.37	.27			
Sınırlar	Kız	1.49	.37	152	-.49	.63
	Erkek	1.53	.55			
Özdeğer	Kız	1.37	.35	152	-.38	.70
	Erkek	1.39	.39			
Spontanite	Kız	1.35	.29	152	-.93	.36
	Erkek	1.40	.31			
Toplam	Kız	1.38	.21	152	-.32	.75
	Erkek	1.39	.24			

Tablo 5.10 VTÇŞYÖ ve Annenin Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)

VTÇŞYÖ	Grup*	sd	F	p
Bağlanma	Gruplar arası	2	.49	.61
	Toplam	153		
Özerklik	Gruplar arası	2	.33	.72
	Toplam	153		
Sınırlar	Gruplar arası	2	.77	.46
	Toplam	153		
Özdeğer	Gruplar arası	2	2.99	.053
	Toplam	153		
Spontanite	Gruplar arası	2	1.92	.15
	Toplam	153		
Toplam	Gruplar arası	2	1.13	.33
	Toplam	153		

*Gruplar (1) ilköğretim, (2) lise ve (3) lisans ve üstü şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 5.11 VTÇŞYÖ ve Ailenin Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)

VTÇŞYÖ	Gelir düzeyi	Ort	SS	sd	t	p
Bağlanma	Düşük	1.37	.27	152	1.18	.24
	Yüksek	1.30	.31			
Özerklik	Düşük	1.40	.27	152	.92	.36
	Yüksek	1.36	.27			
Sınırlar	Düşük	1.53	.46	152	1.10	.27
	Yüksek	1.44	.41			
Özdeğer	Düşük	1.39	.36	152	.63	.53
	Yüksek	1.34	.36			
Spontanite	Düşük	1.40	.31	152	2.27	.02*
	Yüksek	1.27	.25			
Toplam	Düşük	1.40	.22	152	1.76	.08
	Yüksek	1.33	.22			

Açıklamalar. $p < 0.05$, Gelir düzeyine dair veriler düşük, orta, yüksek şeklinde toplanmış olup gruplarda yeteri kadar katılımcı olmaması nedeniyle analizler sırasında düşük ve yüksek şeklinde gruplandırılmıştır. Detaylara dair tablo 5.15'te sunulmuştur.

Tablo 5.12 VTÇŞYÖ ve Annenin Çocukla Bir Günde Geçirdiği Zaman Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları (N=154)

VTÇŞYÖ	Geçirilen Zaman	Ort	SS	sd	t	p
Bağlanma	3 saat altı	1.42	.29	152	1.62	.11
	3 saat ve üstü	1.33	.27			
Özerklik	3 saat altı	1.47	.31	152	1.84	.07
	3 saat ve üstü	1.37	.25			
Sınırlar	3 saat altı	1.51	.39	152	.04	.97
	3 saat ve üstü	1.51	.46			
Özdeğer	3 saat altı	1.36	.41	152	-.42	.68
	3 saat ve üstü	1.38	.35			
Spontanite	3 saat altı	1.44	.31	152	1.51	.13
	3 saat ve üstü	1.35	.29			
Toplam	3 saat altı	1.43	.25	152	1.50	.14
	3 saat ve üstü	1.37	.21			

Tablo 5.13 VTÇŞYÖ ve Çocuğun Yaşı Arasındaki Korelasyonlar (N=154)

Grup	Yaş	Bağlanma	Özerklik	Sınırlar	Spontanite	Özdeğer	Toplam
Yaş	1						
Bağlanma	-.04	1					
Özerklik	-.08	.51**	1				
Sınırlar	-.07	.25**	.21**	1			
Özdeğer	-.11	.32**	.27**	.16	1		
Spontanite	.02	.49**	.49**	.34**	.37**	1	
Total	-.07	.80**	.75**	.49**	.60**	.79**	1

* ** $p < .01$

5.2 İKİNCİ AŞAMA: ANALİZ SONUÇLARININ YORUMLANMASI

VTÇŞYÖ'nün geçerlik güvenirlik çalışmalarına ardından, bu kısımda tez çalışmasının temel araştırma sorularından kuşaklar arası aktarıma dair analiz sonuçlarına yer verilecektir. Betimsel bulgularla başlanacak; çocuklardan toplanan VTÇŞYÖ ile anne, baba ve anneannenin Young Şema Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki korelasyon sonuçları aktarılacak; ardından şema aktarımı ve davranım sorunlarına ilişkin aktarıma dair model testi sonuçları raporlandırılacaktır.

5.2.2 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Analiz Sonuçları

5.2.2.1 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Katılımcılara Dair Betimsel Bulgular

Kuşaklar arası aktarıma dair analizler yürütülmeden önce katılımcıların yaş ve cinsiyete ilişkin bilgilerine yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmına toplamda 156 çocuk, 156 anne, 156 baba, 156 anneanne olmak üzere toplamda 624 kişi katılmış, uç değerlerin (2 kişi) analiz dışı bırakılması sonucu 154 çocuk, 154 anne, 154 baba, 154 anneanne olmak üzere toplamda 616 kişi ile analizlere devam edilmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların 98'i kız ($Ort.=6.94$; $SS=0.6$), 58'i erkektir ($Ort.=6.93$; $SS=0.64$). Yaş aralığı ise 6-7.92 arasında değişmektedir.

Annelerin yaş aralığı 27-47 arasında değişirken ($Ort.=37.09$; $SS=4.47$); babalarınki 30-55 arasındadır ($Ort.=40.07$; $SS=4.48$). Anneannelerinki ise 51-82 arasında değişmektedir ($Ort.=61.84$; $SS=5.94$). Araştırmaya dahil olan katılımcıların yaşlarına dair bilgiler Tablo 5.14'te sunulmuştur.

Çalışmaya katılan annelerin %2.6'sı ilköğretim, %10.4'ü lise, %57.8'i lisans, 29.2'si ise yüksek lisans mezunudur. Babaların %3.9'u ilköğretim, 11.7'si lise, 57.8'i lisans, 26.6'sı yüksek lisans mezunudur. Anneannelerin %7.1'i okuma yazma bilmediğini belirtmiştir. Kalanların %52.6'sı ilköğretim, 20.8'i lise, %17.5'i lisans, 1.9'u ise yüksek lisans mezunudur.

Tablo 5.14 Kuşaklar Arası Aktarımla İlgili Katılımcıların Yaşları

Grup	Katılımcı	Yaş			
		<i>N=154</i>	<i>Ort</i>	<i>SS</i>	<i>Med</i>
Kız	98	6.94	0.6	7	6-7.92
Erkek	58	6.93	0.64	6.79	6-7,92
Anne	156	37.09	4.47	37	27-47
Baba	156	40.07	4.48	40	30-55
Anneanne	156	61.84	5.94	60	51-82

Çalışmaya katılan annelerin %59.7'si tam zamanlı, %4.5'i yarı zamanlı, %11.7'si esnek çalıştığını beyan etmiştir. %24'ü ise çalışmamaktadır. Babaların %78.6'sı tam zamanlı, 2.6'sı yarı zamanlı, 18.2'si ise esnek çalışmaktadır. 0.6'sı çalışmadığını belirtmiştir. Anneanneleirn ise %11.7'si çalışırken, 88.3'ü çalışmadığını ifade etmiştir.

Aile içinde algılanan gelir düzeyinin katılımcılar arasında %1.3'le düşük, %75.3'le orta, %23.4'le yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Çocukla geçirilen süre bakımından elde edilen veriler incelendiğinde annelerin %1.9'unun 0-1 saat, %21.4'ünün 2-3 saat, %76.6'sının ise günde 3 saat ve üzerinde olduğu görülmüştür. Babaların %12.3'ü çocukla günde 0-1 saat, %39.6'sı 1-2 saat, %48.1'i ise günde 3 saat ve üzerinde vakit geçirdiğini ifade etmiştir. Anneanneler için çocukla geçirilen süreye dair ölçüm haftalık olarak sorulmuştur. %7.8'i haftada 0-1 saat, %13'ü 1-2 saat, %45.5'i ise haftada 3 saat ve üzeri araştırmaya katılan torunuyla vakit geçirdiğini belirtmiştir. Anneannelerin %33.8'i ise başka şehirde yaşamaktadır. Sosyo demografik özelliklere dair detaylı bilgi Tablo 5.15'te sunulmuştur.

Tablo 5.15 Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Ebeveynlerin Sosyo Demografik Özellikleri (N=154)

Değişkenler		N	%
Anne	<i>Eğitim</i>		
	İlköğretim	4	2.6
	Lise	16	10.4
	Lisans	89	57.8
	Lisansüstü	45	29.2
Baba	İlköğretim	6	3.9
	Lise	18	11.7
	Lisans	89	57.8
	Lisansütü	41	26.6
Anneanne	Okur yazar değil	11	7.1
	İlköğretim	81	52.6
	Lise	32	20.8
	Lisans	27	17.5
	Lisansütü	3	1.9
Anne	<i>Çalışma Durumu</i>		
	Tam zamanlı	92	59.7
	Yarı zamanlı	7	4.5
	Esnek	18	11.7
	Çalışmıyor	37	24
Baba	Tam zamanlı	121	78.6
	Yarı zamanlı	4	2.6
	Esnek	28	18.2
	Çalışmıyor	1	0.6
Anneanne	Çalışıyor	18	11.7
	Çalışmıyor	136	88.3

Tablo 5.15 Kuşaklar Arası Aktarım Çalışmasına Katılan Ebeveynlerin Sosyo Demografik Özellikleri (N=154) – devam

Değişkenler	N	%	
Aile			
<i>Algılanan Gelir</i>			
Düşük	2	1.3	
Orta	116	75.3	
Yüksek	36	23.4	
	<i>Çocukla Geçirilen Süre</i>		
Anne (günlük)	0-1 saat	3	1.9
	1-2 saat	33	21.4
	3saat ve üstü	118	76.6
Baba (günlük)	0-1 saat	19	12.3
	1-2 saat	61	39.6
	3saat ve üstü	74	48.1
Anneanne (haftalık)	0-1 saat	12	7.8
	1-2 saat	20	13
	3saat ve üstü	70	45.5
	Başka şehirde	52	33.8

5.2.2.2 Çocuk, Anne, Baba ve Anneanne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar

VTÇŞYÖ üzerinden çocuklardaki şema yatkınlığı ile anne, baba ve anneannelerin şemaları arasında gözlenen korelasyonlar incelenmiştir.

Sırasıyla anne, baba ve anneannelerle çocuğun şemaları arasındaki korelasyon tablolarına yer verilecektir.

VTÇŞYÖ ve annenin Young Şema Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki ilişki incelendiğinde, çocuk ve anne arasında şemaların alt düzeylerinde ve toplam puanlarda herhangi bir korelasyona rastlanmamıştır. Sonuçlar Tablo 5.16'da sunulmuştur.

Tablo 5.16 Çocuk ve Anne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar

Şema Alanı	Anne Bağlanma	Anne Özerklik	Anne Sınırlar	Anne Özdeğer	Anne Spontanite	Anne Toplam
Çocuk Bağlanma	.04	.05	-.01	-.02	.04	.03
Çocuk Özerklik	.01	-0.03	-.08	-.00	-.04	-.03
Çocuk Sınırlar	.01	-.03	-.08	-.00	-.04	-.03
Çocuk Özdeğer	-.04	.07	-.03	-.01	.08	.00
Çocuk Spontanite	.01	-.00	-.08	-.05	.03	-.01
Çocuk Toplam	.01	.07	-.04	-.06	.08	.03

VTÇŞYÖ ve babanın Young Şema Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki ilişki incelendiğinde, çocuk şemalarına dair bağlanma, özerklik ve spontanite alt alanlarında ilişki görülmezken; özdeğer alt alanında ve toplam puanlar arasında anlamlı korelasyona rastlanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre çocuğun özerklik şema alt alanıyla babanın bağlanma alt alanı ($r=.18, p<.05$) ve babanın sınırlar alt alanında gözlenen şemalar ($r=.18, p<.05$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Çocuğun toplam şema puanlarıyla babanın sınırlar alt alanına dair şemaları arasında da istatistiksel olarak anlamlı korelasyon gözlenmiştir ($r=.20, p<.05$). İlgili değerler Tablo 5.17'de yer almaktadır.

Tablo 5.17 Çocuk ve Baba Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar

Şema Alanı	Baba Bağlanma	Baba Özerklik	Baba Sınırlar	Baba Özdeğer	Baba Spontanite	Baba Toplam
Çocuk Bağlanma	.11	.07	.16	.12	.14	.13
Çocuk Özerklik	-.03	-.02	.12	.01	.07	.03
Çocuk Sınırlar	-.12	.06	.07	-.06	-.02	.00
Çocuk Özdeğer	.18*	.11	.18*	.10	.11	.15
Çocuk Spontanite	.06	.04	.14	.07	.08	.08
Çocuk Toplam	.09	.07	.20*	.08	.12	.12

* $p<.05$

VTÇŞYÖ ve anneannenın Young Şema Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki ilişki incelendiğinde, çocuk ve anneanne arasında şemaların alt düzeylerinde ve toplam puanlarda herhangi bir korelasyona rastlanmamıştır. Sonuçlar Tablo 5.18'de sunulmuştur.

Tablo 5.18 Çocuk ve Anneanne Arasında Şema Düzeyinde Gözlenen Korelasyonlar

Şema Alanı	Anneanne Bağlanma	Anneanne Özerklik	Anneanne Sınırlar	Anneanne Özdeğer	Anneanne Spontanite	Anneanne Toplam
Çocuk Bağlanma	-.05	-.03	.03	-.04	-.03	-.03
Çocuk Özerklik	-.06	-.02	-.02	-.01	-.03	-.04
Çocuk Sınırlar	.07	.08	.11	.01	.02	.06
Çocuk Özdeğer	.05	.08	.00	.02	.02	.04
Çocuk Spontanite	.06	.05	-.01	.06	.10	.06
Çocuk Toplam	.02	.03	.02	.01	.02	.02

Annenin bağlanma şema alt alanıyla, anneannenın bağlanma ($r=.26$, $p<.01$), özerklik ($r=.22$, $p<.01$), sınırlar ($r=.22$, $p<.01$), özdeğer ($r=.18$, $p<.05$), spontanite ($r=.19$, $p<.05$) ve toplam şema puanları ($r=.26$, $p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin bağlanma alt alanıyla anneannenın tüm şema alt alanları arasında önceki kuşaktan sonraki kuşağa aktarım gözlenmektedir.

Annenin özerklik alt alanıyla, anneanneninin herhangi bir şema alt alanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Annenin sınırlar şema alt alanıyla, anneanneninin bağlanma ($r=.20, p<.05$), özerklik ($r=.20, p<.05$), sınırlar ($r=.18, p<.05$), özdeğer ($r=.19, p<.05$), spontanite ($r=.28, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.24, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin sınırlar alt alanıyla anneanneninin tüm şema alt alanları arasında kuşaklar boyu aktarım gözlenmektedir.

Annenin özdeğer şema alt alanıyla, anneanneninin bağlanma ($r=.21, p<.01$), sınırlar ($r=.23, p<.01$), özdeğer ($r=.18, p<.05$), spontanite ($r=.19, p<.05$) ve toplam şema puanları ($r=.22, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin özdeğer alt alanıyla anneanneninin özerklik şema alt alanı dışında kalan tüm şema alanları arasında kuşaklar boyu aktarım gözlenmektedir.

Annenin spontanite şema alt alanıyla, anneanneninin bağlanma ($r=.22, p<.01$), özerklik ($r=.23, p<.01$), sınırlar ($r=.25, p<.01$), özdeğer ($r=.18, p<.05$), spontanite ($r=.23, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.25, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin spontanite alt alanıyla anneanneninin tüm şema alt alanları arasında önceki kuşaktan bir sonrakine aktarım görülmektedir.

Annenin toplam şema puanlarıyla, anneanneninin bağlanma ($r=.23, p<.01$), özerklik ($r=.21, p<.01$), sınırlar ($r=.23, p<.01$), özdeğer ($r=.20, p<.05$), spontanite ($r=.23, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.25, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin toplam şema puanlarıyla anneanneninin tüm şema alt alanları arasında kuşaklar arası aktarımı düşündürecek analiz sonuçları bulgulanmıştır.

Anne ve anneanne şemaları arasındaki korelasyonlar Tablo 5.19'da; anne ve baba şemaları arasındaki korelasyonlar ise Tablo 5.20'de sunulmuştur.

Tablo 5.19 Anne ve Anneanne Şemaları Arasındaki Korelasyonlar

Şema Alanı	(A)1	(A)2	(A)3	(A)4	(A)5	(A)T	(Aa)1	(Aa)2	(Aa)3	(Aa)4	(Aa)5	(Aa)T
(A)1	1						.26**	.22**	.22**	.18*	.19*	.25**
(A)2	.69**	1					.11	.10	.10	.13	.11	.12
(A)3	.73**	.66**	1				.20*	.20*	.18*	.19*	.28**	.24**
(A)4	.68**	.46**	.59**	1			.21**	.15	.23**	.18*	.19*	.22**
(A)5	.68**	.70**	.66**	.69**	1		.22**	.23**	.25**	.18*	.23**	.25**
(A)T	.90**	.84**	.83**	.79**	.89**	1	.23**	.21**	.23**	.20*	.23**	.25**
(Aa)1							1					
(Aa)2							.78**	1				
(Aa)3							.66**	.70**	1			
(Aa)4							.77**	.59**	.59**	1		
(Aa)5							.76**	.74**	.65**	.73**	1	
(Aa)T							.94**	.88**	.79**	.84**	.89**	1

* $p < .05$, $p < .01$; (A)1: Anne Bağlanma, (A)2: Anne Özerklik, (A)3: Anne Sınırlar, (A)4: Anne Özdeğer, (A)5: Anne Spontanite, (A)T: Anne Total; (Aa)1: Anneanne Bağlanma, (Aa)2: Anneanne Özerklik, (Aa)3: Anneanne Sınırlar, (Aa)4: Anneanne Özdeğer, (Aa)5: Anneanne Spontanite, (Aa)T: Anneanne Total

Tablo 5.20 Anne ve Baba Şemaları Arasındaki Korelasyonlar

Şema Alanı	(A)1	(A)2	(A)3	(A)4	(A)5	(A)T	(B)1	(B)2	(B)3	(B)4	(B)5	(B)T
(B)1	.21**	.22**	.16*	.11	.22**	.21**	1					
(B)2	.16	.18*	.12	.16*	.18*	.18*	.83**	1				
(B)3	.08	.10	.01	.06	.16	.10	.75**	.75**	1			
(B)4	.22**	.24**	.20*	.22**	.25**	.25**	.73**	.65**	.68**	1		
(B)5	.25**	.25**	.13	.26**	.26**	.27**	.74**	.75**	.74**	.77**	1	
(B)T	.22**	.24**	.15	.20*	.26**	.25**	.92**	.90**	.86**	.86**	.91**	1

* $p < .05$, $p < .01$

(A)1: Anne Bağlanma, (A)2: Anne Özerklik, (A)3: Anne Sınırlar, (A)4: Anne Özdeğer, (A)5: Anne Spontanite, (A)T: Anne Total;

(B)1: Baba Bağlanma, (B)2: Baba Özerklik, (B)3: Baba Sınırlar, (B)4: Baba Özdeğer, (A)5: Baba Spontanite, (A)T: Baba Total;

Annenin bağlanma şema alt alanıyla, babanın bağlanma ($r=.21, p<.01$), özerklik ($r=.22, p<.01$), sınırlar ($r=.16, p<.05$), spontanite ($r=.22, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.21, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin bağlanma alt alanıyla babanın özdeğer dışındaki tüm şema alt alanları arasında anlamlı korelasyon bulgulanmıştır.

Annenin özerklik şema alt alanıyla, babanın özerklik ($r=.18, p<.05$), özdeğer ($r=.16, p<.05$), spontanite ($r=.18, p<.05$) ve toplam şema puanları ($r=.18, p<.05$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin bağlanma alt alanıyla babanın bağlanma ve sınırlar şema alt alanları dışındaki tüm şema alanları arasında anlamlı korelasyon izlenmiştir.

Annenin sınırlar alt alanıyla, babanın herhangi bir şema alt alanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Annenin özdeğer şema alt alanıyla, babanın bağlanma ($r=.22, p<.01$), özerklik ($r=.24, p<.01$), sınırlar ($r=.20, p<.05$), özdeğer ($r=.22, p<.01$), spontanite ($r=.25, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.25, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin spontanite alt alanıyla babanın tüm şema alt alanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon söz konusudur.

Annenin spontanite şema alt alanıyla, babanın bağlanma ($r=.25, p<.01$), özerklik ($r=.25, p<.01$), özdeğer ($r=.26, p<.01$), spontanite ($r=.26, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.27, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin spontanite alt alanıyla babanın sınırlar dışındaki tüm şema alt alanları arasında anlamlı korelasyon gözlenmektedir.

Annenin toplam şema puanlarıyla, babanın bağlanma ($r=.22, p<.01$), özerklik ($r=.24, p<.01$), özdeğer ($r=.20, p<.05$), spontanite ($r=.26, p<.01$) ve toplam şema puanları ($r=.25, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin toplam şema puanlarıyla babanın sınırlar alt alanı dışında kalan tüm şema alanlarıyla istatistiksel olarak anlamlı ilişki izlenmektedir. İlgili sonuçlar şema kimyasına örnek olarak görülebilir (Beckley, 2022).

Çocuğun şema alt alanlarıyla annenin Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki korelasyonlar Tablo 5.21'de görülmektedir.

VTÇŞYÖ'nün özdeğer alt alanıyla annenin toplam depresyon anksiyete stres düzeyi arasında ($r=.17, p<.05$), çocuğun toplam şema puanıyla annenin stres puanı ($r=.17, p<.05$) ve toplam ölçek puanı ($r=.17, p<.05$) arasında anlamlı korelasyon gözlenmiştir.

Tablo 5.21 Çocuk Şemaları ve Annenin Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğine Verdiği Yanıtlar Arasındaki Korelasyonlar

VTÇŞYÖ	Anne Depresyon	Anne Anksiyete	Anne Stres	Anne Toplam
Bağlanma	.07	.11	.13	.12
Özerklik	.02	.07	.10	.07
Sınırlar	.03	.13	.06	.08
Özdeğer	.16	.15	.13	.17*
Spontanite	.06	.10	.16	.13
Toplam	.10	.15	.17*	.17*

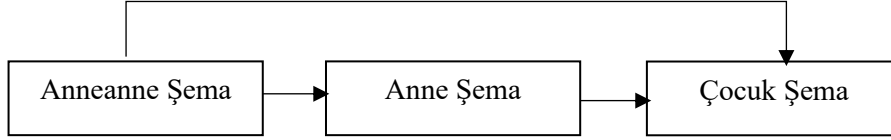
* $p<.05$

5.2.2.3 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Model Testi ve Analizler

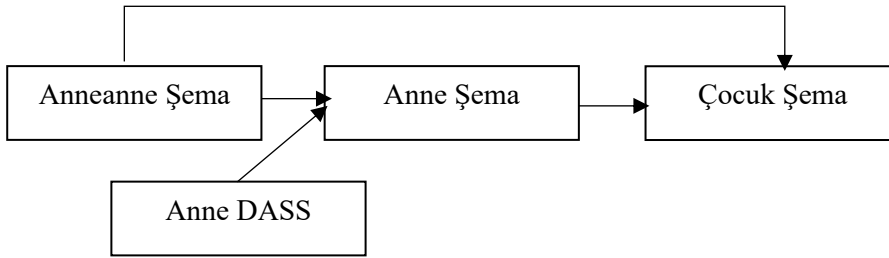
Şemaların kuşaklar arası aktarımı için Şekil 5.1'de önerilen model doğrultusunda analizler yürütülmüştür. Model testi, anneanneden anneye, anneden ise çocuğa şema aktarımına dair geçiş üzerinden kurgulanmıştır. Şema aktarımı, alt şema alanları (bağlanma, özerklik, sınırlar, özdeğer, spontanite) üzerinden incelenmiştir. İlgili model görseli Şekil 5.1'de sunulmuştur.

Annenin depresyon anksiyete ve stres düzeyinin etkisini incelemek amacıyla DASS Ölçeği'ne (Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği) verdiği yanıtlar modele eklenmiş; annenin duygu durumu kontrol edildiğinde şemaların aktarımının ne ölçüde gerçekleştiği gözlenmiştir (Bkz: Şekil 5.2). Anneanne ve

anne şemaları arasındaki korelasyonlar Tablo 5.19’da, anne ve çocuk şemaları arasındaki korelasyonlar Tablo 5.16’da anneanne ve çocuk arasındaki korelasyon tablosu ise Tablo 5.18’de sunulmuştur.

Şekil 5.1 Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Önerilen Model

Şekil 5.2 Annenin Depresyon Anksiyete Stres Ölçümü (DASS) Kontrol Edildiğinde Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımına Dair Önerilen Model

Model testi uyarınca, anneannenin ilgili şema alanı yordayıcı, annenin şeması aracı değişken, çocuğun şeması ise yordanan değişken olarak ele alınmıştır. Anneanne, anne ve çocuğun şemalarına dair VIF değerlerinin 1.00 - 10.000 arasında Tolerans değerlerinin ise .20 – 1.00 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Anneannenin şema alt alanları yordayıcı, annenin şema alt alanları aracı değişken, çocuğun şema alt alanları ise yordanan değişkendir. Bu yolla, beş şema alt alanı için beş ayrı model testi ve 15 çoklu regresyon analizi Hayes Process Makro (Model 4) üzerinden yürütülmüştür.

Annenin depresyon, anksiyete ve stres puanları (DASS) kontrol edildiğinde ve annenin şemalarının aracı etkisi incelendiğinde, *bağlanma* şema alt alanı ($\beta = -.05$, $SE=.00$, $t(150) = -.59$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [-.0007,

.0005]), *özerklik* şema alt alanı ($\beta = -.04$, $SE=.00$, $t(150)= -.44$, $p>.05$, Bootstrap %95 G.A. [-.0002, .0005]), *sınırlar* şema alt alanı ($\beta = .12$, $SE=.00$, $t(150)= 1.53$, $p>.05$, Bootstrap %95 G.A. [-.003, .0003]), *özdeğer* şema alt alanı ($\beta = .07$, $SE=.00$, $t(150)= .85$, $p>.05$, Bootstrap %95 G.A. [-.003, -.001]) ve son olarak *spontanite* şema alt alanı ($\beta = .10$, $SE=.00$, $t(150)= 1.25$, $p>.05$, Bootstrap %95 G.A. [-.001, .0004]) için anneanne şemalarının çocuk şemaları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği ve annenin herhangi bir aracılık etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla annenin şemalarının aracı olduğu, anneanneden çocuğa dair kuşaklar arası şema aktarımını doğrulayacak istatistiksel veri elde edilememiştir. Özdeğer alanında güven aralığı istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gösterse de model testi anlamlı olmadığı için yorumlanmamıştır (Bkz: Şekil 5.3, Tablo 5.22).

Tablo 5.22 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anneanne ve Çocuk Şemaları Arasındaki İlişkiye Dair Sonuçlar

Şema Alanı	β	SE	t
Bağlanma	-.05	.00	-.59
Özerklik	-.04	.00	-.44
Sınırlar	.12	.00	1.53
Özdeğer	.07	.00	.85
Spontanite	.10	.00	1.25

Analizler sonucu, 3 kuşak için şema aktarımı istatistiksek açıdan anlamlı sonuçlar vermese de anneanneden anneye şema aktarımının varlığını gösteren bulgular gözlenmiştir. Annenin depresyon, anksiyete ve stres puanları kontrol edildiğinde, anneannenin *bağlanma* alt alanına dair şemaları annenin bağlanma alt alanında yer alan şemalarını yordamaktadır ($\beta = .24$, $SE=.05$, $t(151)= 3.68$, $p<.01$, %95 G.A. [.078, .259]).

Anneanneninin bağlanma alanındaki şemaları, annenin ilgili alandaki şemalarına dair varyansın % 37'sini açıklamaktadır ($F(2,151)= 44.82, p< .005, R^2= .37$).

Benzer şekilde, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanları kontrol edildiği durumda, anneanneninin *özdeğer* alt alanına dair şemaları annenin özdeğer alanında yer alan şemalarını yordamaktadır ($\beta= .20, SE=.06, t(151)= 2.63, p<.01, \%95$ G.A. [.037, .261]). Anneanneninin özdeğer alanındaki şemalarının annenin aynı alandaki şemalarının % 15'ini açıkladığı gözlenmiştir ($F(2,151)=13.50, p<.005, R^2= .15$). Ayrıntılı değerler Şekil 5.6'da ifade edilmiştir.

Son olarak, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanları kontrol edildiğinde, anneanneninin *spontanite* alt alanına dair şemaları annenin spontanite alanındaki şemalarını yordamaktadır ($\beta= .21, SE=.07, t(151)= 2.99, p<.01, \%95$ G.A. [.066, .326]). Anneanneninin ilgili alandaki şema puanları, annenin şemaları üzerindeki varyansın % 25'ini açıklamaktadır ($F(2,151)=24.52, p<.005, R^2= .25$). İstatistiksel hesaplamalar içeren değerler Şekil 5.7'de sunulmuştur.

Annenin depresyon, anksiyete, stres puanları kontrol edildiğinde, anneanneninin *özerklik* ($\beta= .04, SE=.06, t(151)= .66, p>.05, \%95$ G.A. [-.072, .145]) ve *sınırlar* alt alanında ($\beta= .14, SE=.06, t(151)= 1.95, p>.05, \%95$ G.A. [-.002, .217]) yer alan şemaları, sırasıyla annenin özerklik ve sınırlar alt alanındaki şemalarını yordayıcı etki göstermemiştir. Özerklik alanı için Şekil 5.4'te, sınırlar alt alanı için Şekil 5.5'te istatistiki hesaplamalar yer almaktadır. DASS puanları kontrol edildiğinde anneanneden anneye kuşaklar arası aktarıma dair model testi sonuçları Tablo 5.23'te yer almaktadır.

Annenin DASS puanlarının ise annenin tüm şema alt alanları için yordayıcı etkisi olduğu gözlenmiştir. Annenin depresyon anksiyete ve stres düzeyi, sırasıyla bağlanma ($\beta= .55, SE=.01, t(151)= 8.60, p<.01, \%95$ G.A. [.644, 1.03]), özerklik ($\beta= .57, SE=.08, t(151)= 8.64, p<.01, \%95$ G.A. [.554, .883]), sınırlar ($\beta= .49, SE=.05, t(151)= 7.09, p<.01, \%95$ G.A. [.267, .473]), özdeğer ($\beta= .34, SE=.07, t(151)= 4.59, p<.01, \%95$ G.A. [.191, .480]) ve spontanite ($\beta= .44, SE=.01, t(151)= 6.17, p<.01, \%95$ G.A. [.415, .806]) alt alanı

için istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yordayıcı özelliğindedir. İlgili tablo 5.24'te sunulmuştur.

Tablo 5.23 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anneanneden Anneye Kuşaklar Arası Aktarıma Dair Model Testi Sonuçları

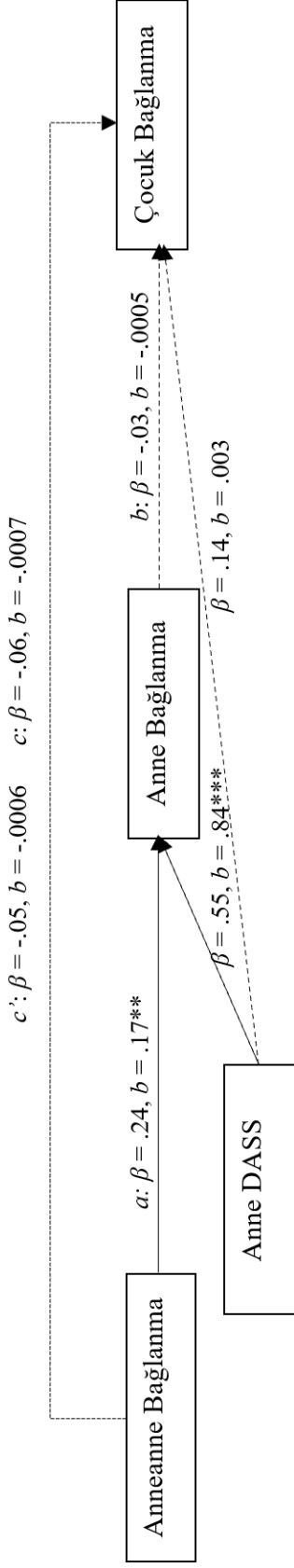
Şema Alanı	β	SE	<i>t</i>	R^2
Bağlanma	.24	.05	3.86**	.37
Özerklik	.04	.06	.66	-
Sınırlar	.14	.06	1.95	-
Özdeğer	.20	.06	2.63*	.15
Spontanite	.21	.07	2.99**	.25

* $p < .05$, ** $p < .01$

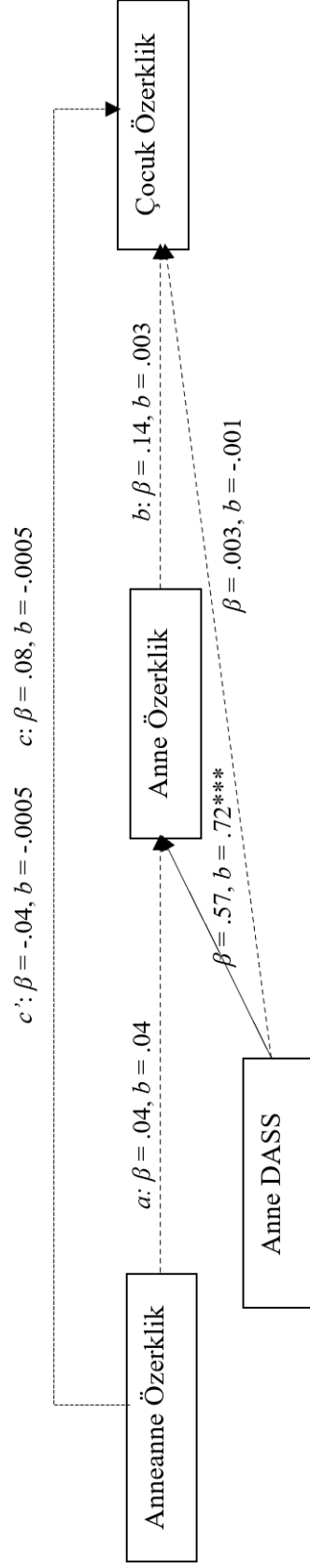
Tablo 5.24 Annenin DASS Puanlarının Anne Şemaları Üzerindeki Yordayıcı Etkisine Dair Model Testi Sonuçları

Şema Alanı	β	SE	<i>t</i>
Bağlanma	.55	.01	8.60**
Özerklik	.57	.08	8.64**
Sınırlar	.49	.05	7.09**
Özdeğer	.34	.07	4.59**
Spontanite	.44	.01	6.17**

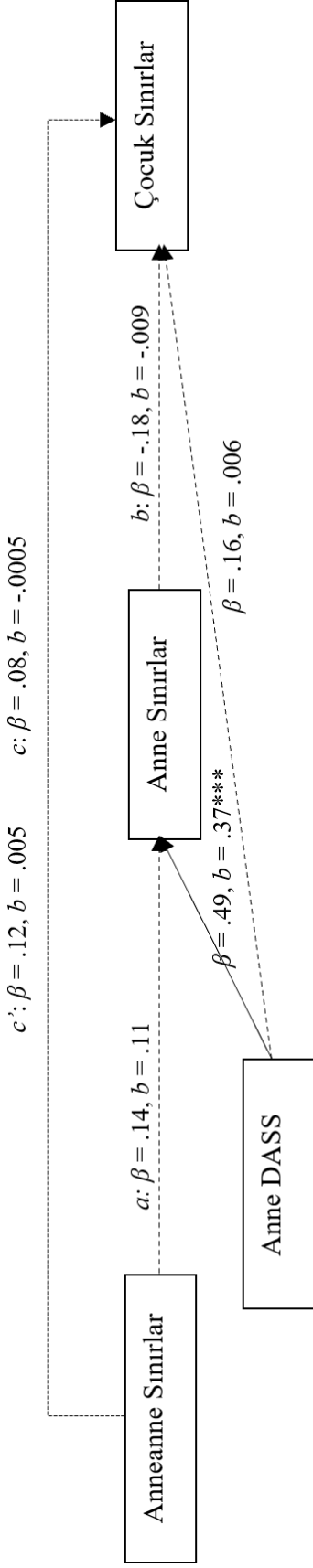
* $p < .05$, ** $p < .01$

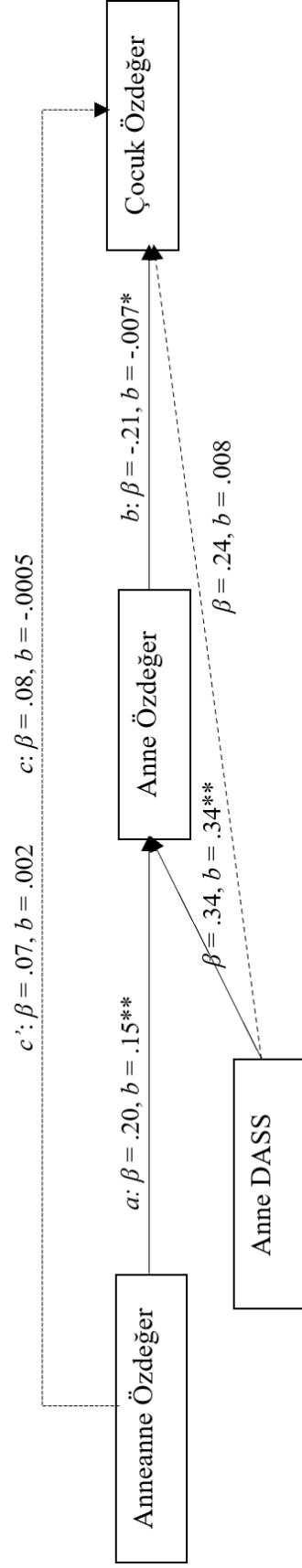
Şekil 5.3 Bağlanma Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü a*b: -.0001 Bootstrap %95 G.A. [-.0007, .0005]

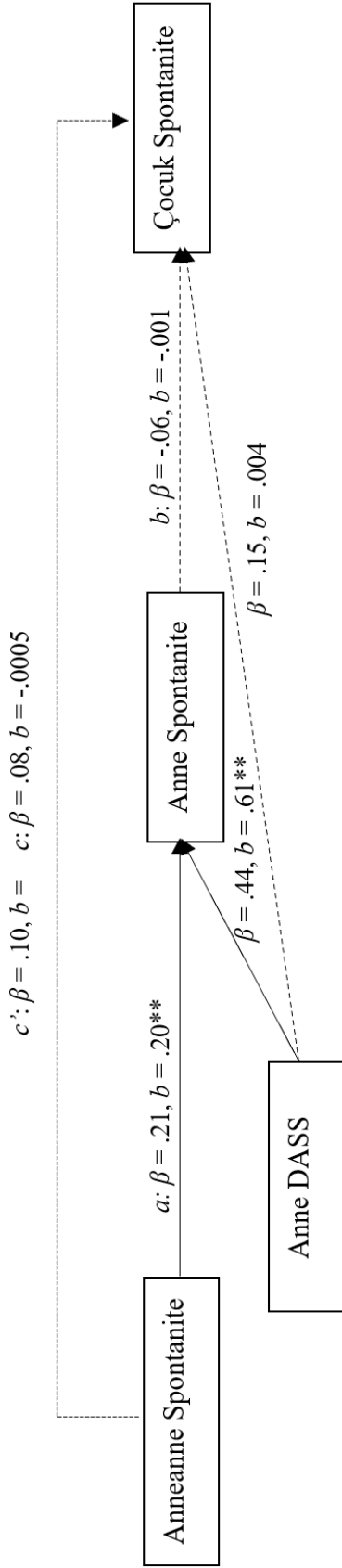
Şekil 5.4 Özerklik Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü a*b: -.0001 Bootstrap %95 G.A. [-.0002, .0005]

Şekil 5.5 Sınırlar Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü a*b: -.001 Bootstrap %95 G.A. [-.003, .0003]

Şekil 5.6 Özdeğer Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü a*b: -.001 Bootstrap %95 G.A. [-.003, -.001]

Şekil 5.7 Spontanite Şema Alt Alanı için Aracı Etkinin İstatistiksel Formülü a*b: -.0002 Bootstrap %95 G.A. [-.001, .0004]

5.2.2.4 Çocuk, Anne ve Anneanne Arasında Davranış Aktarımı Düzeyinde Korelasyonlar

Şemaların kuşaklar arası aktarımının yanı sıra çocuklarda gözlenen davranım sorunlarına ilişkin elde edilen veriler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Bu doğrultuda, annenin şema alt alanlarıyla Güçler Güçlükler Ölçeği'ne verdiği yanıtlar arasındaki korelasyon Tablo 5.25'te sunulmuştur.

Analiz sonuçlarına göre annenin bağlanma şema alt alanıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.30, p<.01$), davranım sorunları ($r=.34, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.39, p<.01$), akran sorunları ($r=.29, p<.05$) arasında korelasyon gözlenmektedir. Duygusal sorunlar ve akran sorunlarının toplamından oluşan içselleştirilmiş problemler alt alanıyla annenin bağlanma şema alt alanı arasında ($r=.49, p<.01$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Hiperaktivite ve davranım problemlerinin toplamından oluşan dışsallaştırılmış alt alanla annenin bağlanma alt alanı arasında da yine istatistiksel olarak anlamlı korelasyon gözlenmektedir ($r=.36, p<.01$).

Annenin özerklik şema alt alanıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.18, p<.05$), davranım sorunları ($r=.39, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.28, p<.01$), akran sorunları ($r=.22, p<.01$); içselleştirilmiş ($r=.32, p<.01$) ve dışsallaştırılmış problemleri ($r=.29, p<.01$) arasında anlamlı korelasyon gözlenmektedir.

Annenin sınırlar şema alt alanıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.29, p<.01$), davranım sorunları ($r=.24, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.24, p<.01$), akran sorunları ($r=.20, p<.05$); içselleştirilmiş ($r=.28, p<.01$) ve dışsallaştırılmış problemleri ($r=.31, p<.01$) arasında anlamlı ilişki bulgulanmıştır.

Annenin özdeğer şema alt alanıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.25, p<.01$), davranım sorunları ($r=.34, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.34, p<.01$), akran sorunları ($r=.21, p<.01$); içselleştirilmiş ($r=.35, p<.01$) ve dışsallaştırılmış problemleri ($r=.32, p<.01$) arasında anlamlı korelasyon izlenmiştir.

Annenin spontanite şema alt alanıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.23, p<.01$), davranım sorunları ($r=.25, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.27, p<.01$), akran sorunları ($r=.23, p<.01$); içselleştirilmiş ($r=.32, p<.01$) ve dışsallaştırılmış

problemleri ($r=.27, p<.01$) arasında anlamlı ilişki gözlenmiştir. Annenin toplam şema puanlarıyla çocuğun hiperaktivite ($r=.29, p<.01$), davranım sorunları ($r=.37, p<.01$), duygusal sorunlar ($r=.37, p<.01$), akran sorunları ($r=.27, p<.01$); içselleştirilmiş ($r=.41, p<.01$) ve dışsallaştırılmış problemleri ($r=.36, p<.01$) arasında anlamlı ilişki kaydedilmiştir.

Davranım sorunlarına dair aktarımı incelemek amacıyla, anneanne ve çocuklarda gözlenen problemler ayrıca incelenmiştir.

Çocuklarda gözlenen davranım sorunları ve anneanne şemaları arasındaki ilişki incelenmiş, anneannenin herhangi bir şema alt alanıyla çocuğun davranım sorunlarına ilişkin bir alan arasında herhangi bir anlamlı korelasyona rastlanmamıştır. İlgili değerler Tablo 5.26'da yer almaktadır.

Tablo 5.25 Anne Şemaları ve Çocuklarda Gözlenen Güçler Güçlükler Anketi Arasındaki Korelasyonlar

Şema Alanı	GGA	GGA	GGA	GGA	GGA	GGA	GGA	GGA
	Hiperaktivite	Davranım	Duyusal	Akranlar	İçselleştirilmiş	Dışsallaştırılmış		
Anne Bağlanma	.30**	.34**	.39**	.29**	.49**	.36**		
Anne Özerklik	.18*	.39**	.28**	.22**	.32**	.29**		
Anne Sınırlar	.29**	.24**	.24**	.20*	.28**	.31**		
Anne Özdeğer	.25**	.34**	.34**	.21**	.35**	.32**		
Anne Spontanite	.23**	.25**	.27**	.23**	.32**	.27**		
Anne Toplam	.29**	.37**	.37**	.27**	.41**	.36**		

* $p < .05$, ** $p < .01$; GGA: Güçler Güçlükler Anketi

Tablo 5.26 Anneanne Şemaları ve Çocuklarda Gözlenen Güçler Güçlükler Anketi Arasındaki Korelasyonlar

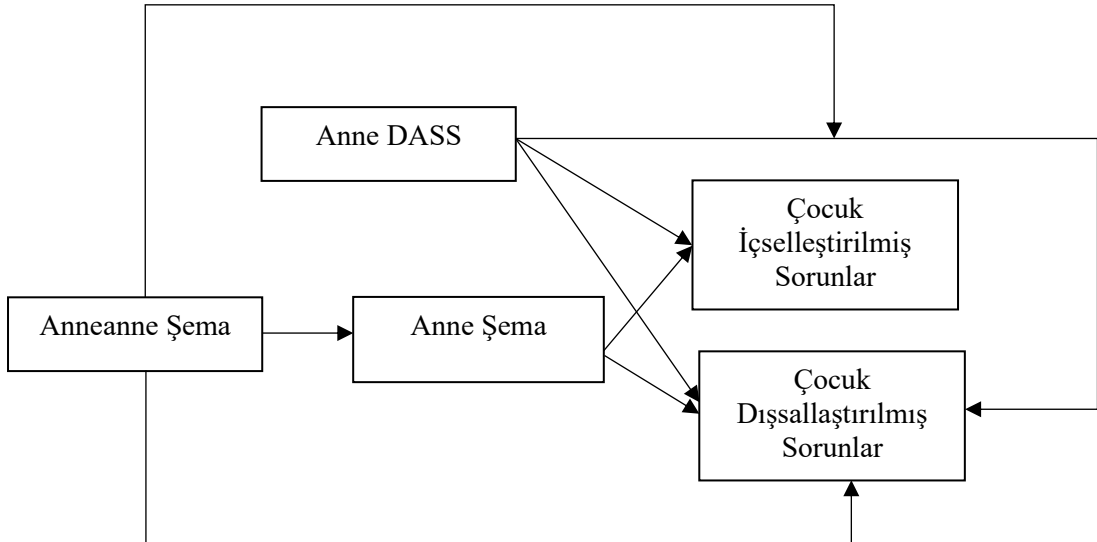
Şema Alanı	GGA Hiperaktivite	GGA Davranım	GGA Duygusal	GGA Akranlar	GGA İçselleştirilmiş	GGA Dışsallaştırılmış
Anneanne Bağlanma	.04	.07	.05	.02	.02	.02
Anneanne Özerklik	.01	.03	.06	.04	.05	.04
Anneanne Sınırlar	.15	.06	.11	.11	.11	.12
Anneanne Özdeğer	.00	.08	.14	.06	.04	.06
Anneanne Spontanite	.10	.09	.15	.11	.10	.12
Anneanne Toplam	.02	.067	.06	.023	.04	.03

Kısaltmalar: GGA: Güçler Güçlükler Anketi

5.2.2.5 Davranış Düzeyinde Aktarıma Dair Model Testi ve Analizler

Şemaların kuşaklar arası aktarımının yanı sıra çocuklarda gözlenen davranım sorunlarının kuşaklar boyu sahip olunan şemalarla ilişkili aktarımı hakkında, Şekil 5.8’de öngörülen modelden yola çıkılarak analizler yürütülmüştür. Anneanneninin şemalarının annenin şemaları üzerindeki yordayıcı etkisinin yanı sıra, annenin depresyonu kontrol edildiğinde kuşaklar boyu aktarılan şemaların çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ne denli yordadığı şema alt alanları bakımından ayrı ayrı araştırılmıştır. Çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunları yordanan değişken olarak incelenmiştir. Bu amaçla her bir şema alt alanı için ayrı ayrı olacak şekilde aktarımın varlığı içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunları için on ayrı çoklu regresyon analizine tabi tutulmuş, analizler Hayes Process Makro (Model 4) üzerinden yürütülmüştür. Her bir şema alt alanı için yürütülen analizler beş ayrı kısımda ele alınacaktır.

Anneanne şemaları, anne şemaları ve çocuğun davranım sorunlarına ilişkin VIF değerlerinin 1.00 - 10.000 arasında Tolerans değerlerinin ise .20 – 1.00 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Şekil 5.8 Davranış Düzeyinde Aktarıma Dair Önerilen Model

Bağlanma şema alt alanı için, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanlarının (DASS) kontrol edildiği ve annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, anneannenin şemalarının çocuk davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Anneannenin bağlanma alt alanında yer alan şemaları, annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, çocuğun içselleştirilmiş davranım güçlükleri ($\beta=.08$, $SE= .01$, $t(150)= 1.14$, $p> .05$, Bootstrap %95 G.A. [.003, .018]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta=-.04$, $SE= .01$, $t(150)=-.51$ $p> .05$, Bootstrap %95 G.A. [.0007, .015]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.27). Bu sebeple toplam etki de yorumlanmamaktadır.

Her bir şema alt alanı için anneanne şemalarının anne şemaları üzerindeki yordayıcı etkisi bir önceki bölümde raporlandığından burada ayrıca yer verilmemiştir.

Annenin bağlanma alt alanında yer alan şemaları, annenin DASS puanları kontrol edildiğinde, çocukta içselleştirilmiş ($\beta= .32$, $SE= .01$, $t(150)= 3.54$, $p< .01$, $F(3,150)= 13.41$, $R^2=.21$, %95 G.A. [.022, .08]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta= .22$, $SE= .02$, $t(150)= 2.35$, $p< .01$, $F(3,150)= 12.63$, $R^2=.20$, %95 G.A. [.007, .078]) yordamakta; sırasıyla %21 ve %20 varyans açıklamaktadır (Bkz: Tablo 5.28).

Annenin DASS puanları, annenin bağlanmaya dair şemalarını yordamaktadır ($\beta= .55$, $SE= .09$, $t(151)= 8.60$, $p< .01$, %95 G.A. [.644, 1.03]). Benzer şekilde annenin DASS puanları tek başına çocukta içselleştirilmiş ($\beta= .19$, $SE= .02$, $t(150)= 2.13$, $p< .01$, %95 G.A. [.003, .09]) ve dışsallaştırılmış ($\beta= .29$, $SE= .03$, $t(150)= 3.30$, $p< .01$, %95 G.A. [.035, .14]) davranım sorunlarını yordamaktadır (Bkz: Tablo 5.29). İlgili bulgular Şekil 5.9'da sunulmuştur.

Özerklik şema alt alanı için, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanlarının (DASS) kontrol edildiği ve annenin aracı değişken olduğu koşulda, anneannenin şemalarının çocuk davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Anneannenin özerklik alt alanında yer alan şemaları, annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, çocuğun içselleştirilmiş davranım güçlükleri ($\beta= .054$, $SE= .012$, $t(150)= .72$, $p> .05$, Bootstrap %95

G.A. [-.002, .007]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .03$, $SE = .014$, $t(150) = .39$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [-.002, .006]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.27). Bu sebeple toplam etki de yorumlanmamaktadır.

Annenin özerklik alt alanında yer alan şemaları, DASS puanları kontrol edildiğinde, çocukta içselleştirilmiş ($\beta = .15$, $SE = .02$, $t(150) = 1.65$, $p > .05$, %95 G.A. [-.0058, .064]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .08$, $SE = .02$, $t(150) = .87$, $p > .05$, %95 G.A. [-.024, .061]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.28).

Annenin DASS puanları, annenin özerkliğe dair şemalarını yordamaktadır ($\beta = .57$, $SE = .08$, $t(151) = 8.64$, $p < .01$, %95 G.A. [.55, .88]). Benzer şekilde annenin DASS puanları tek başına çocukta içselleştirilmiş ($\beta = .28$, $SE = .02$, $t(150) = 3.04$, $p < .01$, %95 G.A. [.023, .111]) ve dışsallaştırılmış ($\beta = .36$, $SE = .03$, $t(150) = 4.01$, $p < .01$, %95 G.A. [.054, .161]) davranım sorunlarını yordamaktadır. Annenin ilgili alandaki şemaları, çocuktaki içselleştirilmiş davranım problemlerinin % 15'ini açıklarken ($F(3,150) = 9.27$, $R^2 = .15$); dışsallaştırılmış davranım sorunlarının % 18'ini ($F(3,150) = 10.65$, $R^2 = .18$) açıklamaktadır (Bkz: Tablo 5.29).

Özerklik alt alanının tek başına, kuşaklar boyu şema aktarımında ve bu şemalarla bağlantılı çocukta gözlenebilecek davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği kaydedilmiştir. İlgili bulgular Şekil 5.10'da sunulmuştur.

Sınırlar şema alt alanı için, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanlarının (DASS) kontrol edildiği ve annenin aracı değişken olduğu koşulda, anneannenin şemalarının çocuk davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Anneannenin sınırlar alt alanında yer alan şemaları, annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, çocuğun içselleştirilmiş davranım güçlükleri ($\beta = .12$, $SE = .02$, $t(151) = 1.56$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [-.002, .013]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .02$, $SE = .02$, $t(151) = .30$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [-.003, .018]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.27). Toplam etki de bu sebeple yorumlanmamaktadır.

Annenin sınırlar alt alanında yer alan şemaları, DASS puanları kontrol edildiğinde, çocukta içselleştirilmiş ($\beta = .10$, $SE = .03$, $t(151) = 1.18$, $p > .05$, %95 G.A. [-.022 .09]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .13$, $SE = .03$, $t(151) = 1.54$, $p > .05$, %95 G.A. [-.015 ,120]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.28).

Annenin DASS puanları, annenin sınırlar alt alanına dair şemalarını yordamaktadır ($\beta = .49$, $SE = .05$, $t(151) = 7.09$, $p < .01$, %95 G.A. [.266, .473]). Benzer şekilde annenin DASS puanları tek başına çocukta içselleştirilmiş ($\beta = .31$, $SE = .02$, $t(150) = 3.56$, $p < .01$, %95 G.A. [.033, .116]) ve dışsallaştırılmış ($\beta = .34$, $SE = .03$, $t(150) = 4.04$, $p < .01$, %95 G.A. [.052, .152]) davranım sorunlarını yordamaktadır. Annenin ilgili alandaki şemaları, çocuktaki içselleştirilmiş davranım problemlerinin % 16'sını açıklarken ($F(3,150) = 9.50$, $R^2 = .16$); dışsallaştırılmış davranım sorunlarının % 18'ini ($F(3,150) = 11.27$, $R^2 = .18$) açıklamaktadır (Bkz: Tablo 5.29).

Sınırlar alt alanının tek başına, kuşaklar boyu şema aktarımında ve bu şemalarla bağlantılı çocukta gözlenebilecek davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği kaydedilmiştir. İlgili bulgular Şekil 5.11'de sunulmuştur.

Özdeğer şema alt alanı için, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanlarının (DASS) kontrol edildiği ve annenin aracı değişken olduğu koşulda, anneannenin şemalarının çocuk davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Anneannenin özdeğer alt alanında yer alan şemaları, annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, çocuğun içselleştirilmiş davranım güçlükleri ($\beta = .13$, $SE = .014$, $t(151) = 1.64$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [.001, .020]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .041$, $SE = .02$, $t(151) = .55$, $p > .05$, Bootstrap %95 G.A. [.0006, .021]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.27). Bu sebeple toplam etki de yorumlanmamaktadır.

Annenin özdeğer alt alanında yer alan şemaları, annenin DASS puanları kontrol edildiğinde, çocukta içselleştirilmiş ($\beta = .24$, $SE = .019$, $t(150) = 3.01$, $p < .01$, $F(3,150) = 12.61$, $R^2 = .21$, %95 G.A. [.020, .097]) ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta = .203$, $SE = .024$, $t(150) = 2.57$, $p < .01$, $F(3,150) = 13.07$,

$R^2=.20$, %95 G.A. [.014, .109]) yordamakta; model sırasıyla %20 ve %21 varyans açıklamaktadır (Bkz: Tablo 5.28).

Annenin DASS puanları, annenin özdeğere dair şemalarını yordamaktadır ($\beta= .35$, $SE= .073$, $t(151)= 4.59$, $p< .01$, %95 G.A. [.191, .480]). Benzer şekilde annenin DASS puanları tek başına çocukta içselleştirilmiş ($\beta= .29$, $SE= .018$, $t(150)= 3.78$, $p< .01$, %95 G.A. [.034, .108]) ve dışsallaştırılmış ($\beta= .35$, $SE= .023$, $t(150)= 4.44$, $p< .01$, %95 G.A. [.056, .147]) davranım sorunlarını yordamaktadır (Bkz: Tablo 5.29). İlgili bulgular Şekil 5.12’de sunulmuştur.

Spontanite şema alt alanı için, annenin depresyon, anksiyete ve stres puanlarının (DASS) kontrol edildiği ve annenin aracı değişken olduğu koşulda, anneannenin şemalarının çocuk davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etki göstermediği görülmüştür. Anneannenin spontanite alt alanında yer alan şemaları, annenin şemalarının aracı değişken olduğu koşulda, çocuğun içselleştirilmiş davranım güçlükleri ($\beta= .076$, $SE= .012$, $t(151)= 1.01$, $p> .05$, Bootstrap %95 G.A. [.0004, .014] ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta= .017$, $SE= .012$, $t(151)= .23$, $p> .05$, Bootstrap %95 G.A. [-.0038, .013]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.27). Bu sebeple toplam etki de yorumlanmamaktadır.

Annenin spontanite alt alanında yer alan şemaları, annenin DASS puanları kontrol edildiğinde, çocukta içselleştirilmiş ($\beta= .18$, $SE= .014$, $t(150)= 2.07$, $p< .01$, $F(3,150)= 10.07$, $R^2=.17$, %95 G.A. [.001, .059]) davranım sorunlarını yordamakta ve varyansın % 17’sini açıklarken; dışsallaştırılmış davranım sorunlarını ($\beta= .11$, $SE= .024$, $t(150)= 1.27$, $p> .05$, $F(3,150)= 10.963$, %95 G.A. [-.013, .059]) yordamamaktadır (Bkz: Tablo 5.28).

Annenin DASS puanları, annenin spontaniteye dair şemalarını yordamaktadır ($\beta= .44$, $SE= .09$, $t(151)= 6.17$, $p< .01$, %95 G.A. [.415, .806]). Benzer şekilde annenin DASS puanları tek başına çocukta içselleştirilmiş ($\beta= .29$, $SE= .020$, $t(150)= 3.48$, $p< .01$, %95 G.A. [.030, .109]) ve dışsallaştırılmış ($\beta= .36$, $SE= .024$, $t(150)= 4.40$, $p< .01$, %95 G.A. [.059, .156]) davranım sorunlarını yordamaktadır (Bkz: Tablo 5.29). İlgili bulgular Şekil 5.12’de sunulmuştur.

Tablo 5.27 DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Kuşaklar Arası Davranış Aktarımına Dair Model Testi Sonuçları

Şema Alanı	Davranım Sorunu	β	<i>SE</i>	<i>t</i>
Bağlanma	İçselleştirilmiş	.08	.01	1.14
	Dışsallaştırılmış	-.04	.01	-.51
Özerklik	İçselleştirilmiş	.054	.01	.72
	Dışsallaştırılmış	.03	.01	.39
Sınırlar	İçselleştirilmiş	.12	.02	1.56
	Dışsallaştırılmış	.02	.02	.30
Özdeğer	İçselleştirilmiş	.13	.01	1.64
	Dışsallaştırılmış	.041	.02	.55
Spontanite	İçselleştirilmiş	.076	.01	1.01
	Dışsallaştırılmış	.017	.01	.23

Tablo 5.28 Annenin DASS Puanları Kontrol Edildiğinde Anne Şemalarının Davranış Aktarımına Dair Model Testi Sonuçları

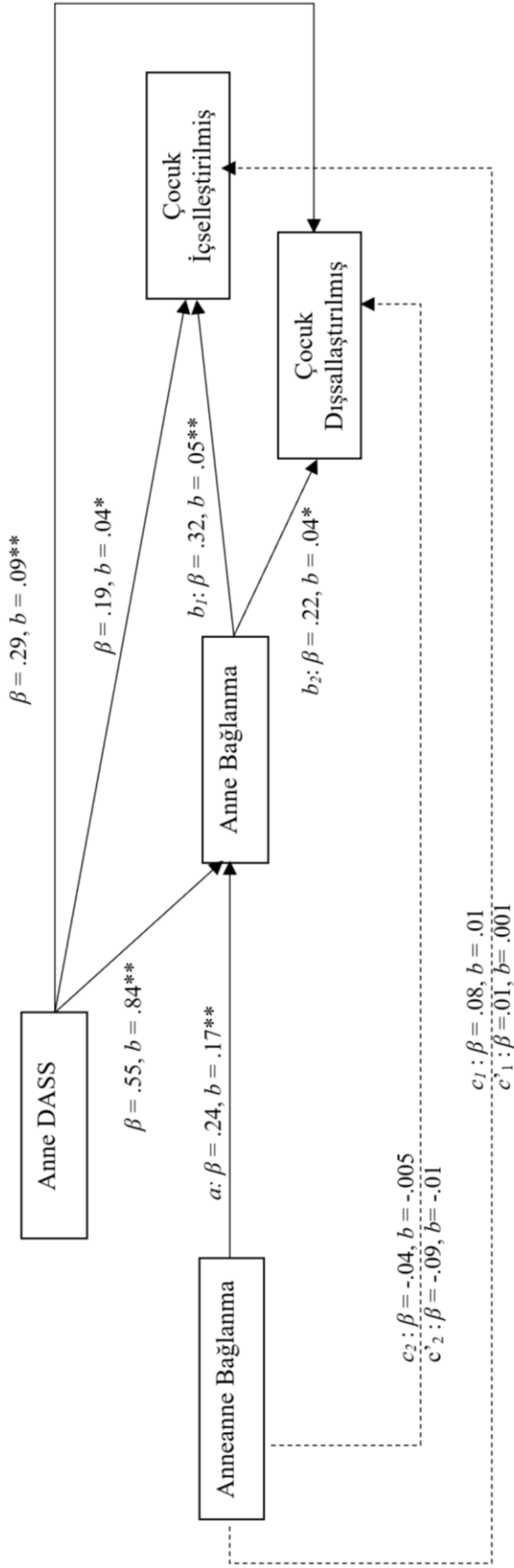
Şema Alanı	Davranım Sorunu	β	SE	t	R^2
Bağlanma	İçselleştirilmiş	.32	.01	3.54**	.20
	Dışsallaştırılmış	.22	.02	2.35**	.21
Özerklik	İçselleştirilmiş	.15	.02	1.65	-
	Dışsallaştırılmış	.08	.02	.87	-
Sınırlar	İçselleştirilmiş	.10	.03	1.18	-
	Dışsallaştırılmış	.13	.03	1.54	-
Özdeğer	İçselleştirilmiş	.24	.02	3.01**	.20
	Dışsallaştırılmış	.20	.02	2.57**	.21
Spontanite	İçselleştirilmiş	.18	.01	2.07**	.17
	Dışsallaştırılmış	.11	.02	1.27	-

** $p < .01$

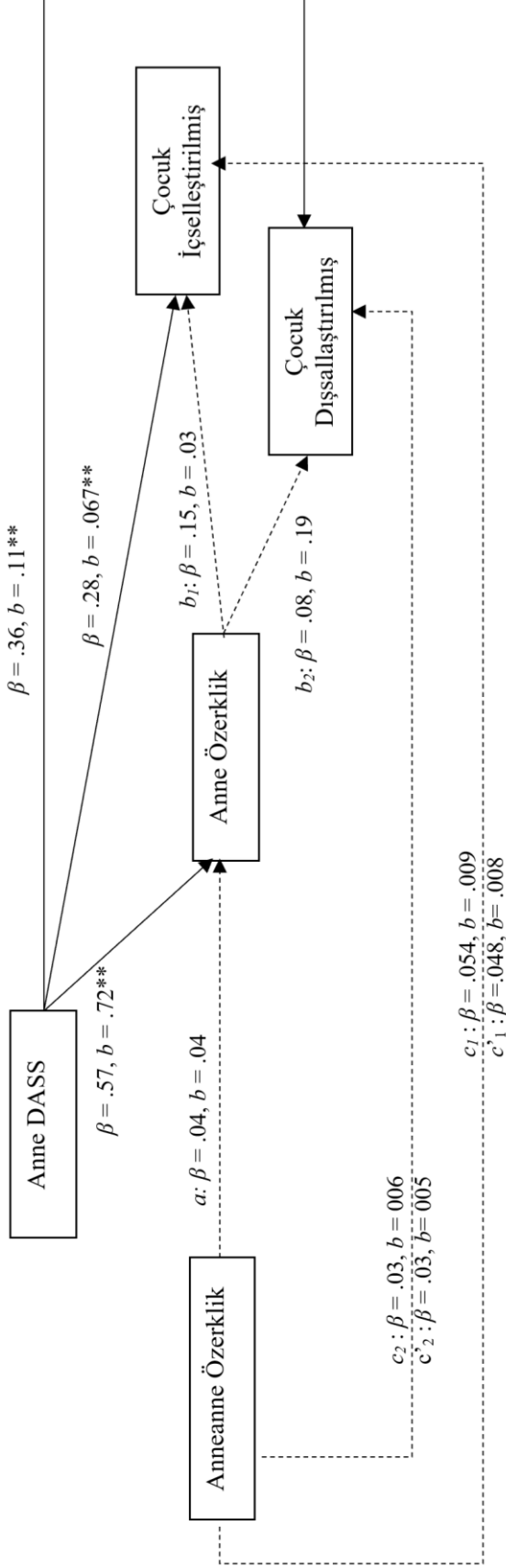
Tablo 5.29 Annenin DASS Puanlarının Çocuklarda Davranım Sorunları Üzerindeki Yordayıcı Etkisine Dair Model Testi Sonuçları

Şema Alanı	Davranım Sorunu	β	SE	t	R^2
Bağlanma	İçselleştirilmiş	.19	.02	2.13	-
	Dışsallaştırılmış	.29	.03	3.30	-
Özerklik	İçselleştirilmiş	.28	.02	3.04*	.15
	Dışsallaştırılmış	.36	.03	4.01*	.18
Sınırlar	İçselleştirilmiş	.31	.02	3.56*	.16
	Dışsallaştırılmış	.34	.03	4.04*	.18
Özdeğer	İçselleştirilmiş	.29	.02	3.78	-
	Dışsallaştırılmış	.35	.02	4.44	-
Spontanite	İçselleştirilmiş	.29	.02	3.48	-
	Dışsallaştırılmış	.36	.02	4.40	-

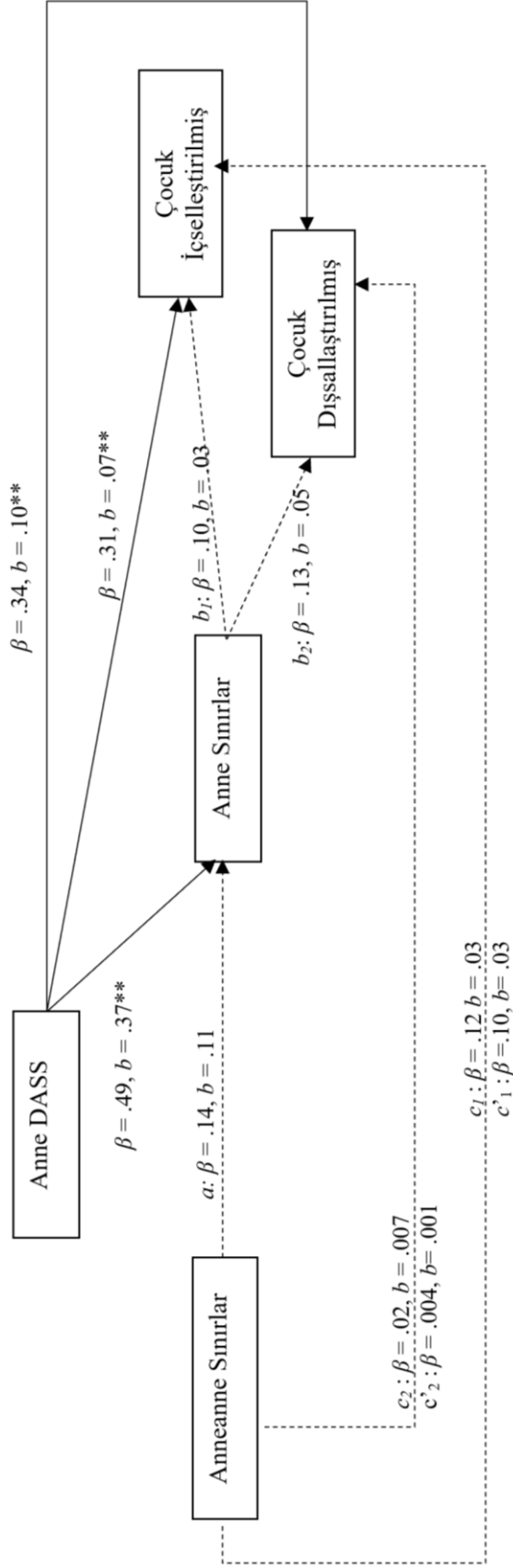
* $p < .05$, ** $p < .01$

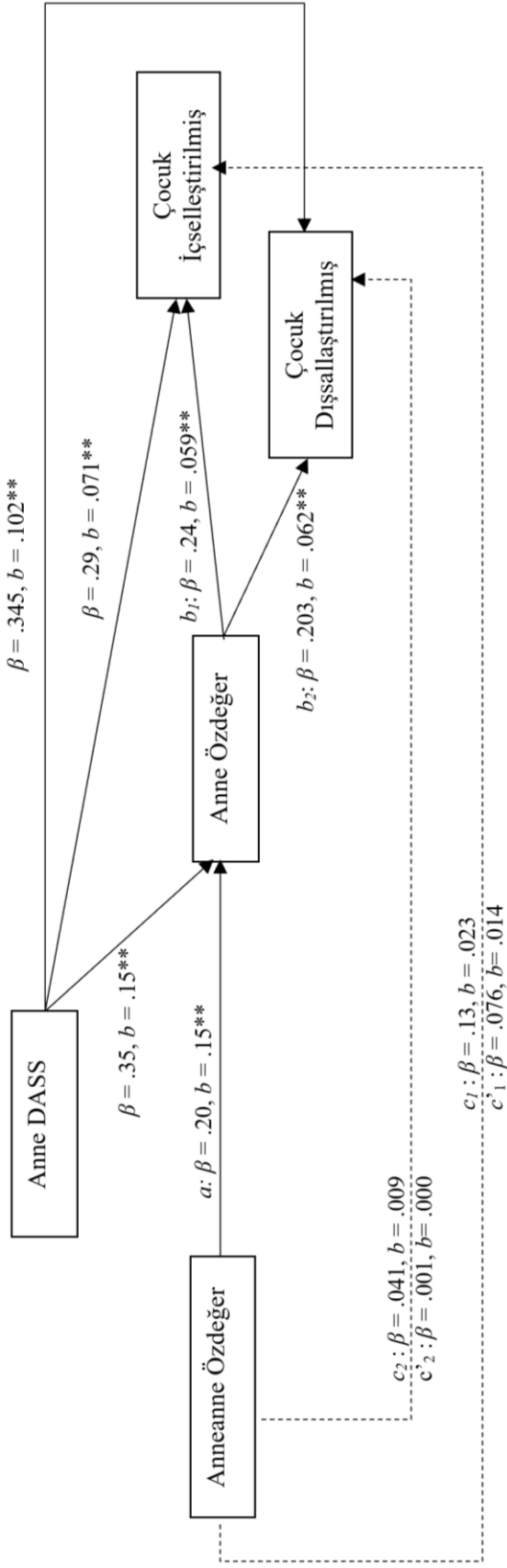
Şekil 5.9 Bağlanma Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımın İstatistiksel Formülü İçselleştirilmiş $a*b_1 = .009$ Bootstrap %95 G.A. [.003, .018] Dışsallaştırılmış $a*b_2 = .007$ Bootstrap %95 G.A. [.0007, .015]

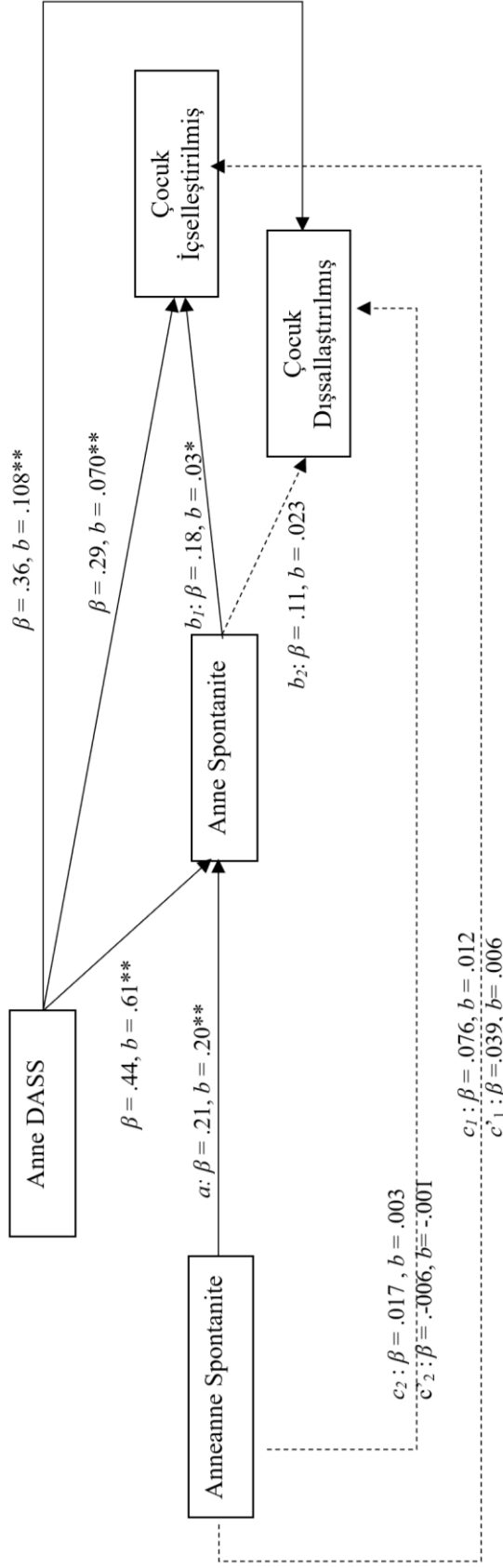
Şekil 5.10 Özerklik Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımın İstatistiksel Formülü İçselleştirilmiş $a*b1 = .001$ Bootstrap %95 G.A. [-.002, .007] Dışsallaştırılmış $a*b2 = .0007$ Bootstrap %95 G.A. [-.002, .006]

Şekil 5.11 Sınırlar Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımın İstatistiksel Formülü İçselleştirilmiş $a*b1 = .004$ Bootstrap %95 G.A. [-.002, .013] Dışsallaştırılmış $a*b2 = .006$ Bootstrap %95 G.A. [-.003, .018]

Şekil 5.12 Özdeğer Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımın İstatistiksel Formülü İçselleştirilmiş $a*b_1 = .008$ Bootstrap %95 G.A. [.001, .020] Dışsallaştırılmış $a*b_2 = .009$ Bootstrap %95 G.A. [.0006, .021]

Şekil 5.13 Spontanite Şema Alanı Üzerinden DASS'ın Aracı Etkisinin Davranım Sorunlarına Dair Aktarımın İstatistiksel Formülü İçselleştirilmiş a*b1 = .006 Bootstrap %95 G.A. [.0004, .014] Dışsallaştırılmış a*b2 = .004 Bootstrap %95 G.A. [-.0038, .013]

Yürütülen analizler sonucunda bağlanma, özdeğer ve spontanite alanında yer alan şemaların kuşaklar boyu aktarımına dair değişkenlerin çocukta içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunları üzerinde yordayıcı rol üstlendiği gözlenmektedir.

Özerklik ve sınırlar alt alanında yer alan şemaların ise davranım sorunları üzerinde yordayıcı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Aktarıma dair görsel Tablo 5.30'da gösterilmektedir.

Tablo 5.30 Kuşaklar Arası Şema Aktarımının Çocuklardaki Davranım Sorunları Üzerindeki Yordayıcı Etkisi

Şema Alt Alanı	İçselleştirilmiş Sorunlar	Dışsallaştırılmış Sorunlar
Bağlanma	+	+
Özerklik	-	-
Sınırlar	-	-
Özdeğer	+	+
Spontanite	+	-

SONUÇ VE ÖNERİLER

Şemalar, erken yaş döneminde oluştuğu varsayılan, çocukluk döneminden itibaren karşılanmamış temel fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların birer başa çıkma yoluna dönüşüp yetişkin dönemde bireylerin düşünce ve davranış patemlerini tayin ettiği inanç ve tutumlardır (Young, 1990; Young vd., 2006). Çocuk Şema Terapi, Christof Loose ve arkadaşlarının çabalarıyla, yetişkinlerde kullanılan teknik ve yöntemlerin çocuklarla uyarlanmasından öteye geçip kendi içinde farklı bir disiplin ve klinik uygulama alanı oluşturmuştur (Loose vd., 2018a).

Klinik uygulamaya dair pratiğin ve uygulama esaslarının oldukça zengin olmasına rağmen çocuk şema alanında yazılan kaynakların görece çok sınırlı oluşu ve bilimsel araştırmaların kendine çok az yer edinmesi alan yazındaki araştırma ihtiyacını belirgin şekilde vurgulamaktadır. Tüm bu ihtiyaçların ötesinde, erken dönemde oluştuğu varsayılan şemaların tam da oluşmaya başladığı evrede ölçülmesi, o yaş dönemine özgü şema görüngüsünü anlamak için eşsiz bir anlayış sağlayacaktır. Bu anlayışa ilave olarak, kuşaklar arasında şemaların hangi yolla, ne şekilde aktarıldığını anlamak, klinik psikoloji literatürüne katkı sunacaktır.

Mevcut tez çalışması, çocuk şema terapi alanında erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkinliğini keşfetmeyi ve kuşaklar arası aktarımı incelemeyi hedefleyen, keşif niteliğinde, sonraki araştırmalarca geliştirilmeyi amaçlayan öncü bir çalışma olarak düşünülmektedir.

Sonuç bölümünün ilk kısmında VTÇŞYÖ'nün geçerlik güvenirliğine dair bulgu sonuçları yorumlanacak, ardından çocuklardan şema yatkinliği ve kuşaklar arası aktarıma dair analiz sonuçları tartışılacaktır. Çalışmanın güçlü yanları, kısıtlılıkları ve gelecek çalışmalara dair önerilerle sonuç bölümü sonlandırılacaktır.

Çalışmanın ilk aşamasında, 6-8 yaş grubu çocuklarda şema yatkinliğini ölçmek amacıyla geliştirilen Video Tabanlı Çocuklarda Şema Yatkinliği Değerlendirme Ölçeği'nin (VTÇŞYÖ) geçerlik güvenirlik çalışmalarına yer

verilmiştir. Şema Kuramı'nın ihtiyaç alanları üzerinden belirlediği beş farklı alt başlıkta yer alan yapılar üzerinden analizler yürütülmüştür. Bu beş alt alan: *bağlanma* (ayrılma ve reddedilme), *özerklik* (bozulmuş otonomi), *sınırlar* (zayıf sınırlar), *özdeğer* (başkaları yönelimlilik) ve *spontanite* (aşırı uyarılma ve baskılanma) şeklindedir (Young vd., 2006).

Yetişkinlere yönelik hazırlanmış Young Şema Ölçeği (Young ve Brown, 2005) ve 8-14 yaş arası çocuklar için geliştirilmiş Düseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği'nde (DÇŞÖ) yer alan maddelerden (Loose vd., 2018b), ilgili alt başlıklarda yer alan ihtiyaçlardan ve bu şemaların oluşmasına yol açan ebeveyn tutumlarından yola çıkılarak her bir şema için ölçek maddeleri/hikayeler hazırlanmıştır.

Çocukların yaş grubu ve gelişim düzeyi göz önünde bulundurularak üç sevimli yavru köpeğin maceraları üzerinden şema yatkınlığının belirlenmesi için çeşitli hikayeler oluşturulmuştur. Profesyonel bir çizer tarafından her bir madde görselleştirilmiştir. Her bir şema hikayesi beş kareden oluşmaktadır: (1) Hikayenin başlangıcı, (2) problem durum, bu durum karşısında köpeklerin verdiği üç ayrı tepki: (3) şemayla uyumlu, (4) kısmen uyumlu, (5) şemayla uyumsuz tepki.

Başlangıçta 18 şema için üçer madde olmak üzere toplamda 54 hikaye hazırlanmıştır. Her bir hikaye ortalama 30 sn olmak üzere, tüm ölçek için örnek maddeyle birlikte, video ölçek 28 dakika civarı sürmüştür.

Çalışmaya geçilmeden önce araştırmacının tanıdığı ve ilk kez video ölçek için bir araya geldiği birkaç çocuktan oluşan küçük bir grupla pilot çalışma yapılarak maddelerin anlaşılabilirliği ayrıca test edilmiştir. Çocukların dikkat uzamının sınırlı oluşu nedeniyle ölçek, 18 şema için ikişer maddeden 36 maddeye indirilmiş, video süresi toplamda 18 dakika olarak belirlenmiştir. Çalışmaya 5-6 yaş grubundaki çocuklarda şema yatkınlığının incelenmesi amacıyla başlanmış, ancak çocukların ölçek maddelerini yanıtlarken zorlanması, en iyi seçeneği (şemayla uyumsuz) seçmek yönünde bir yanlılık içinde olması sonucu yaş grubu 6-8 olarak güncellenmiştir.

Küçük yaş grubu çocuklarda, gelişimsel özellikleri nedeniyle benmerkezci olma ve kendilerini olduğundan iyi gösterme eğilimi Harter'ın (1982) küçük çocuklarda olumlu benlik algısını vurgulayan teorisi ve Piaget'nin (1957) işlem öncesi evre olarak adlandırdığı süreçle uyumlu görünmektedir. Dünyayı kendi ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda değerlendirip yorumlama, kendini güçlü ve olumlu bir konumda görme hali, bu yaş dönemi çocukların kendini değerlendirme sürecindeki yanlılığı göstermektedir.

Harter'ın (1982), çocuklarda benlik algısının yaşa bağlı olarak nasıl farklılaştığını ortaya koyan teorisi, erken yaş döneminde çocukların genellikle kendilerini abartılı biçimde olumlu değerlendirirken, ilkokul yıllarıyla birlikte sosyal karşılaştırmalar yapabilme becerilerinin geliştiğini, benlik algılarının daha gerçekçi hale geldiğini savunmaktadır.

Piaget'yle tutarlı biçimde Erikson'un (1950, 1968) girişimciliğe karşı suçluluk olarak isimlendirdiği 3-6 yaş arası dönemde, çocuklar başarı duygusu ve pozitif benlik algısı geliştirirler. Bu da onların kendilerini iyi, başarılı, sevilir görme eğilimini desteklemektedir. Pozitif benlik algısı, çocuğun erken yaşlardaki başarı deneyimleri ve sosyal onay yaşantısıyla doğrudan ilişkili görünmektedir.

Kağıtçıbaşı (1982) ise, benlik gelişimini kültürel bağlamda ele alır; özellikle toplumla ilişkilik halini sürdürürken, ailesine bağlı şekilde özerklik alanı geliştirmeye çalışan çocuklarda, pozitif benlik algısının yalnızca bireysel başarıyla değil, aynı zamanda sosyal bağlılık ve toplumsal değerlerle uyum içinde geliştiğine dikkat çekmektedir.

Tüm bu kuramsal açıklamalardan yola çıkarak şema yatkınlığını incelemek üzere 6-8 yaş grubu çocuklarla çalışmaya devam edilmiştir.

Ölçek geliştirme sürecinde güvenilirlik ölçütü, iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alfa katsayısı) ve ikiye bölme (split half) yöntemiyle sınanmış; geçerlik çalışmaları için ise kapsam ve görünüş geçerliği incelendikten sonra birleşen ve ayırt edici geçerlik sonuçları raporlandırılmıştır.

6-8 yaş arası 156 çocuk VTÇŞYÖ'ye cevap vermiş, birleşen geçerliğini test etmek için ise 8-14 yaş arası 45 çocuk Düsseldorf Resimli Çocuk Şema

Ölçeği'ni doldurmuştur. Analizler sonucunda 36 maddelik VTÇŞYÖ incelenmiş; iç tutarlık katsayısını her bir alt alan için arttırabilmek amacıyla bazı maddeler çıkarılmıştır. Ölçeğin son hali 32 maddedir.

Güvenirlilik çalışmaları sonucunda iç tutarlık katsayısı tüm ölçek toplam puanı için .83 olarak bulunmuştur. Şema alt alanları için incelendiğinde ilgili katsayılar .45-.64 arasında değişmektedir. Literatürde .45 ve üstü değerlerin yeterli (*acceptable*) kabul edildiği çalışmalardan (Taber, 2018) yola çıkılarak analizlere devam edilmiştir. Madde sayıları her bir alt alan için eşit olmadığından Spearman-Brown katsayıları incelenmiş, ikiye bölme yoluyla elde edilen toplam ölçek puanı için .80 değerine ulaşılmıştır. Şema alt alanları bazında ilgili değerler .45-.62 arasındadır.

Kapsam ve görünüş geçerliği için Uluslararası Şema Terapi Birliği onaylı klinik psikologlar ölçek maddelerini değerlendirmiş, tüm maddeler için güvenirlilik katsayısı 1 olarak bulunmuştur. Kapsam ve görünüş geçerliğinin sağlandığı görülmektedir.

Birleşen geçerliği için 6-8 yaş grubu çocuklarda literatürde yer alan bir ölçek bulunmadığından en yakın yaş aralığı olarak 8-14 yaş çocuklarda kullanılan Düsseldorf Resimli Çocuk Şema Ölçeği (DÇŞÖ) uygulanmıştır. VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ arasındaki korelasyon .50 olarak gözlenmiştir. Gözlenen ilişki, istatistiksel olarak VTÇŞYÖ'nün çocuklarda şema yatkınlığını gözlemlemek için uygun bir araç olduğunu göstermektedir.

VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ çocuklarda öz bildirime dayalı iken Güçler Güçlükler Anketi (GGA) annelerden çocuklarıyla ilgili alınan ölçümlerden oluşmaktadır. VTÇŞYÖ ve DÇŞÖ arasında korelasyon gözlenirken; VTÇŞYÖ ve GGA arasında çoğu alt alanda korelasyon izlenmemiş, VTÇŞYÖ'nün toplam puanlarıyla GGA'nın yalnızca bazı alt alanlarında düşük korelasyon yakalanmıştır. Bu bulgu, literatürle uyumlu biçimde, değerlendiricilerin farklı oluşundan kaynaklı, paylaşılan varyansın ortak olmayışına bağlı olarak yorumlanmıştır (Harlow, 2002; Tabachnick ve Fidell, 2007; Zhang vd., 2024).

Ayırt edici geçerlik için VTÇŞYÖ yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, çocukla geçirilen zaman gibi değişkenler bakımından incelenmiş, bahsi

geçen değişkenler açısından ölçümlerin farklılaşmadığı gözlenmiştir. Ayırt edici geçerliğin sağlandığı görülmektedir.

VTÇŞYÖ'nün faktör analizine tabi tutulmamış olması bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Araştırma çerçevesi ve olanakları dahilinde ulaşılan örneklem büyüklüğü sınırlı, madde sayısı ise gerekli analizlerin yapılması için fazladır. Bunun yerine, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için birden fazla ölçüt analizlere dahil edilerek gerekli koşulların karşılandığından emin olunmuştur.

Sonraki çalışmalar için VTÇŞYÖ'nün daha geniş bir örneklem grubuyla yinelenmesinin ve şema alt alanları bakımından faktör analizine tabi tutularak, bu alt alanlar ve ihtiyaç modelinin küçük yaş grubu için geçerli olup olmadığının araştırılmasının literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Mevcut çalışma, çocuklarda şema yatkınlığını değerlendirmek üzere öncü bir ölçek çalışması olarak ele alınmıştır.

ÇOCUKLARDA ŞEMA YATKINLIĞINA DAİR SONUÇ VE ÖNERİLER

“Erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığının incelenmesi”, tez çalışması kapsamında yanıt aranan araştırma motivasyonunun ilkinin oluşturmaktadır. Bu soruya yanıt vermek için oluşturulan ölçüm aracının yapısıyla ilgili değerlendirmelere ve öz bildirime dayalı ölçüm araçlarının içerdiği yanlılık hakkında literatür bulgusuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilişsel gelişimleri gereği çocuklarda şemaların hangi yaş döneminde geliştiği tartışmalı bir konudur (Piaget, 1957). Çocuğun kendisinden alınan, öz bildirime dayalı ölçekler ise yaygın bir ölçüm aracı olarak kullanılmamaktadır. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonucunda, VTÇŞYÖ'nün çocuklarda şema yatkınlığını ölçen güvenilir bir ölçüm aracı olduğundan ve DÇŞÖ ile arasındaki yüksek korelasyondan hareketle, çocuklarda şema yatkınlığına dair belirtilerin sanıldığından daha erken ortaya çıktığı ve uygun araçlar kullanıldığı takdirde ölçülebileceği anlaşılmaktadır. Burada göz önünde bulundurulması gereken en önemli nokta ise çocuklardaki şema kategorilerinin yetişkindeki sınıflandırmadan farklı olabileceği detaydır. Yetişkinlerde gözlenen ve beş ayrı şema alt alanına yüklenen faktör yapısının

çocuklarda daha farklı bir seyir takip edeceği öngörülmektedir. Piaget'nin (1952) somut işlemler olarak adlandırdığı; Erikson'un (1950) ise başarıya karşı aşğılık olarak isimlendirdiği 6-8 yaş gelişim evresinde çocuğun deneyimlediği yaşantılar sonucunda kendine ve dünyaya dair algısı, bir anlamda gelecekte oluşturacağı şemaları inşa etmektedir.

Şema Terapi'nin klinik pratiğe ve alan yazına kazandırdığı önemli bakış açılarından biri; şemalara dair teorik yapının yanı sıra, bu şemaların varlığında ortaya çıkan çeşitli başa çıkma yolları tanımlamasıdır. Bu başa çıkma yolları teslim, kaçınma ve aşırı telafidir (Lamb vd., 2022). *Teslim modu*, olumsuz inançların kabulüyle birlikte kişinin sahip olduğu inancı doğrulayacak tarzda ilişkilere girmesini ve bu döngüyü tekrarını içerir; *kaçınma* aynı döngüye girmemek için kaçınan bireyin eylemleri sonucu benzer bir patern içinde kalıplaşmış negatif inancı doğrulamasıdır; *aşırı telafi* ise olumsuz paternden kaçınmak için bireyin çok fazla çaba harcayıp süreci kontrol etmeye çalışırken yine aynı döngünün için kalmasıdır (Bernstein vd., 2007).

Psikopatoloji ve psikolojik strese yol açan bu örüntüler (van Genderen vd., 2012) çocukluk döneminde ebeveynle kurulan ilişkide hatırlanmakta ve zamanla çocuğun geliştirdiği işlevsiz başa çıkma yollarına dönüşme riskini beraberinde taşımaktadır (Sundag vd., 2018). Çocuğun negatif bir deneyim olarak algıladığı bu süreçler, farklı davranışsal problemleri beraberinde getirirse de henüz ebeveyndeki gibi bir davranış paterni ve şema yapısına dönüşmemiş olabilir.

Tüm bu literatür bulgusu ve çocukluk dönemine dair gelişimsel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulduğunda, çocuğun kendiyle ilgili algısı ve bu algı neticesinde sahip olduğu olumsuz inanç ve tutumlara ilişkin yorumu sonraki yaşantıları şekillendirmekte; aynı zamanda erken dönem uyumsuz şemaların varlığında çeşitli davranım ve ilişki sorunlarının eşlik ettiği riskleri de içinde barındırmaktadır (Young vd., 1996). Şema aktarımına dair literatürde vurgulanan bu örüntüler yetişkinlerle yapılan çalışmaları kapsadığından çocukların şemalarına ya da şema yatkinliklerine dair veriler oldukça yetersiz kalmaktadır.

Özellikle küçük yaş grubu çocuklarda öz bildirim ölçekleri yoluyla yürütülen araştırmaların sınırlı oluşu, bu alandaki ihtiyacı ciddi biçimde vurgulamaktadır (De Los Reyes ve Kazdin, 2005; Moskowitz, 1986). Literatürdeki çalışmalar, çoğunlukla çocuğun birincil bakım vereninden ve çocuğun hayatında yer alan ebeveyn, öğretmen, klinisyen gibi bilgi kaynaklarından gelen veriyi incelemek üzere kurgulanmıştır. Geliştirilen ölçekler de bu sebeple çocuktan ziyade yetişkinlerden çocukla ilgili ölçümleri almayı içermektedir (Achenbach, 1991; Achenbach vd., 1987; Achenbach ve Rescorla, 2001; Duhig vd., 2000; Goodman, 1997; Savaşır vd., 2005). Bu da kendi içinde çeşitli tutarsızlıkları beraberinde getirmektedir.

Farklı bilgi kaynaklarından gelen bilgiyi bir araya getirmek ve çocuğun yaşadığı zorluğu bütüncül bir perspektifle ele almak üzere yürütülen çalışma bulguları ışığında, çocuklarda şema yatınlığına dair elde edilen verilerin yorumlanması sonraki araştırmalar için yol gösterici olacaktır. Bugüne dek literatürde yol gösterici olarak adlandırılacak çalışmalar, belirli grupların çocuk araştırmalarına verdiği değer ve yaptıkları yatırımla şekillenmiştir.

Bu araştırmaların öncülerinden Achenbach (2011), bilgi kaynakları arasındaki tutarlılık sorunuyla ilgili çeşitli hipotezler ortaya koymuştur: Bunların başında çocuktan alınan ölçümlerde yalnızca sorunlar üzerine değil, bütün olarak değerlendirme yapmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra, bilgilendirici kaynaklar arasındaki tutarsızlıkların çocuğun içinde bulunduğu genetik ve çevresel faktörlerden etkilenebileceği; semptomla ilişkin ortaya konan modellerin aslında sorunu daha karmaşık hale getirebileceği; tanıya dair yapının test edilmesi için çok kaynaklı değerlendirmeye ihtiyaç duyulduğu; değişken türüne göre ortaya çıkan metodolojik sorunları fark etmenin önemi; değerlendirmede yaş, cinsiyet gibi hem toplumsal hem de kültürel faktörleri göz önünde bulundurmanın gerekliliği; gelişimsel düzeye göre hangi değişkenin hangi bağlamda ve kim tarafından yorumlandığı gibi başlıklar önem kazanmaktadır.

Tüm bu verilerden hareketle VTÇŞYÖ, ölçtüğünü iddia ettiği şekilde çocuk şemalarına dair bilgi vermektedir, şema maddelerinin birbiri arasındaki

yüksek korelasyon da tutarlı bir yapı oluşturduğunun göstergesidir. Ancak, yetişkin şema ölçeğinde olduğu gibi faktörlenmenin gözlenmeyişi, bir diğer deyişle şemaların beş ayrı alt alana yüklenmiyor oluşu; çocuklarda henüz yerleşmiş olmasa bile şemaların varlığını göstermekte, fakat henüz bahsi geçen alt alanlar düzeyinde ayrışmanın tam anlamıyla gerçekleşmediğini düşündürmektedir.

Elde edilen verilerle ilgili olarak, öz bildirime dayalı ölçüm almanın riskleri çoğu kez literatürde tartışılmakta; ortak varyans yanlılığı ve nesnel olmamak gibi dezavantajlarından bahsedilmektedir. Ancak iyi yapılandırılmış bir öz bildirimin iddia edildiği kadar kötü bir itibar taşımadığı, en ideal yaklaşımın ise mümkün olduğunca birden fazla ölçümle tamamlanması gerekliliği vurgulanmaktadır (Semmer vd., 2003).

Öte yandan, çocuktan alınan bilgi her ne kadar bağlamdan etkilense de bu değişkenlerin birer hata olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir (Shoda ve Mischel, 2000). Benzer şekilde, çelişkili raporlar içerse de farklı bilgi kaynaklarından toplanan verinin her şekilde benzersiz bir data oluşturduğu çeşitli araştırmalarca vurgulanmaktadır (Achenbach vd. 1987). Gözlenen çelişki, veri toplama sürecinde çocuğun yer aldığı bağlamdan ve yöntemsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Achenbach'ın bakış açısı (1987), çocuk araştırmalarında gösterilen emeğin takdir edildiğinin en güzel örneğidir: Birbiriyle uyumlu raporlar sunan değerlendiriciler birbirinin yerine kullanılabilirken; çelişkili değerlendirme yapanlar aslında benzersiz bilgi kaynaklarıdır.

Çocuklarda şemaların henüz oluşmaya başladığı evrede, duygusal ve bilişsel gelişimleri gereği, ihtiyaç alanlarının bağlanma (ayrılma reddedilme) gibi daha primer düzeyde toplanması; bağlanmanın yanı sıra kültüre duyarlı biçimde özdeğer (başkaları yönelimlilik) ve spontanite (aşırı uyarılma, ketlenme) üzerinden kuşaklar arasında aktarılması, son olarak şemaların yetişkinlerde ifade edildiğinden farklı şekilde, henüz yeteri kadar ayrışmıyor oluşu beklendik bir bulgu olarak görülmektedir. Bir sonraki başlıkta açıklamak

üzere, yukarıda bahsi geçen üç şema alt alanı çocuklarda şema yatkınlığının yanı sıra davranış düzeyinde aktarımı düşündürmektedir. Bu yorumların test edilmesi, ‘şema’ olarak adlandırılan farklı inanç sistemleri ve davranış örüntülerinin çocukluk dönemindeki karşılığını anlayıp ne şekilde inşa edildiğini keşfetmek açısından değerli bir katkı sunacaktır.

ŞEMALARIN VE DAVRANIM SORUNLARININ KUŞAKLAR ARASI AKTARIMINA DAİR SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuklardaki şema yatkınlığı ve önceki kuşak ebeveynlerden çocuklara dair şema aktarımının yanı sıra; çocuklarda gözlenen davranım sorunlarıyla ilişkili olacak şekilde kuşaklar arası şema aktarımı raporlandırılmıştır. Aktarıma dair analizler; anneanne, anne ve çocuk üzerinden yürütülmüştür. Baba ve çocuk şemaları arasındaki ilişki korelasyon düzeyinde incelenmiş, kuşaklar arası aktarım özelinde yürütülen modele dahil edilmemiştir. Bu başlık altında önce şemalar arasındaki korelasyonlar incelenecek, elde edilen veriler literatür ışığında tartışılacak; ardından şema aktarımına dair model testi ile birlikte şemaların davranım sorunlarına dair yordayıcı rolü ve aktarım üzerindeki etkisi yorumlanacaktır. Anneanneden anneye, anneden çocuğa aktarımda şemaların rolü ve davranım sorunlarıyla şemalar arasındaki ilişkiler ele alınacaktır. Son olarak annenin depresyon, anksiyete, stres düzeyinin çocuktaki davranım sorunlarına dair yordayıcı etkisi tartışılacaktır.

Anneanne çocuk, anne çocuk ve baba çocuk ikilileri arasındaki şemalara dair korelasyonun düşük olduğu, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın söz konusu olmadığı gözlenmiştir. Çocukluk dönemine dair gelişimsel ihtiyaçlar ve DÇŞÖ ile arasındaki yüksek korelasyon göz önünde bulundurulduğunda, VTÇŞYÖ’nün şemaları ölçtüğü, ancak şema düzeyinde kalıplaşmış kendilik inançlarıyla ilgili aktarıma dair belirgin temaların henüz ortaya çıkmadığı düşünülmektedir. Bu da çocuk şema terapi ekolünde ‘akıllı bilge modun’ desteklenerek alternatif başa çıkma yollarının çocuğa kazandırılması için hala zaman olduğunu ve çocukların henüz yeteri kadar keskinleşmemiş inançlarına müdahale edilebileceği inancını doğurmaktadır. Ümit verici olarak

yorumlanabilecek bu bulgu, çocuklar ve ailelerle yürütülecek koruyucu ruh sağlığı hizmetleri için de çok kıymetli bir veri sunmaktadır.

Bu konuda, farklı bilgi kaynaklarından veri elde ediyor olmanın yarattığı paylaşılmış varyansa dair yanlılık göz önünde bulundurulmalıdır (Harlow, 2002; Tabachnick ve Fidell, 2007). Aynı bilgilendiricinin yaptığı değerlendirmelere dair korelasyonun farklı bilgilendiriciler arasındaki korelasyondan her zaman daha yüksek olduğu farklı araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir (Achenbach vd., 1987; Burk ve Laursen, 2010). Çocuk ruh sağlığı problemlerine yönelik değerlendirmede, bilgi kaynakları arasında zayıf ilişki ya da en iyi ihtimalle orta düzeyde bir korelasyon yakalanmaktadır (De Los Reyes ve Kazdin, 2005; McHugh vd., 2011; Zhang, 2024).

Dolayısıyla, çocuk ve yetişkinler arasında şema düzeyinde gözlenmeyen ilişki, çocuklarda şemaların henüz yerleşmemiş olmasının yanı sıra metodolojik farklılıklara atfedilme potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Bulguların bu olasılık göz ardı edilmeden irdelenmesi, daha sağlıklı bir yorumlama imkanı sunacaktır.

Araştırma bulguları, öte yandan, VTÇŞYÖ'nün çocuklarda başa çıkma yollarından teslim modunu kapsayacak biçimde bilgi veren bir ölçüm aracı olabileceği yorumunu da akla getirmektedir. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, şemalarla başa çıkmanın farklı yolları vardır: Şemalara teslim olunabilir, şemalardan kaçınılabilir ya da aşırı telafi yoluyla eylemde bulunulabilir. Örneğin, anneannede duygusal yoksunluk şemasının olduğu düşünülürse, anneanne bu şemayla teslim yoluyla başa çıkabileceği gibi bu olumsuz inançtan kaçınabilir. Anneye aktarılan bu şema ise anne davranışlarında farklı bir başa çıkma stratejisiyle kendini gösterebilir. VTÇŞYÖ'nün anne ve anneanne şemalarıyla korelasyon göstermemesi, Young Şema Ölçeği'nin dinamiklerinden farklı olarak, çocuk şema yatkınlığını değerlendiren ölçüm aracının teslim olma yoluyla başa çıkma eğiliminde olan çocuklardaki şema yatkınlığını belirleme yanlılığı içinde olabileceğini düşündürmektedir. Gelecek araştırmalarda; anne, baba ve anneannelerin şema başa çıkma tarzlarına dair bilgi elde edilmesi, bu verilerin çocuklarla karşılaştırılması önemli bir katkı olarak düşünülmektedir.

Araştırma soruları kapsamında *anneannenın şemalarının annenin şemaları üzerindeki yordayıcı etkisi* araştırılarak raporlandırılmıştır.

Anne ve anneanne arasında şema puanlarına dair korelasyon gözlenmesi, şema aktarımına dair önemli bir bulgu olarak yorumlanabilir. Anneannenın şemaları özerklik ve sınırlar alt alanları dışında, annedeki diğer tüm şema alanlarını yordamaktadır. Literatürle tutarlı (Gibson ve Francis, 2019; Muris, 2006; Shorey vd., 2012; Sójta ve Strzelecki, 2023; Şaroğlu ve Astar, 2024; Talebian vd., 2023) görünen bu sonucun yanı sıra, özerklik alt alanı dışında tüm şema alt alanları ve toplam puanlar arasında anneanne ve anne şemalarının birbiriyle anlamlı ilişki gösterdiği bulgulanmıştır. Özerklikle ilgili şemaların önceki kuşaklardan sonraki jenerasyona şema düzeyinde aktarıldığına dair literatür bulgusuyla (Creveling-Benefield ve Varela, 2019; Kiraz ve Sertçelik, 2021; Yiğit vd., 2021) çelişse de özerklik alt alanında izlenmeyen ilişkinin kültürel değişkenler ve yetiştirilme koşullarıyla bağlantılı olabileceği düşünölmektedir.

Piaget'nin (1957) öncölüğünde ortaya konan şema kavramı, başta Analitik Terapi olmak üzere Bilişsel Davranışçı Terapi ve Geşalt ekollerinden beslenerek bugünkü Şema Terapi'nin alt yapısını oluşturmuştur. Bebek ve bakım veren ilişkisinde zaman içinde gerçekleşen ayrışma, devam eden süreçte semboller üzerinden varlığını sürdürür (Shweder ve LeVine, 1984). Anneye ilişkin oluşturulan semboller; bağlanma, ayrışma, özerkleşme, değer görme, haz ve keyif alma gibi temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla bir anlama bürünür ve çocuğun sonraki yaşantısını şekillendirir (Beck, 1967; Young, 1990). Bu semboller yalnızca evrensel temalardan değer, kültürel yapılanmadan da beslenir. Çocukların toplumsal düzeyde yeniden keşfettiği bu ilişkiler kendilik ve dünya algılarına dair inançları oluşturmaktadır (Bowlby, 1979; Harter, 1982). Kültürden bu denli etkilenen bir yapının farklı jenerasyonlarda özerklikle ilişkili farklı sonuçlar vermesinin beklendik olduğu düşünölmektedir. Kendilik gelişimi için önceki kuşakların çocuklarına dair atıfları ve açtıkları alan, sonraki kuşağın bakış açısı ve eylemlerinden farklı olacaktır.

İnsan gelişimi biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşme üzerinden ilerler. Sosyokültürel çevresiyle doğduğu andan itibaren etkileşim içinde olan çocuk, içinde bulunduğu bağlam aracılığıyla yaşantısını anlamlandırır. Dolayısıyla öğrenme yaşantısı söz konusu olduğunda bunu kültürden, çocuğun yetişip büyüdüğü ortamdaki ve çocuğa verilen sinyallerin bağlamından ayırtmak olanaksızdır (Kağıtçıbaşı, 2019). Şemaların evrensel boyutunu ve kültür içinde bağlama dayalı şekillenen yapısını bir arada ele almak sonuçları yorumlarken bütüncül ve kültüre duyarlı bir sentez yapmayı mümkün kılacaktır.

Nitekim bağlanma, sınırlar, özdeğer ve spontanite alanlarında anneanneden anneye dair şema aktarımının gözlenmesi literatürde farklı kültürlerle yürütülmüş pek çok çalışmanın bulgularıyla tutarlıdır (Costello vd., 2014; Creveling-Benefield ve Varela, 2019; Çalışkan, 2017; Liebertz, 2014; Shorey vd., 2012; Sundag vd., 2018; Talebian vd., 2023; Talmon ve Tsur, 2021).

Mevcut tez çalışmasına katılan ailelerin çoğunluğunun eğitim ve gelir düzeyi olarak orta-üst sınıfa mensup olduğu düşünüldüğünde özerk-ilişkisel benlik yapısının görece belirgin olduğu anlaşılmaktadır (Kağıtçıbaşı vd., 2010). Araştırma bulgusu olarak bağlanma alt alanında gözlenen aktarımın özerklik alanında izlenmiyor oluşu duygusal ayrışmaya dair yerleşik bir tutumun olmadığını düşündürmektedir.

Anneanne ve anne arasındaki şemaların yanı sıra, anne ve babanın şemaları arasında “zedelenmiş sınırlar” alt alanı dışında yakalanan yüksek korelasyonlar, araştırmanın öncelikli araştırma sorularından olmasa da birlikte yaşayan çiftler arasında gözlenen şema kimyasının varlığına bir kanıt olarak yorumlanabilir (Koç, 2023; Soysal, 2017; Yiğit ve Çelik, 2016). Şema kimyası, birbiriyle ilintili şemalara sahip kişilerin ilişki kurmaya dair yatkınlığının yanı sıra, zaman içinde ebeveyn çocuk ilişkisinde de benzer bir kimyanın var olabileceğini vurgulamaktadır (Beckley, 2022).

Kuşaklar arası psikolojik ihtiyaçlar ve şemaların aktarımını destekleyen araştırma bulguları (Koç, 2023; Muris, 2006; Sójta ve Strzelecki, 2023), ebeveyn tutumlarının yordayıcı etkisiyle şemaların sonraki kuşaklarla güçlü bir korelasyon gösterdiğini vurgulamaktadır. Oysa bu konuda yürütülen

araştırmaların tamamı ebeveynlerin yetişkin çocuklarıyla olan şema ilişkisine ve aktarımına odaklanmaktadır. Mevcut tez çalışması, erken yaş dönemindeki çocuklarda şema yatkınlığını ve şema kavramlarıyla ilişkili olabilecek değişkenlerin aktarımını incelemeyi amaçladığından yetişkinler arasında gözlenen güçlü korelasyonların araştırma bulguları kapsamında gözlenemiyor oluşu beklendiktir. şemalar henüz alt alan bazında ayrışmasa da oluşmaya başlamıştır ve yine şema düzeyinde olmasa bile davranış düzeyinde çeşitli aktarımların gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu da çoklu sonluluk (*multifinality*) anlayışı içinde verileri değerlendirmeyi gerektirmektedir. Çocuğun henüz tayin edilmemiş, edilse bile tam olarak yerleşmemiş şemaları, içinde bulunduğu yaşam evresinde karşılaşacağı tutum ve deneyimlerle şekillenecektir.

Henüz şema düzeyinde kalıplaşmış bir aktarımın gözlenmiyor oluşu, umut verici bir bulgu olarak yorumlanmakla birlikte, davranış düzeyinde görülen ielleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlere ilişkin müdahalelerde bulunmak ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak ocuk psikoterapileri açısından da önemli bir katkı olarak dşnlmektedir.

Öte yandan, anneden çocukla ilgili alınan verinin paylaşılan varyanstan kaynaklı yüksek korelasyon göstermesi de akılda tutulması gereken bir başka sınırlılık alanı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğun kendiyle ilgili olumlu değerlendirmede bulunma yanlılığının yanı sıra çevresi tarafından gözlenen davranım sorunları ileride gözle görülür halde ortaya çıkacak şemaların varlığına dair bir sinyal olarak da yorumlanabilir. Bu sinyalleri okuyarak çocukların karşılanmadığı düşünülen ihtiyaç alanlarını doyumak her bakımdan klinik uygulama ve ebeveyn tutumlarına yönelik kazanç sağlayacaktır. şema aktarımı araştırma dahilinde, en temelde anneden çocuğa aktarım üzerinden incelediği için “*annenin şemalarının çocuğun şemaları üzerindeki yordayıcı etkisi, önceki kuşaklardan şema aktarımının varlığı, çocukların davranım sorunları ile şemaların aktarımı arasındaki ilişkiye dair*” sorular birlikte yanıtlanacak; hem şema aktarımı hem de şemalarla ilişkili biçimde davranım sorunlarının yordanan bir değerken olarak aktarımdaki konumu beraber tartışılacaktır.

Anneanneninin şemaları özerklik ve sınırlar alt alanları dışında, annedeki diğer tüm şema alanlarını yordarken ve kuşaklar arası aktarımı ispat ederken; annenin şemaları, çocuğa şema düzeyinde aktarılmassa da davranım sorunlarıyla ilişkili biçimde aktarılmaktadır. Anne şemalarıyla çocuk şemaları arasında korelasyon gözlenmeyişinin, aktarımın yokluğundan ziyade, çocuğun kendilik algısı ve inanç düzeyinde henüz yeteri kadar şekillenmemiş ve ayrışmamış şema yatkınlığıyla ilişkili olduğu düşünölmektedir. Bu yorumu düşöndüren bulgu, şema düzeyinde henüz izlenmese de davranım sorunu düzeyinde anne şemalarıyla çocuktaki problemler arasında yakalanan yüksek korelasyondur. İçselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarıyla annenin şemaları arasındaki ilişki farklı araştırmalarca da gösterilmiştir: Bağlanma alt alanında yer alan şemalarla ilişkili biçimde, reddedilmeye dair ebeveyn tutumunun (Rothenberg vd., 2023), anne çocuk ilişkisinde çocuğun algıladığı ebeveynliğin (Lohaus vd., 2020) ve çocuğun farklı ortamlarda verdiği tepkinin (De Los Reyes vd., 2015) içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemlerle korele olduğu literatür bulgusuyla desteklenmektedir.

Kağıtçıbaşı (2019, s. 55), aile ve gelişim ortamına dair yazdığı kitap bölümünde Japon anneler ve Batılı annelerin çocuklarıyla diyalog kurarken nasıl bir söylemde bulduklarını ve çocukların bu söylemi nasıl anlamlandırdığını kültür perspektifi içinde ele alır. Japon anne, çocuğu yemek istemediğinde “pekala, yemek zorunda değilsin” der. Aynı cümleyi kuran Amerikalı bir annenin çocuğu “yemek zorunda olmadığını” anlarken ve annesi tam da bunu ifade etmek istemişken; Japon anne “senle ben birbirimize çok yakındık, ancak sen şimdi kendi bildiğini yapmak istiyorsun, seninle aramızdaki bağı çözeceğim, senin ne yaptığınla ilgilenmeyeceğim, sen artık benim bir parçam değilsin” mesajı vermekte, çocuk da paralel biçimde bu cümleyi tam da annenin söylemek istediği bağlamda anlayıp ilişki içinde anneden uzaklaştığını hissetmektedir.

Anneden çocuğa iletilen bu sinyaller ve çocuğun ilişkiye dair deneyimleri, benliğin bir parçası olarak şekillenecek ve ilerleyen süreçte tutumları şekillendirecektir. Süreğen biçimde iletilen bu mesajlar bir müddet sonra şema kalıplarını açığa çıkaracağından, bağlanma başta olmak üzere özerkliğin yitimi,

özdeğerin azalması ve aşırı baskılanmayla sonuçlanacaktır. Çocukluk döneminde yerleşmiş bu sahneler, sonraki davranış paternlerini tayin edecektir.

Ebeveyn tutumunun kuşaklar boyu aktarılması ve çocuklarda erken yaş döneminde hatırlanan bu tarz olumsuz anıların çoğalması pek çok araştırma bulgusuyla da desteklenmektedir (Jalali vd., 2011; Khajouei vd., 2014; Maçık vd., 2016; Sundag vd., 2018; Wong vd., 2021). Ebeveynin bu yaklaşımı, çocukta erken yaşta bağlanma alt alanına dair ayrılma ve reddedilmeyle ilişkili şemaları ortaya çıkarma potansiyeli taşımaktadır. Şemaların evrenselliğinin yanı sıra kültüre duyarlı biçimde farklı görüngülerinin olması, çocuğun ayrışmasına ve bireyleşmesine ne denli izin verildiğiyle doğrudan ilintili görünmektedir. Özerkliğin fazlaca desteklenmesi ya da bağımlı bir ilişki tarzı da yine kültürden ve çağdaş yaşamın getirdiği dinamiklerden kaçınılmaz şekilde etkilenecektir.

Bowen (1966), benlik ayrılaşmasını bireysellik ve birliktelik arasındaki denge olarak isimlendirmektedir. Birey, kendini ayrıştırabildiği ölçüde sağlıklı ilişki kurabilme potansiyeli geliştirmektedir. Bu süreç, duygusal iniş çıkışların arasında duygu ve davranış örüntülerini belirlemekte; eş zamanlı karar verme kapasitesini geliştirmektedir. Bowen'ın görüşü ve Kağıtçıbaşı'nın kuramı bir araya getirildiğinde elde edilen sonuçların 'psikolojik duygusal karşılıklı bağımlılık' ve 'özerk-ilişkisel benlik' kavramları çerçevesinde ele alınması uygun görülmektedir.

Şemaya dair yapılar sabit kalsa da fikir ve düşüncelerin zamanla değişebildiği görülmektedir. Erken yaş döneminde izlenmeyen şema, literatür bulgusuyla da tutarlı biçimde (Shorey vd., 2012; Sundag vd., 2018), sonraki dönemlerde açığa çıkarak çeşitli örüntüler oluşturmaktadır.

Annenin şemalarının çocuğun şemalarını yordamıyor görünmesinin sebebi, çocuğun şemalarının henüz yerleşik olmayışı ve yeteri kadar ayrışmamasıyla ilişkilendirilebilir. Bir başka perspektif ise çocuğun gelişimsel özelliklerinin yanı sıra ölçüm aracının özbildirime dayalı oluşu nedeniyle bilgi kaynakları arasındaki farklılıklardır. İlk açıklama gelişimsel süreçleri, ikincisi metodolojik farklılıkları vurgulasa da özünde çocukla çalışıyor olmanın getirdiği zorluk ve yanlılıkları hesaba katarak çok boyutlu bir sentez yapmanın aktarımı

izlemek açısından ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan şema düzeyinde olmasa da davranım sorunlarıyla ilişkili şekilde şemaların kuşaklar boyu aktarımı tez çalışmasının en önemli bulguları arasındadır. Annenin Güçler Güçlükler Anketi'ne verdiği yanıtlarla kendi şemaları arasında görülen ilişki aynı zamanda çocuğun davranım sorunlarına işaret ettiği yönünde yorumlanmıştır. Örneğin, annenin bağlanma alanıyla ilgili yaşadığı sorun ve ilgili alandaki şemaları çocuğa içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım problemi olarak yansıtmaktadır. Bu da çocuğun ruh sağlığına ilişkin psikopatoloji fark etmeksizin annenin şemalarının çocuğu etkilediğine kanıt olarak düşünülmekte; çocukta şemaların henüz oturmadığına, ancak davranım sorunları düzeyinde annenin şemalarıyla yakın ilişki içinde olduğuna işaret etmektedir.

Bir üçüncü açıklama ise çocukların gelişimsel özellikleriyle paralel biçimde, Sosyal Karşılaştırma Teorisi üzerinden ele alınabilir: Sosyal karşılaştırma teorisi gereği, çocuk videoda 3 farklı köpeğin tepkisini görüp içlerinden en iyisiyle özdeşim kurma ihtiyacı içinde olabilir (Festinger, 1954; Ruble vd., 1976).

Sosyal karşılaştırma mekanizmasının etkili olabilmesi için bireyin bilişsel olarak benlik farkındalığına ve başkalarının perspektifini anlayabilecek bilişsel kapasiteye sahip olması gerekir. Yaş dönemi itibariyle henüz anlamlı sosyal karşılaştırma kapasiteleri olmasa bile çocuklarda benlik algısının abartılı derecede olumlu, gerçeğe göre çok daha büyüklenmeci ve güçlü olduğu bilinmektedir (Harter, 1982). Karşılaştırma becerisi bir bakıma perspektif almayı, karşı tarafın bakış açısıyla düşünebilme kabiliyetini gerektirdiği için Zihin Kuramı'yla da tutarlıdır (Premack ve Woodruff, 1978). Bahsi geçen zihinsel kapasite, genellikle okul çağıyla birlikte gelişir; dolayısıyla okul öncesi dönemdeki çocuklar henüz bu tür karşılaştırmalara dayalı gerçekçi bir benlik algısı oluşturamazlar. Bunun yerine, benlik algıları daha çok öz merkezlidir ve dış çevreden gelen olumlu geri bildirimlere duyarlıdır.

Kağıtçıbaşı'nın (1982, 2019) Aile Değişim Kuramı ve bu kuram içindeki bağlı-özerk kendilik kavramı da mevcut açıklamaları önemli bir tamamlayıcı perspektif sunmaktadır. Kağıtçıbaşı, özellikle bireycilik ve toplulukçuluk

ekseninde şekillenen aile yapılarına bağlı olarak çocuğun kendilik gelişiminin farklı yollar izleyebileceğini savunur. Toplulukçu aile yapılarında yetişen çocukların benlik algıları daha çok sosyal bağlılık, ilişkisel yeterlik ve grup içi onay temelinde biçimlenir. Bu bağlamda, çocukların kendilerini olumlu biçimde değerlendirme eğilimi, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kültürel olarak da teşvik edilen bir tutumdur.

Dolayısıyla, çocukların kendilerini "iyi" olarak sunma eğilimleri hem bilişsel gelişimin doğal bir sonucu hem sosyal karşılaştırmanın henüz sınırlı olması hem de kültürel normlarla şekillenen bir öz-değerlendirme biçimi olarak okunabilir. Özellikle bağlı-özerk kendilik gelişiminin desteklediği aile ortamlarında, çocukların özgüvenli ancak ilişkisel bir benlik geliştirmeleri, bu olumlu kendilik sunumlarını pekiştirebilir.

Şema aktarımı istatistiksel düzeyde gözlenmese de ebeveyn şemalarının davranım problemleri üzerindeki yordayıcı etkisi dikkate değerdir:

Bağlanma şema alt alanı, tutarlı bir ilişkinin ve çocuğun desteklediği bir aile ikliminin yoksunluğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tutarsız bakım (terk edilme şeması), duygusal ve fiziksel istismarın yer aldığı ortamda büyümek (kuşkuculuk şeması), ihmal, soğukluk, reddedilme yaşantısı (duygusal yoksunluk şeması), aşağılanma, çocuğun ihtiyaçlarının küçümsenmesi (kusurluluk şeması), göçe zorlanma, etnik azınlık olma, sosyal olarak dışlanma (sosyal izolasyon şeması) gibi tutumlar bu şemaları açığa çıkarmaktadır. Çocuk, birincil bakım verenle kurduğu ilişkide sıcaklığın ve şefkatli temasın yokluğuyla bir türlü güvende ve emniyette hissedemez. Bu inancı geneller ve dünyayla kurduğu ilişkiye yansıtır. Büyüyüp ebeveyn olduğunda ise bu inançları çocuğuna aktarması kaçınılmazdır (Aloni vd., 2020; Creveling-Benefield ve Varela, 2019; Karantzas vd., 2023).

Tez çalışması, anneanneden anneye bağlanma şema alt alanıyla ilgili bir aktarım olduğunu göstermektedir. Annenin şemaları ise çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını yordamaktadır. Şema düzeyinde çocukta yordayıcı olmayan bu etkinin henüz kökleşmese de görünür biçimde davranım problemlerinin başlatıcısı olduğu düşünülmektedir. Bulgular, annenin

erken dönem şemalarının çocuklarda gözlenen davranım sorunlarıyla ilişkisini açıklayan çalışma verileriyle de tutarlıdır (Creveling-Benefield ve Varela, 2019; Çalışkan, 2017; Yiğit vd., 2021). Annenin terk edilmeye dair kaygısı, tutarsız bir ilişki örüntüsünden gelmesi, kusurluluk inancı, duygusal olarak yoksunluk yaşaması ve sosyal açıdan kendini dışarıda hissetmesi, çocuğun akran problemleri ve duygusal sorunlar yaşama olasılığını arttırmaktadır. Aynı zamanda hiperaktivite ve davranım sorunu gibi dışa dönük problemlerin yordayıcısı olmaktadır (Rothenberg vd., 2023).

Benzer bir örüntü *özdeğer* (başkaları yönelimli olma) şema alt alanında da gözlenmiştir. Öz saygıyla doğrudan ilintili olan bu başlık, ebeveynin otoriter tutumu, çocuğun teslimiyetçi davranışını ödüllendirme (boyun eğicilik şeması), kendi ihtiyaçları pahasına başkalarını önceliklendirme (fedakarlık şeması), kabul ve takdir görmek uğruna kendi benliğinden ödün verme (onay arama şeması) gibi davranışlarla karakterizedir. Başkaları yönelimli olan ve kendi ihtiyaçlarını ikinci plana koyan ebeveynlerin çocukları daha fazla içselleştirilmiş (akran sorunu, duygusal güçlükler) ve dışsallaştırılmış (hiperaktivite ve davranım problemi) sorunlar yaşamaktadır.

Tez çalışması sonucunda anneanneden anneye özdeğer şema alt alanıyla ilgili bir aktarım söz konusudur. Annenin bu alandaki şemaları ise çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını yordamaktadır. Elde edilen veri, literatür bulgusuyla uyumludur (Barrowclough ve Hooley, 2003; Karantzas vd., 2023). Bu şema alt alanıyla ilgili anneanneden anneye aktarımın gözlenmesi, ayrılmamış benlik ve özerk-ilişkisel benlik kavramlarıyla da açıklanabilir. Daha önceki kuşağın, ‘çocuğun değeriyle’ ilgili daha bağımlı bir ilişki tarzını benimsemesi, sonraki kuşakların da davranış paternlerine benzer şekilde yansımaktadır. Dünya literatüründe II. Dünya Savaşı sonrası doğmuş, ‘*baby boomer*’ kuşağı olarak adlandırılan neslin çocukları, araştırmanın çocuk katılımcılarının ebeveynleridir. Oysa, baskılanmış bir süreç ardından kendini bulmaya dair daha fazla çaba harcayan boomer kuşağının Türk toplumunda yeteri kadar yerleşik olmadığı ve sonraki kuşağın tutumlarını çok da değiştirmedeği düşünülmektedir. Hatta tersi yönde, anne babanın fedakar oluşu,

çocuğun ihtiyaçları üzerinden daha baskın olmasıyla sonuçlanmaktadır. Özdeğeri düşük, kendini feda ve onay arama davranışı yüksek ebeveynin çocuğu, daha kendine dönük semptomlar sergilemektedir. Kendini önceliklendiren çocuk, ebeveyninden her anlamda bir şeyler talep etmeye eğilimli şekilde büyürken; ebeveyn de kendinden ödün vermeye hazır şekilde bu ihtiyaçları karşılamaktadır.

Son olarak *spontanite* alt alanı kuşaklar arası aktarımın gözleendiği bir diğer şema başlığını oluşturmaktadır. Aşırı endişeli, ya hep ya hiç tarzı düşünme eğiliminde olan, engellenme anlarında ciddi ölçüde hayal kırıklığı yaşayan (karamsarlık şeması), duygusal olarak soğuk, keyif ve eğlenceyi saçma ve aptallık olarak gören (duyguları bastırma şeması), eleştiriden kaçınan, çocuğa dair yüksek beklentiler içinde olan (yüksek standartlar şeması), otoriter, hatayı ağır biçimde cezalandıran (cezalandırıcılık şeması) ebeveyn tutumu bu şemanın zeminini yaratmaktadır.

Tez çalışması sonucunda anneanneden anneye spontanite şema alt alanıyla ilgili bir aktarım söz konusudur. Annenin aşırı baskılanma ve ketlenmeye dair şemaları çocuğun içselleştirilmiş davranım sorunlarını yordamaktadır. Aşırı uyarılma ve baskılama sonucu, otantik davranamayan ve spontan olamayan ebeveyn; düşünce, inanç ve eylemlerini sonraki kuşağa davranış düzeyinde içselleştirme problemi şeklinde aktarmaktadır. Tez çalışması sonucunda; aşırı ketlenmiş, aşırı uyarılmış ve spontaniteden yoksun ebeveynlerin çocuklarında daha fazla akran sorunu ve duygusal güçlük gözlenmektedir. Elde edilen sonuç, araştırma bulgularıyla da tutarlıdır (Bugental ve Johnston, 2000; Fahrer vd., 2022). Özellikle ebeveynin taşıdığı bir psikopatoloji ya da davranım sorunu, esneme kabiliyetini büyük ölçüde ketlediğinden çocukta benzer bir örüntünün ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yukarıda bahsi geçen üç başlığın dışında, özerklik ve sınırlar şema alt alanları incelenmiş; şemaların aktarımı ve davranış düzeyinde çocukta yer alan sorunlar üzerinde yordayıcı etkisi gözlenmemiştir.

Özerklik/otonomi çocuğun başkalarından bağımsız hareket edebilmesi, kendi başına karar verebilmesi, yeterlilik hisleri ve çevre üzerinde kontrol sahibi olabilmesiyle ilişkilidir. Aynı zamanda özerkliğe ilişkin şemalar, anne baba

tutumu açısından hastalık ve kazalar konusunda aşırı temkinli olma (dayanıksızlık şeması), çocuk kötü davranış sergilediğinde aşırı nasihat, çocukta suçluluk duygusu yaratma, ebeveynin çocukla aşırı duygusal yakınlık kurması (iç içe geçme şeması), çocuk başarısız olduğunda bunun yetersizlik olarak görülüp çocuğun yeteneklerinin değersizleştirilmesi, çocuğa aşırı yüklenme (başarısızlık şeması), çocuğun her eylemini aşırı derecede kontrol etme (bağımlılık şeması) anlamına gelir. Ebeveynin çocuğuna sergilediği bu yaklaşım çocukta bireyleşme ve özerkleşmeye dair bir tehdit olarak algılanır ve özyeterliğin zayıflamasıyla sonuçlanır. Çocuk ‘anne babam olmadan ben herhangi bir konuda başarılı olamam... Bende bir tuhaflık var... Başarısızım... Yeteri kadar iyi değilim... Tek başıma zarar görürüm...’ gibi mesajları alır ve bu tutumla yetişen çocukta şemalar oluşur (Loose vd., 2018a).

Sınırlar alt alanı ise kimlik oluşumuna dair süreçleri vurgular. ‘Ben kimim’ sorusunun yanı sıra ‘ben ve ötekine’ dair ayrımlaşmanın gerçekleşmesi gelişimsel süreçteki en önemli ihtiyaç alanlarından biridir (Bowen, 1966). Aşırı hoşgörülü, sınırların var olmadığı, küçük prens ve prensesler yetiştirmeye yönelik tutumlar, tüm isteklerin anında karşılanması (haklılık şeması); haz ilkesine göre hareket edip kaprisli davranışlar sergileyen ebeveynlerin rol model oluşu, kaygı ya da aşırı farkındalık nedeniyle sınır koymakta zorlanması (yetersiz özdenetim şeması) çocuklarda ayrıcalıklı olmaya dair şemaları oluşturur. Çocuk her konuda haklı olduğunu düşünür, her şeyi yapmaya gücünün olduğu suni bir dünyanın varlığında yanılısama içine düşer ve bunu eylemleriyle gösterme eğiliminde olur: inatçılık, ısrarcı davranışlar, engellenme eşliğinin düşüklüğü vb. belirgindir (Loose vd. 2018a).

Bu bilgilerle birlikte annenin şemalarının özerklik ve zedelenmiş sınırlar alanlarında çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım sorunlarını yordamıyor oluşu, Türk kültüründe yetişmiş çocukların denetim ve şefkatle ilgili algıladıkları mesajlarla ilişkili olarak yorumlanabilir. Özerklik alt alanı bozulmuş otonomiyle ilişkilidir ve ‘başarısızlık, bağımlılık, dayanıksızlık, iç içe geçme’ şemalarından oluşur. Sınırlar alt alanında ise ‘haklılık ve yetersiz özdenetim’ şemaları yer alır. Modern çağın getirdiği ebeveynlik tutumları ve bir

önceki kuşaktan farklı olarak benliğin ayrımlaşması yoluyla, psikolojik duygusal karşılıklı bağımlılık ve özerk-ilişkisel benliğin gelişmesi sonucu anneanneninin algıladığı özerklik anlayışıyla anneninki farklı olacaktır. Bu durum, araştırma sonuçlarıyla da tutarlıdır. Sınırlar alt alanında anneanneden anneye sınırdan anlamlılık düzeyiyle bir aktarım gözlenirken; özerklik alanında aktarıma rastlanmamıştır. Etki büyüklüğünün düşüklüğü nedeniyle sınırlar alt alanında gözlenen ilişki yorumlanmamıştır.

Dolayısıyla özerklikle ilişkili biçimde benliğe dair atıfların ve sınırların kuşaklar boyu aktarımda şekil değiştirdiği ve bunun çocukta gözlenebilecek olası davranış problemleriyle ilişkili bulunmadığı kaydedilmiştir. Özerk-ilişkisel benliği gelişmiş ebeveynle büyüyen bir çocuğun, yetişkin yaşantısında kendi ebeveynlik deneyiminde de çocuğuna daha fazla otonomi alanı açma eğiliminde olacağı varsayılmaktadır.

Son araştırma sorusu, “*annenin stres, anksiyete, depresyon düzeyiyle çocuğun davranım sorunları arasındaki ilişkinin varlığını*” araştırmaktadır.

Annenin depresyon ve kaygısının ebeveyn tutumuna yansıyan ve çocukların hatırladığı olumsuz deneyimlerle birlikte şemaları yordayıcı etkisine dair pek çok araştırma bulgusu yer almaktadır (Creveling-Benefield ve Varela, 2019; Debener vd., 2024; Karantzas vd., 2023). Tez çalışması sonucunda da annenin duygu durumu, çocuğun içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranım problemlerinin önemli bir yordayıcısı olarak bulgulanmıştır. Annenin bağlanma, özerklik, sınırlar, özdeğer ve spontanite şema alt alanları; çocuğun akran sorunları, duygusal problemler ile birlikte davranım sorunları ve hiperaktivite puanlarını yordamaktadır. Benzer araştırma bulguları literatürdeki sonuçlarla tutarlı görünmektedir (Burk ve Laursen, 2010; Costello vd., 2014). Çocukların kendilerini değerlendirdikleri koşulla kıyaslandığında, annelerin dışsallaştırılmış davranım sorunlarını çocuklardan daha fazla ifade ettiği bilinmektedir (Achenbach vd., 1987; De Los Reyes vd., 2015; Lohaus vd., 2020). Şemalar, daha genel ve kapsayıcı bir çatı içermesine rağmen depresyon, anksiyete ve stres gibi değişkenlerin kontrol değişkeni olarak araştırmalarda yer almasının ne denli önemli olduğu çalışma sonucunda bir kez daha gözlenmiştir.

Araştırmanın *linik etkililiği* üzerine değerlendirme; Şemaların erken yaşlarda olduğu hipotezinden hareketle, çocuğun nispeten "olgunlaşmamış" ve "esnek olduğu" erken yaş dönemindeyken ebeveynin çocuğa aktardığı Şemaların incelenmesinin, çocuklarda Şema yatkınlığını ortaya koymak adına önemli veriler sağladığı yönündedir. Şema aktarımının araştırılması, hangi uyumsuz Şemaların daha fazla aktarıldığının görülmesi, bunun davranım sorunlarıyla ilişkisinin incelenmesi hem ebeveynlere hem çocuğla ilgilenen eğitmenlere ilişkisel açıdan nelere dikkat edilmesi hususunda yol gösterici olacaktır. Bu açıdan bakıldığında hem ebeveynler hem de çocuğun yaşamındaki yetişkinler açısından çocuğla ilişki kurarken dikkat edilmesi gereken noktaları anlamak mümkün olacaktır.

Davranış sorunları yaşayan çocuklarda hangi koruyucu faktörlerin dikkate alınması gerektiği ve neler yapılabileceği alanda çalışan ruh sağlığı uzmanlarına daha geniş bir bakış açısı kazandıracaktır. Aile ve toplumdaki uyumsuz Şemalarla baş etmenin daha iyi, daha sağlıklı bir yolu varsa, bu bilgi, okul ortamında öğretmenlere ve aile ortamında ebeveynlere faydalı olabilir. Nesiller arası bir geçiş süreci varsa ailede farkındalık yaratıp sağlıksız davranış zincirini kırmak mümkün olabilir.

Erken yaş dönemindeki çocuklarla çalışmak, bu yaştaki çocuklardan özbildirim yoluyla veri toplamak ve üç kuşağı dahil ederek araştırma yapmak bu tez çalışmasının *güçlü yanlarını* oluşturmaktadır.

Nesiller arası aktarımla ilgili çalışmalar kaynağını sıklıkla nitel verilerden almaktadır. Bu çalışmayla birlikte aktarımın niceliksel etkisi araştırılmıştır. Daha önce çeşitli kuramlarca çocuklarda henüz ortaya çıkmadığı düşünülen Şemaların, Şema Kuramı kapsamında 'erken dönemde oluştuğunun' varsayılması büyük bir paradoksu beraberinde getirmektedir. Erken dönemde oluştuğu düşünülen Şemaların çeşitli sebeplerce küçük yaş grubu çocuklarda 'llmyor' ya da 'ölçülemiyor' oluşu nedeniyle, bu yaş dönemindeki çocuklarda var olmadığını iddia etmek büyük bir yanlılığı ve tezadı içinde barındırmaktadır. Oysa mevcut tez çalışmasına ilham kaynağı ve merak oluşturacak biçimde, klinik gözlem ve deneyimler, yetişkinlerdeki tezahürün

birebir aynısı olamasa da küçük yaş grubu çocuklarda şemalara dair yatkınlıkların var olduğunu ortaya koymaktadır.

Tez çalışmasının bulgularıyla da tutarlı biçimde, davranım sorunları olarak çocuklarda gözlenen içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problemler, kaynağını şema yatkınlığından almaktadır. Henüz yeteri kadar ayrışmamış bu yatkınlık ve örüntünün araştırılması, bu paternlerin önceki kuşaklarla ilişkisinin anlaşılması amacıyla aile üyelerinden veri toplanması ve bu yatkınlığın gözlenebilmesi amacıyla çocuklara özel görsel bir ölçüm aracının geliştirilmiş olması önemli bir kazanım olarak düşünülmektedir. Her bir çocukla veri toplama sürecinde rapport kurularak çocuğun kendini güvende ve emniyette hissetmesi sağlanmış, etik değerlerle uyumlu şekilde araştırma sürdürülmüştür.

Tez çalışması, çeşitli sınırlılıkları olmakla birlikte, sonraki araştırmalar için keşif niteliğinde, öncü bir çalışma olarak görülmektedir. Kuramsal savların keskin bir dille yeteri kadar derinlemesine araştırmadan reddettiği ya da en iyi ihtimalle sorguladığı “çocuk şemalarının varlığını” anlamak ve araştırmak, psikopatolojiyi tedavi etmekten daha değerli bir olgu olarak düşünülmektedir. İhtiyaç alanlarını fark edip bunları gidermeye çalışmak, henüz oluşmamış şema yapılarını erken evrede yakalayıp buna dair müdahale alanını ve koruyucu ruh sağlığı faaliyetlerini geliştirecektir.

Çalışmaya dair güçlü yanların yanı sıra çeşitli *sınırlılıklar* da söz konusudur. Örneklem büyüklüğü ve geçerlik güvenilirlik çalışmalarına dair faktör yapısının incelenememiş olması önemli bir sınırlılık alanıdır. Çocuklardan öz bildirim yanısıra annelerden çocuklarla ilgili bilgi alınması araştırmanın hem güçlü yanısı hem de sınırlılığdır. Çocuklardan veri toplarken gözleme dayalı ölçeklendirilmiş verinin var olmayışı başka bir eksiklik olarak görülebilir. Çocukların onlara sorulan ölçek maddelerine yanıt vermenin yanı sıra sıkça kendilerinden ve daha önce yaşadıkları olaylardan bahsettiği gözlenmiş, buradaki ifade biçimleri ve olaylara bakış açılarının önemli bir araştırma verisi sağlayacağı görülmüştür. Zaman zaman annelerin çocuk yanıtlarına müdahalede bulunduğu ya da çocuğun anneden yardım istediği bir diğer gözlem bulgusudur. Araştırmacı tarafından müdahale edilse de araştırma kapsamında

raporlandırılmamış bu ve benzer tarzda gözlem bulgularının önemli bir kaynak oluşturabileceği, aynı zamanda karıştırıcı değişken olarak ele alınabileceği düşünülmektedir. Ebeveyn tutumlarının ölçek düzeyinde ya da gözlem yoluyla kaydedilmemiş olmasının bir diğer sınırlılık olduğu düşünülmektedir.

Tez çalışması üç kuşaktan veri toplamayı gerektirdiğinden örneklem grubuna ulaşmak oldukça zorlayıcı bir deneyim olarak kaydedilmiştir. Araştırmacının kartopu örnekleme yoluyla katılımcılara ulaşması bir yanlılık olarak düşünülebilir. Ebeveynlerin evleri dışında bir yerde çalışmaya katılmak konusunda isteksiz oluşu çevrimiçi veri toplama şeklini elzem kılmıştır. Babaların çalışmaya katılmakta isteksiz olması, araştırmacı tarafından hatırlatıcı mesajların iletilmesi, anneannelerin sağlık durumları nedeniyle çoğu zaman araştırmacı ve veri toplama sürecinde destek veren psikologlar yardımıyla sorulara yanıt vermesi bir diğer yanlılık unsuru olarak ele alınabilir. Araştırma kapsamında herhangi bir fon desteği sağlanmadığı ve her çalışmanın zaman, kaynak kullanımı açısından kısıtlılığı göz önünde bulundurulduğunda mevcut olanaklar ölçüsünde tez çalışması tamamlanmıştır.

Çocuk Şema Terapi alanında klinik pratiğe doğru çok fazla enstrüman ve yöntemin kullanılıyor oluşu büyük bir zenginlik olarak görülmektedir. Bu araçların bilimsel bulgularla destekleniyor oluşu, kanıta dayalı güvenilir sonuçlar doğuracağı gibi sonraki araştırmaları da destekleyici nitelikte olacaktır. *Gelecek araştırmalar için öneriler* şu şekilde sıralanabilir:

(a) Mevcut çalışmayı daha büyük örneklem grubuyla yinelemek ve faktör yapısını incelemek, yetişkin şema ölçeklerinde kullanılan sınıflandırmayla aradaki benzerlik ve farklılıkları görmeyi sağlayacaktır. Aynı zamanda klinik ve klinik olmayan örneklem grubuyla yapılacak bir araştırma etkililik çalışmaları açısından değerli bir kazanım olacaktır.

(b) Çalışmaların nitel çalışma yöntemleriyle desteklenmesi, daha küçük örneklem gruplarında daha derinlemesine bilgi sahibi olmayı kolaylaştırabilir, bu sayede çocukların psikolojik ihtiyaç alanlarına dair farklı bir sınıflandırma oluşturmanın yolu açılacaktır. Bağlanma kuramından hareketle, “çocuğun kendisi ve ötekiyle” kurduğu ilişkinin yeni bir şema alt alanı ortaya çıkarması

muhtemel görünmektedir. Bu da çocuk şema ve yetişkin şema literatürünü birbirinden ayırarak gelişimsel özellikleri göz önünde bulunduran, kategorik bir ayrıştırmadan ziyade boyutsal ve süreci ele alan bir anlayışı beraberinde getirecektir.

(c) Çocukların başa çıkma stratejilerini değerlendirecek ölçüm araçlarının geliştirilmesi bilişsel düzeyde henüz yeteri kadar gelişmemiş ve şemaları ayrıştıramamış çocuklarda eyleme dönük, davranışsal çıktılarını daha uygun şekilde gözlenmesini sağlayacaktır.

(d) Çocuktan veri almanın yanı sıra bu esnada çocuğu gözlemlemek ve farklı değerlendirici raporlarıyla karşılaştırmak çoklu bilgi kaynaklarına erişimin getirdiği güvenilirliği arttıracaktır. Özbildirimini yanı sıra o esnada çocuğu gözleyen bir araştırmacının varlığına (çoklu değerlendirilene) başvurmak tutarlı ve karşılaştırılabilir veri ağını genişletecektir. Bunun için sosyal bilimlere ve davranış çalışmalarına ayrılan fonların arttırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

(e) Açık bilim politikası kapsamında verilerin paylaşılması ve çok kültürlü araştırmaların yapılması, şemaların evrenselliğinin yanı sıra kültüre duyarlı araştırmaların geliştirilmesini sağlayacaktır.

(f) Klinikte uygulama pratiğini geliştirmek üzere, araştırma kapsamında geliştirilen VTÇŞYÖ'nün küçük yaş grubu çocuklarda ön-test son-test olarak değerlendirme sürecine dahil edilmesinin, psikoterapinin seyri ve şemaların nasıl dalgalandığına dair bilgi sağlayacağı düşünülmektedir. Şemaların yanı sıra, şemalarla ilişkili olabilecek çeşitli modların da bu ölçekte araştırmalara dahil edilmesi ve bu modları inceleyecek ölçüm araçlarının geliştirilmesi önemlidir.

(g) Erken çocukluk dönemine dair şemaların ortaya çıkmasında 'dayanıklılık, psikolojik sağlamlık' gibi koruyucu faktörlerin araştırılması daha proaktif müdahale ve başa çıkma yöntemlerinin geliştirilmesi açısından önemli olacaktır.

(h) VTÇŞYÖ'nün çocuk şemalarının seyriyle ilgili boylamsal düzeyde çalışmalara dahil edilmesi, benlik ayrımlaşması gibi değişkenler üzerinden ele alınması psikoterapi araştırmaları ve klinik pratik için bir başka önemli katkı

sağlayacaktır. Buradan elde edilen bilgi şimdi ve gelecekte göz önünde bulundurulması gereken, çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarına yönelik klinisyenlere ve ailelere de tavsiye niteliğinde olacaktır. Henüz ayrışmamış olsa da davranım düzeyinde gözlenen sorunların anne şemalarıyla ilişkisi bu konuda özenli olmayı gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- Achenbach, T. M. (1966). The classification of children's psychiatric symptoms: a factor-analytic study. *Psychological Monographs: general and applied*, 80(7), 1.
- Achenbach, T. M. (1991). Integrative Guide for the CBCL/4 18, YSR And TRF Profiles. Burlington: Department of Psychiatry, University of Vermont.
- Achenbach, T.M. (2006). As others see us: Clinical and research implications of cross-informant correlations for psychopathology. *Current Directions in Psychological Science*, 15, 94- 98.
- Achenbach, T.M. (2011). Definitely more than measurement error: But how should we understand and deal with informant discrepancies? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40, 80-86.
- Achenbach, T. M., Becker, A., Döpfner, M., Heiervang, E., Roessner, V., Steinhausen, H. C., & Rothenberger, A. (2008). Multicultural assessment of child and adolescent psychopathology with ASEBA and SDQ instruments: research findings, applications, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(3), 251-275.
- Achenbach, T. M., Ivanova, M. Y., Rescorla, L. A., Turner, L. V., & Althoff, R. R. (2016). Internalizing/externalizing problems: Review and recommendations for clinical and research applications. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 55(8), 647-656.
- Achenbach, T.M., Krukowski, R.A., Dumenci, L., & Ivanova, M.Y. (2005). Assessment of adult psychopathology: Meta-analysis and implications of cross-informant correlations. *Psychological Bulletin*, 131, 361-382.
- Achenbach, T.M., McConaughy, S.H., & Howell, C.T. (1987). Child/adolescent behavioral and emotional problems: Implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, 101, 213-232.
- Achenbach, T.M., & Rescorla, L. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington, VT: University of Vermont Research Center for Children, Youth, and Families.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant-mother attachment and social development: 'Socialization' as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Ed.), *The integration of a child into a social world*. Cambridge Press.

- Alaftar, İ. (2021). Understanding intergenerational transmission of early maladaptive schemas from a memory perspective: Moderating role of overgeneral memory on adverse experiences. Yüksek lisans tezi, TED University.
- Aloni, R., Mikulincer, M., Zerach, G., & Solomon, Z. (2020). The intergenerational sequelae of war captivity: the impact of a self-amplifying cycle of PTSD and attachment insecurities on offspring's attachment orientations. *European Journal of Psychotraumatology*, *11*(1), 1741859.
- American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V)* (2013). 5th ed. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Arntz, A., Rijkeboer, M., Chan, E., Fassbinder, E., Karaosmanoglu, A., Lee, C. W., ve Panzeri, M. (2021). Towards a reformulated theory underlying schema therapy: Position paper of an international workgroup. *Cognitive Therapy and Research*, *6*, 1007–1020.
- Arntz, A., & Jacob, G. (2017). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. John Wiley & Sons.
- Ateş, M. (2022). *Aykırı Değerlerin Tespit Yöntemleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, *37*(3), 122–147.
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2009). *Principles of biomedical ethics* (6th ed.). New York, NY: Oxford University Press.
- Barazandeh, H., Kissane, D. W., Saeedi, N., ve Gordon, M. (2016). *A systematic review of the relationship between early maladaptive schemas and borderline personality disorder/traits*. *Personality and Individual Differences*, *94*, 130-139.
- Bar-On, D., Eland, J., Kleber, R. J., Krell, R., Moore, Y., Sagi, A., ... & van IJzendoorn, M. H. (1998). Multigenerational perspectives on coping with the Holocaust experience: An attachment perspective for understanding the developmental sequelae of trauma across generations. *International Journal of Behavioral Development*, *22*(2), 315-338.
- Barrowclough, C., & Hooley, J. M. (2003). Attributions and expressed emotion: A review. *Clinical psychology review*, *23*(6), 849-880.
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. Haper & Row.

- Beckley, K. (2022). Schema chemistry: An interpersonal framework for making sense of intimate partner violence. *Journal of Clinical Psychology, 78*(1), 38-49.
- Berger, P. & Luckman, Th. (1967) *The Social Construction of Reality*. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co.
- Bernstein, D., Arntz, A., & Vos, M. (2007). Schema focused therapy in forensic settings: Theoretical model and recommendations for best clinical practice. *International journal of forensic mental health, 6*(2), 169-183.
- Bezo, B., & Maggi, S. (2015). Living in “survival mode:” Intergenerational transmission of trauma from the Holodomor genocide of 1932–1933 in Ukraine. *Social Science & Medicine, 134*, 87-94.
- Bisceglia, R. (2007). *The validation of the Preschool Puppet Interview (PPI): Assessing children's behavior and internal states*. Department of Human Development and Applied Psy. Ontario Institute: University of Toronto.
- Bosmans, G., Braet, C., ve Van Vlierberghe, L. (2010). Attachment and symptoms of psychopathology: early maladaptive schemas as a cognitive link? *Clinical Psychology ve Psychotherapy, 17*(5), 374-385.
- Boszormenyi-Nagy, I., ve Spark, G. (1973). *Invisible Loyalties: Reciprocity in Intergenerational Family Therapy*. Harper & Row.
- Bowen, M. (1966). The use of family theory in clinical practice. *Comprehensive Psychiatry, 7*(5), 345-374.
- Bowers, M. E., & Yehuda, R. (2016). Intergenerational transmission of stress in humans. *Neuropsychopharmacology, 41*(1), 232-244.
- Bowlby, J. (1979). The Bowlby-Ainsworth attachment theory. *Behavioral and Brain Sciences, 2*(4), 637-638.
- Braga, L. L., Mello, M. F., & Fiks, J. P. (2012). Transgenerational transmission of trauma and resilience: a qualitative study with Brazilian offspring of Holocaust survivors. *BMC Psychiatry, 12*(1), 134.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P.R. (1998). *Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview*. In J. A. Simpson and W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (s. 46-76). New York: Guilford Press.
- Bretherton, I. (1999). Updating the ‘internal working model’ construct: Some reflections. *Attachment & Human Development, 1*(3), 343-357.

- Bretherton, I. (2005). *In Pursuit of the Internal Working Model Construct and Its Relevance to Attachment Relationships*. In K. E. Grossmann, K. Grossmann, & E. Waters (Eds.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies*. Guilford Publications.
- Bretherton, I., Ridgeway, D., & Cassidy, J. (1990). *Assessing internal working models of the attachment relationship: An attachment story completion task for 3-year-olds*. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Eds.), *The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation series on mental health and development. Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*. University of Chicago Press.
- Bromberg, D. S., & O'Donohue, W. T. (Eds.). (2013). *Handbook of child and adolescent sexuality: Developmental and forensic psychology*. Academic Press.
- Bromet, E., Sonnega, A., & Kessler, R. C. (1998). Risk factors for DSM-III-R posttraumatic stress disorder: findings from the National Comorbidity Survey. *American Journal of Epidemiology*, *147*(4), 353-361.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Brown, T. A., Chorpita, B. F., Korotitsch, W., & Barlow, D. H. (1997). Psychometric properties of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) in clinical samples. *Behaviour research and therapy*, *35*(2), 79-89. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(96\)00068-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(96)00068-X).
- Bugental, D. B., & Johnston, C. (2000). Parental and child cognitions in the context of the family. *Annual review of psychology*, *51*(1), 315-344.
- Burk, W. J., & Laursen, B. (2010). Mother and adolescent reports of associations between child behavior problems and mother-child relationship qualities: Separating shared variance from individual variance. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *38*(5), 657-667.
- Calvete, E., Orue, I., & Hankin, B. L. (2015). A longitudinal test of the vulnerability-stress model with early maladaptive schemas for depressive and social anxiety symptoms in adolescents. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *37*(2), 85-99.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, *56*, 2, 267-283.
- Christiansen, H., Reck, C., Zietlow, A. L., Otto, K., Steinmayr, R., Wirthwein, L., ... & Schwenck, C. (2019). Children of Mentally Ill Parents at Risk

- Evaluation (COMPARE): design and methods of a randomized controlled multicenter study—part I. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 128.
- Cloninger, C. R. (1994). Temperament and personality. *Current Opinion in Neurobiology*, 4(2), 266-273.
- Connell, M. A. (2015). *Ethical issues in forensic psychology*. In Learning Forensic Assessment (s. 45-62). Routledge.
- Cooke, J. E., Racine, N., Plamondon, A., Tough, S., & Madigan, S. (2019). Maternal adverse childhood experiences, attachment style, and mental health: pathways of transmission to child behavior problems. *Child Abuse & Neglect*, 93, 27-37.
- Costello, E. J., Angold, A., March, J., & Fairbank, J. (1998). Life events and post-traumatic stress: the development of a new measure for children and adolescents. *Psychological Medicine*, 28(6), 1275-1288.
- Costello, E. J., He, J. P., Sampson, N. A., Kessler, R. C., & Merikangas, K. R. (2014). Services for adolescents with psychiatric disorders: 12-month data from the National Comorbidity Survey—Adolescent. *Psychiatric Services*, 65(3), 359-366.
- Coutu, D. L. (2002). How resilience works. *Harvard business review*, 80(5), 46-56.
- Creveling-Benefield, C. C., & Varela, R. E. (2019). Parental psychological control, maladaptive schemas, and childhood anxiety: Test of a developmental model. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 2159-2171.
- Cukor, D., ve McGinn, L. K. (2006). History of child abuse and severity of adult depression: The mediating role of cognitive schema. *Journal of Child Sexual Abuse*, 15(3), 19-34.
- Çalışkan, B. (2017). *The relationship between early maladaptive schemas, perceived maternal parenting style, emotion regulation difficulties and psychological well-being*. Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Üniversitesi.
- Danieli, Y. (1998). Introduction: History and conceptual foundations. In Y. Danieli (Ed. *International handbook of multigenerational legacies of trauma*). Plenum.
- Daud, A., Skoglund, E., & Rydelius, P. A. (2005). Children in families of torture victims: Transgenerational transmission of parents' traumatic experiences to their children. *International Journal of Social Welfare*, 14(1), 23-32.

- Davidson, A. C., & Mellor, D. J. (2001). The adjustment of children of Australian Vietnam veterans: is there evidence for the transgenerational transmission of the effects of war-related trauma?. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35(3), 345-351.
- Davydov, D. M., Stewart, R., Ritchie, K., ve Chaudieu, I. (2010). Resilience and mental health. *Clinical Psychology Review*, 30(5), 479-495.
- Debener, A., Rother, E. J., & Job, A. K. (2024). Risk Factor “Mentally Ill Mother”: Transgenerational Transmission of Mental Disorders in Children until Emerging Adulthood. *Psychology*, 15(2), 215-246.
- De Los Reyes, A., Augenstein, T. M., Wang, M., Thomas, S. A., Drabick, D. A., Burgers, D. E., & Rabinowitz, J. (2015). The validity of the multi-informant approach to assessing child and adolescent mental health. *Psychological Bulletin*, 141(4), 858.
- De Los Reyes, A., & Kazdin, A. E. (2004). Measuring informant discrepancies in clinical child research. *Psychological Assessment*, 16(3), 330.
- De Los Reyes, A., & Kazdin, A. E. (2005). Informant discrepancies in the assessment of childhood psychopathology: A critical review, theoretical framework, and recommendations for further study. *Psychological Bulletin*, 131(4), 483-509.
- Reyes, A. D. L., & Kazdin, A. E. (2006). Informant discrepancies in assessing child dysfunction relate to dysfunction within mother-child interactions. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 643-661.
- De Vet, H. C., Mokkink, L. B., Mosmuller, D. G., & Terwee, C. B. (2017). Spearman–Brown prophecy formula and Cronbach's alpha: different faces of reliability and opportunities for new applications. *Journal of Clinical Epidemiology*, 85, 45-49.
- Dicle, A. N., ve Ersanlı, K. (2019). Başa çıkma tutumlarını değerlendirme ölçeğinin Türkçe'ye uyarlama geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Academic Social Science*, 16(16), 111-126.
- Doig, C., & Burgess, E. (2000). Withholding life-sustaining treatment: are adolescents competent to make these decisions? *CMAJ*, 162, 1585–1588.
- Dozio, E., Feldman, M., Bizouerne, C., Drain, E., Laroche Joubert, M., Mansouri, M., ... & Ouss, L. (2020). The transgenerational transmission of trauma: The effects of maternal PTSD in mother-infant interactions. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 480690.

- Dozois, D. J., Martin, R. A., ve Bieling, P. J. (2009). Early maladaptive schemas and adaptive/maladaptive styles of humor. *Cognitive Therapy and Research*, 33(6), 585-596.
- Duhig, A.M., Renk, K., Epstein, M.K., & Phares, V. (2000). Interparental agreement on internalizing, externalizing, and total behavior problems: A meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 7, 435-453.
- Eichorn, D. H. (1970). *Physiological development*. In P. Mussen (Ed.), Carmichael's manual of child psychology (s. 157–286). New York: Wiley.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. Norton
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. Norton.
- Epley, N., Morewedge, C. K., & Keysar, B. (2004). Perspective taking in children and adults: Equivalent egocentrism but differential correction. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(6), 760-768.
- Farc, M. M., Crouch, J. L., Skowronski, J. J., ve Milner, J. S. (2008). Hostility ratings by parents at risk for child abuse: Impact of chronic and temporary schema activation. *Child Abuse ve Neglect*, 323, 177-193.
- Fahrer, J., Brill, N., Dobener, L. M., Asbrand, J., & Christiansen, H. (2022). Expressed emotion in the family: a meta-analytic review of expressed emotion as a mechanism of the transgenerational transmission of mental disorders. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 721796.
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., ve Lang, A.-G. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods*, 41, 1149- 1160.
- Feldman, R. (2012). *Parenting behavior as the environment where children grow*. The Cambridge Handbook of Environment in Human Development, 535–647. Cambridge University Press.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human relations*, 7(2), 117-140.
- Figley, C. R. (Ed.). (2012). *Encyclopedia of trauma: An interdisciplinary guide*. Sage Publications.
- Fişek, G. O. (1991). A cross-cultural examination of proximity and hierarchy as dimensions of family structure. *Family Process*, 30(1), 121-133.
- Fonagy, P. (1999). *Psychoanalytic theory from the viewpoint of attachment theory and research*. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds), Handbook of attachment. Guilford.

- Fossion, P., Leys, C., Vandeleur, C., Kempnaers, C., Braun, S., Verbanck, P., & Linkowski, P. (2015). Transgenerational transmission of trauma in families of Holocaust survivors: The consequences of extreme family functioning on resilience, sense of coherence, anxiety and depression. *Journal of Affective Disorders, 171*, 48-53.
- Frías, Á., Navarro, S., Palma, C., Farriols, N., Aliaga, F., Salvador, A., ... ve Solves, L. (2018). Early maladaptive schemas associated with dimensional and categorical psychopathology in patients with borderline personality disorder. *Clinical Psychology ve Psychotherapy, 252*, e30-e41.
- Fryers, T., Brugha, T. (2013). Childhood determinants of adult psychiatric disorder. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health, 9*, 1–50.
- Gibson, M., & Francis, A. J. (2019). Intergenerational transfer of early maladaptive schemas in mother–daughter dyads, and the role of parenting. *Cognitive Therapy and Research, 43*, 737-747.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(5), 581-586.
- Goodman, A., Lamping, D. L., & Ploubidis, G. B. (2010). When to use broader internalising and externalising subscales instead of the hypothesised five subscales on the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): data from British parents, teachers and children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 38*, 1179-1191.
- Goodman, R., & West-Olatunji, C. (2008). Transgenerational trauma and resilience: Improving mental health counseling for survivors of Hurricane Katrina. *Journal of Mental Health Counseling, 30*(2), 121-136.
- Grigorenko, E. L. (Ed.). (2012). *Handbook of juvenile forensic psychology and psychiatry*. Springer Science & Business Media.
- Grisso, T., & Appelbaum, P. S. (1995). Comparison of standards for assessing patients' capacities to make treatment decisions. *American Journal of Psychiatry, 152*, 1033–1037.
- Güner, O. (2017). Psychometric properties and normative values of early maladaptive schema questionnaires set for children and adolescents (SQS). *Clinical Psychology & Psychotherapy, 24*(2), 534-554.
- Güvenir, T., Özbek, A., Baykara, B., Arkar, H., Şentürk, B., & İncekaş, S. (2008). Güçler ve güçlükler anketi'nin (gga) Türkçe uyarlamasının psikometrik özellikleri. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health, 15*(2), 65-74.

- Güngör, A. (2018). *Transgenerational transmission of trauma: investigating cognitive, emotional and behavioral forms of transmission among Marmara Earthquake survivors*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, TED Üniversitesi.
- Harlow, L. L. (2002). Book review of using multivariate statistics by Barbara G. Tabachnick and Linda S. Fidell. *Structural Equation Modeling*, 9(4), 621-636.
- Harris, A. E., ve Curtin, L. (2002). Parental perceptions, early maladaptive schemas, and depressive symptoms in young adults. *Cognitive Therapy and Research*, 26(3), 405-416.
- Harter, S. (1982). The perceived competence scale for children. *Child Development*, 53(1), 87-97.
- Hawke, L. D., ve Provencher, M. D. (2012). Early Maladaptive Schemas among patients diagnosed with bipolar disorder. *Journal of Affective Disorders*, 136(3), 803-811
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., ve Yuen, T. (2011). What is resilience? *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.
- Henry, J. D., & Crawford, J. R. (2005). The short- form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS- 21): Construct validity and normative data in a large non- clinical sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 44(3), 227-239.
- Hickey, K. (2007). Minors' rights in medical decision making. *JONA's Healthcare Law, Ethics, and Regulation*, 9, 100-106.
- Hoffart, A., ve Sexton, H. (2002). The role of optimism in the process of schema-focused cognitive therapy of personality problems. *Behaviour Research and Therapy*, 40(6), 611-623.
- Huitt, W., ve Hummel, J. (2003). Piaget's theory of cognitive development. *Educational Psychology Interactive*, 33.
- Insel, T., Cuthbert, B., Garvey, M., Heinssen, R., Pine, D. S., Quinn, K., ... & Wang, P. (2010). Research domain criteria (RDoC): toward a new classification framework for research on mental disorders. *American Journal of Psychiatry*, 167(7), 748-751.
- İkizer, G. (2014). *Factors related to psychological resilience among survivors of the earthquakes in Van, Turkey*. Yayınlanmamış doktora tezi, ODTÜ.

- Jacob, G. A., & Arntz, A. (2013). Schema therapy for personality disorders—A review. *International Journal of Cognitive Therapy*, 6(2), 171-185.
- Jalali, M. R., Zargar, M., Salavati, M. and Kakavand, A. R. (2011). Comparison of Early Maladaptive Schemas and parenting origins in patients with opioid abuse and non-abusers. *Iranian Journal of Psychiatry*, 6, 54–60.
- James, I. (1999). Using a cognitive rationale to conceptualize anxiety in people with dementia. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 27(4), 345-351.
- James, I. A. (2001). Schema therapy: the next generation, but should it carry a health warning?. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 29(4), 401-407.
- Janiczek, R. (2024). *Does Transgenerational Epigenetic Inheritance Play a Role in the Transmission of Psychiatric-Mental Health and Behavioral Disorders in Humans?*. Senior Honors Thesis. School of Nursing. University of North Carolina at Chapel Hill.
- Jensen, F. E., & Nutt, A. E. (2017). Ergen beyni. *İstanbul: Hep Kitap*.
- Jovev, M., ve Jackson, H. J. (2004). Early maladaptive schemas in personality disordered individuals. *Journal of Personality Disorders*, 18(5), 467-478.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(3), 444.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Changing value of children in Turkey. *Papers of the East-West Population Institute*, 60-E.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change*. İçinde J. Berman (Ed.), *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation*, 1989 (s. 135-200). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Kültürleşme ve aile ilişkileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 120-127.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojide kuram ve uygulamalar*. Koç Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54, 317-338.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Ataca, B., & Diri, A. (2010). Intergenerational relationships in the family: Ethnic, socioeconomic, and country variations in Germany,

- Israel, Palestine, and Turkey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41(5-6), 652-670.
- Kaltiala-Heino, R., & Eronen, M. (2015). Ethical issues in child and adolescent forensic psychiatry: a review. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(6), 759-780.
- Khajouei Nia, M., Sovani, A. and Sarami Forooshani, G. R. (2014). Exploring correlation between perceived parenting styles, Early Maladaptive Schemas, and depression among women with depressive symptoms in Iran and India – role of Early Maladaptive Schemas as mediators and moderators. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 16, e17492.
- Karaarslan, C., Eldoğan, D., & Yiğit, I. (2021). Associations between early maladaptive schema domains of parents and their adult children: The role of defence styles. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(5), 1043-1054.
- Karantzas, G. C., Younan, R., & Pilkington, P. D. (2023). The associations between early maladaptive schemas and adult attachment styles: A meta-analysis. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 30(1), 1.
- Karimipour, A., Asgari, P., Makvandi, B., & Fard, R. J. (2021). Effects of schema therapy for children and adolescents on the externalizing behaviors of the adolescents referred to the counseling centers in Ahvaz, Iran. *International Journal of Health and Life Sciences*, 7(4).
- Keyfitz, L. (2010). *The role of positive schemas in child psychopathology and resilience*. Unpublished Master's Thesis. The Faculty of Graduate Studies, The University of Guelph.
- Keyfitz, L., Lumley, M. N., Hennig, K. H. & Dozois, D. J. A. (2013). The role of positive schemas in child psychopathology and resilience. *Cognitive Therapy and Research*, 37(2), 97-108.
- Khosravi, S., Ebrahimi, M., Shayan, A., Havasian, M. R., ve Jamshidi, F. (2017). Investigation of early maladaptive schemas in patients with bipolar disorder compared to healthy individuals. *Journal of Pharmaceutical Sciences and Research*, 9(6), 771.
- Kılıç, S. (2018). *Üniversite öğrencilerinde pozitif şemaların iyi oluş ve psikolojik belirtileri yordaması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kiraz, S., & Sertçelik, S. (2021). Adult attention deficit hyperactivity disorder and early maladaptive schemas. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(5), 1055-1064.

- Koç, S. (2023). *Şemaların ve Temel Duygusal İhtiyaçların Nesillerarası Aktarımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. FSM Üniversitesi.
- Kolko, D. J., & Kazdin, A. E. (1993). Emotional/behavioral problems in clinic and non-clinic children: correspondence among child, parent, and teacher reports. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 991–1006.
- Köse Karaca, B., Armağan Küçükseymen, Z. C., Aytaç, M., & Karaosmanoğlu, H. A. (2022). Turkish Adaptation of the Dusseldorf Illustrated Schema Questionnaire for Children: Psychometric Properties and Relationship with Childhood Difficulties. *International Journal of Cognitive Therapy*, 15(3), 336-353.
- La Greca, A. M., Silverman, W. K., Vernberg, E. M., & Prinstein, M. J. (1996). Symptoms of posttraumatic stress in children after Hurricane Andrew: a prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4), 712.
- Lamb, M. E., & Lerner, R. M. (2015). *Handbook of child psychology and developmental science: Socioemotional processes*, Vol. 3. John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E., Teti, D. M., Bornstein, M. H., & Nash, A. (2002). *Infancy. Child and Adolescent Psychiatry: A Comprehensive Textbook*. 3rd ed. Lippincott Williams & Wilkins, 293-323.
- Langrock, A. M., Compas, B. E., Keller, G., Merchant, M. J., & Copeland, M. E. (2002). Coping with the stress of parental depression: Parents' reports of children's coping, emotional, and behavioral problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(3), 312-324.
- Lansford, J. E., Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E. ve Pettit, G. S. (2003). Ethnic differences in the link between physical discipline and later adolescent externalizing behaviors. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 1-13.
- Leahy, R. L. (2018). *Emotional schema therapy: Distinctive features*. Routledge.
- Leckman-Westin, E., Cohen, P. R., & Stueve, A. (2009). Maternal depression and mother–child interaction patterns: Association with toddler problems and continuity of effects to late childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(9), 1176-1184.
- Lerner, R. M., Brentano, C., Dowling, E. M., & Anderson, P. M. (2002). Positive youth development: Thriving as the basis of personhood and civil society. *New Directions for Youth Development*, 2002(95), 11-34.

- Lerner, R. M., Kuhn, D., Siegler, R. S., Eisenberg, N., & Renninger, K. A. (Eds.). (2006). *Handbook of Child Psychology*. John Wiley and Sons Inc.
- Lieberman, S. (1979). A transgenerational theory. *Journal of Family Therapy*, 1(3), 347-360.
- Liebertz, N. (2014). *Discovering thoughts and feelings: An explorative study of the assessment of Young's Schema Taxonomy in preschoolers by means of the Schema Penguin Interview*. Unpublished Master Thesis. Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf.
- Lohaus, A., Rueth, J. E., & Vierhaus, M. (2020). Cross-informant discrepancies and their association with maternal depression, maternal parenting stress, and mother-child relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 867-879.
- Lotto, C. R., Altafim, E. R. P., & Linhares, M. B. M. (2023). Maternal history of childhood adversities and later negative parenting: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 662-683.
- Loo, C. M. (1994). Race-related PTSD: The Asian American Vietnam veteran. *Journal of Traumatic Stress*, 7(4), 637-656.
- Loose C., Graaf, P., & Zarbock, G. (Eds.). (2018a). Çocuk ve Ergenler için Şema Terapi (N. Azizlerli & Y. Yürüker & İ. G. Şan & Ö. Koç & Z. Karabuda, Trans. Edited by A. Karaosmanoğlu). Psikonet. (Original work published, 2013).
- Loose, C., Meyer, F., & Pietrowsky, R. (2018b). The Dusseldorf Illustrated Schema Questionnaire for Children (DISC). *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 31(7).
- Loose, C., & Pietrowsky, R. (2016). Schema therapy with children and adolescents—a conceptual and evidence-based overview. *Zeitschrift für Kinder-und Jugendpsychiatrie und Psychotherapie*, 44(6), 432-442.
- Lovibond, P. F. & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, 33(3), 335-343.
- Maçik, D., Chodkiewicz, J., & Bielicka, D. (2016). Trans-generational transfer of early maladaptive schemas—a preliminary study performed on a non-clinical group. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(3), 132-145.

- Mahmoud, J. S. R., Staten, R. T., Hall, L. A., & Lennie, T. A. (2012). The relationship among Young adult college students' depression, anxiety, stress, demographics, life satisfaction, and coping styles. *Issues in Mental Health Nursing, 33*(3), 149-156.
- Martin, R., & Young, J. (2010). Schema therapy. In Dobson, K. S. (Ed.), *Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies* (3rd ed., pp. 317–346). Guilford Press.
- Mason, O., Platts, H., & Tyson, M. (2005). Early maladaptive schemas and adult attachment in a UK clinical population. *Psychology and psychotherapy: Theory, Research and Practice, 78*(4), 549-564.
- Masten, A. S., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. *Handbook of Positive Psychology, 74*, 88.
- McGoldrick, M., Carter, E. A., & Garcia-Preto, N. (Ed.). (1999). *The expanded family life cycle: Individual, Family, and Social Perspectives*. Allyn and Bacon.
- McHugh, R. K., Daughters, S. B., Lejuez, C. W., Murray, H. W., Hearon, B. A., Gorka, S. M., & Otto, M. W. (2011). Shared variance among self-report and behavioral measures of distress intolerance. *Cognitive Therapy and Research, 35*, 266-275.
- Measelle, J. R., Ablow, J. C., Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (1998). Assessing young children's views of their academic, social, and emotional lives: An evaluation of the self-perception scales of the Berkeley Puppet Interview. *Child Development, 69*(6), 1556-1576.
- Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure. *Psychological Review, 102*, 246-268.
- Morgan, Z., Brugha, T., Fryers, T. and Stewart-Brown, S. (2012). The effects of parent–child relationships on later life mental health status in two national birth cohorts. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 47*, 1707–1715.
- Moskowitz, D. S. (1986). Comparison of self-reports, reports by knowledgeable informants, and behavioral observation data. *Journal of Personality, 54*(1), 294-317.
- Muris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: relations to perceived parental rearing behaviours, Big Five personality factors and psychopathological symptoms. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 13*, 405–413.

- Nilsson, K. K., Nielsen Straarup, K., ve Halvorsen, M. (2015). Early maladaptive schemas: A comparison between bipolar disorder and major depressive disorder. *Clinical Psychology ve Psychotherapy*, 22(5), 387-391.
- Ocak, M.G. (2023). *Intergenerational transmission of paternal early maladaptive schemas through intergenerational transmission of parenting styles*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, TED Üniversitesi.
- Ordway, M. R. (2011). Depressed mothers as informants on child behavior: Methodological issues. *Research in Nursing & Health*, 34(6), 520-532.
- Pakpahan, F. H., & Saragih, M. (2022). Theory of cognitive development by Jean Piaget. *Journal of Applied Linguistics*, 2(1), 55-60.
- Phares, V. (1996). Accuracy of informants: Do parents think that mother knows best?. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 165-171.
- Piaget, J. (1957). *Construction of reality in the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Piaget, J., & Cook, M. T. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York, NY: International University Press.
- Pilkington, P. D., Younan, R., ve Karantzas, G. C. (2023). Identifying the research priorities for schema therapy: A Delphi consensus study. *Clinical Psychology ve Psychotherapy*, 30(3), 344-356.
- Pinto-Gouveia, J., Castilho, P., Galhardo, A., ve Cunha, M. (2006). *Early maladaptive schemas and social phobia*. *Cognitive Therapy and Research*, 30(5), 571-584.
- Potter, R., & Evans, N. (2004). Child psychiatry, mental disorder and the law: Is a more specific statutory framework necessary? *The British Journal of Psychiatry*, 184, 1-2.
- Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Chimpanzee theory of mind: Part I. Perception of causality and purpose in the child and chimpanzee. *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 616-629.
- Preyer, W. T. (1893). *The mind of the child: Observations concerning the mental development of the human being in the first years of life* (Vol. 7). D. Appleton.
- Raballo, A., Poletti, M., & Preti, A. (2021). Applying transgenerational scientific evidence to the next wave of early identification strategies for psychopathological risk—transdiagnostic, developmental, and personalized. *JAMA psychiatry*, 78(10), 1067-1068.

- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., ve Young, J. (2010). *Schema therapy: Distinctive Features*. Routledge.
- Rasic, D., Hajek, T., Alda, M. and Uher, R. (2014). Risk of mental illness in offspring of parents with schizophrenia, bipolar disorder, and major depressive disorder: a meta-analysis of family high-risk studies. *Schizophrenia Bulletin*, 40, 28–38.
- Rijkeboer, M. M., & de Boo, G. M. (2010). Early maladaptive schemas in children: Development and validation of the schema inventory for children. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 41(2), 102-109.
- Roediger, E., Stevens, B. A., ve Brockman, R. (2018). *Contextual schema therapy: An integrative approach to personality disorders, emotional dysregulation, and interpersonal functioning*. New Harbinger Publications.
- Rossi, A. S., & Rossi, P. H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. Aldine.
- Rothenberg, W. A. (2019). Intergenerational continuity in parenting: a review and theoretical integration. *Marriage & Family Review*, 55(8), 701-736.
- Rothenberg, W. A., Lansford, J. E., Tirado, L. M. U., Yotanyamaneewong, S., Alampay, L. P., Al-Hassan, S. M., ... & Bornstein, M. H. (2023). The intergenerational transmission of maladaptive parenting and its impact on child mental health: Examining cross-cultural mediating pathways and moderating protective factors. *Child Psychiatry & Human Development*, 54(3), 870-890.
- Ruble, D. N., Feldman, N. S., & Boggiano, A. K. (1976). Social comparison between young children in achievement situations. *Developmental Psychology*, 12(3), 192.
- Savaşır, I., Sezgin, N., & Erol, N. (2005). *Ankara Gelişim Tarama Envanteri El Kitabı* (3. baskı). Türk Psikologlar Derneği.
- Schulberg, C. H. (1997). An unwanted inheritance: Healing transgenerational trauma of the Nazi Holocaust through the Bonny method of guided imagery and music. *The Arts in Psychotherapy*, 24(4), 323-345.
- Semmer, N. K., Grebner, S., & Elfering, A. (2003). Beyond self-report: Using observational, physiological, and situation-based measures in research on occupational stress. In *Emotional and Physiological Processes and Positive Intervention Strategies* (s. 205-263). Emerald Group Publishing Limited.

- Shakoor, B. H., & Chalmers, D. (1991). Co-victimization of African-American children who witness violence: effects on cognitive, emotional, and behavioral development. *JNMA*, 83(3), 233.
- Shi, Y., Chen, I. J., Yang, M., Wang, L., Song, Y., & Sun, Z. (2024). How Does Parental Early Maladaptive Schema Affect Adolescents' Social Adaptation? Based on the Perspective of Intergenerational Transmission. *Behavioral Sciences*, 14(10), 928.
- Shoda, Y., & Mischel, W. (2000). Reconciling contextualism with the core assumptions of Personality Psychology. *European Journal of Personality*, 14, 407-428.
- Shorey, R. C., Anderson, S. and Stuart, G. L. (2012). An examination of early maladaptive schemas among substance use treatment seekers and their parents. *Contemporary Family Therapy*, 34, 429–441.
- Shorey, R. C., Anderson, S., ve Stuart, G. L. (2014). The relation between antisocial and borderline personality symptoms and early maladaptive schemas in a treatment seeking sample of male substance users. *Clinical Psychology ve Psychotherapy*, 21(4), 341-351.
- Shweder, R. A., & LeVine, R. A. (Eds.). (1984). *Culture theory: Essays on mind, self and emotion*. Cambridge University Press.
- Siegel, D. J. (2022). *Ergen Beyin Rehberi*. Tuti Kitap.
- Simard, V., Moss, E., & Pascuzzo, K. (2011). Early maladaptive schemas and child and adult attachment: A 15-year longitudinal study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 84(4), 349-366.
- Sójta, K., & Strzelecki, D. (2023). Early Maladaptive Schemas and Their Impact on Parenting: Do Dysfunctional Schemas Pass Generationally?—A Systematic Review. *Journal of Clinical Medicine*, 12(4), 1263.
- Soygüt, G., Karaosmanoğlu, A., ve Cakir, Z. (2009). Assessment of early maladaptive schemas: A psychometric study of the Turkish Young Schema Questionnaire-Short Form-3. *Turkish Journal of Psyc*, 202, 75-84.
- Soysal, E. (2017). *Evli bireylerin erken dönem uyumsuz şemaları, ilişkilerde bilişsel çarpıtmaları ve yüklemelerinin evlilik uyumunu yordaması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9, 69–74.
- Stewart, S. H. (1996). Alcohol abuse in individuals exposed to trauma: a critical review. *Psychological Bulletin*, 120(1), 83.

- Sundag, J., Zens, C., Ascone, L., Thome, S., & Lincoln, T. M. (2018). Are schemas passed on? A study on the association between early maladaptive schemas in parents and their offspring and the putative translating mechanisms. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 46(6), 738-753.
- Şaroğlu, Z., & Astar, M. (2024). Generational continuity: a study on early maladaptive schemas passed from mothers to adult children. *Psychological Applications and Trends*, s.522-26.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Experimental designs using ANOVA*, 724. Thomson/Brooks/Cole.
- Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education*, 48, 1273-1296.
- Talebian, Z., Naderi Nobandegani, Z., & Dehghani, F. (2023). Intergenerational Transmission Disconnection and Rejection Domain of Early Maladaptive Schemas in Mother and Daughter Relationships: The Mediating Role of Perceived Maternal Attention. *Journal of Family Relations Studies*, 3(9), 53-60.
- Talmon, A., & Tsur, N. (2021). Intergenerational transmission of childhood maltreatment and eating disorder behaviors: Shedding light on the mother-daughter dyad and grandmother-mother-daughter triad. *Children And Youth Services Review*, 129, 106209.
- Thimm, J. C. (2017). Relationships between early maladaptive schemas, mindfulness, self-compassion, and psychological distress. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 172, 3-17.
- Tossani, E., Verrocchio, M. C., Romer, G., & Landi, G. (2022). Transgenerational Effects of Parental Physical and Mental Illnesses on Their Young Offspring's Adjustment: A Psychosomatic Perspective. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 901177.
- Trommsdorff, G. (1985). Some comparative aspects of socialization in Japan and Germany. *From a different perspective: Studies of behaviors across cultures*. Lisse: Swets ve Zeitlinger.
- Tulpar, L. B., Aktan, Z. D., & Yardımcı, E. (2020). 4-6 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stillerinin ve duygu düzenleme becerilerinin incelenmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 57-73.
- Üstün Güllü, B., & Erden, G. (2022). Cinsel istismar mağduru çocuklarla adli görüşme ve önemi. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(12), 317-331.

- van der Ende, J., Verhulst, F. C., & Tiemeier, H. (2012). Agreement of informants on emotional and behavioral problems from childhood to adulthood. *Psychological Assessment, 24*(2), 293.
- van Genderen, H., Rijkeboer, M., & Arntz, A. (2012). Theoretical model: Schemas, coping styles, and modes. In M. van Vreeswijk, J. Broersen, & M. Nadort (Eds.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Schema Therapy Theory, Research, and Practice* (s. 27–40). Wiley-Blackwell.
- Winnicott, D. W. (1969). *The Child, the Family, and the Outside World: By DW Winnicott*. Penguin Books.
- Winnicott, D. W. (1971). *The use of an object and relating through identificaiton*. In *Playing and Reality*. New York: Basic Books.
- Wong, Q. J., Boulton, K. A., Reyes, N., Han, J., & Torok, M. (2023). The English Version of the Schema Inventory for Children: Psychometric Evaluation of a Measure of Early Maladaptive Schemas in a Primary School-Aged Sample. *Assessment, 30*(2), 251-263.
- Yang, Y., & Green, S. B. (2011). Coefficient alpha: A reliability coefficient for the 21st century?. *Journal of Psychoeducational Assessment, 29*(4), 377-392.
- Yakın, D., Gençöz, T., Steenbergen, L., & Arntz, A. (2019). An integrative perspective on the interplay between early maladaptive schemas and mental health: *The role of self-compassion and emotion regulation*. *Journal of clinical psychology, 75*(6), 1098-1113.
- Yehuda, R., & Bierer, L. M. (2007). Transgenerational transmission of cortisol and PTSD risk. *Progress in Brain Research, 167*, 121-135.
- Yehuda, R., Daskalakis, N. P., Lehrner, A., Desarnaud, F., Bader, H. N., Makotkine, I., ... & Meaney, M. J. (2014). Influences of maternal and paternal PTSD on epigenetic regulation of the glucocorticoid receptor gene in Holocaust survivor offspring. *American Journal of Psychiatry, 171*(8), 872-880.
- Yehuda, R., Engel, S. M., Brand, S. R., Seckl, J., Marcus, S. M., & Berkowitz, G. S. (2005). Transgenerational effects of posttraumatic stress disorder in babies of mothers exposed to the World Trade Center attacks during pregnancy. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 90*(7), 4115-4118.
- Yehuda, R., Halligan, S. L., & Bierer, L. M. (2001). Relationship of parental trauma exposure and PTSD to PTSD, depressive and anxiety disorders in offspring. *Journal of Psychiatric Research, 35*(5), 261-270.

- Yeshurun, S., & Hannan, A. J. (2019). Transgenerational epigenetic influences of paternal environmental exposures on brain function and predisposition to psychiatric disorders. *Molecular Psychiatry*, 24(4), 536-548.
- Yılmaz, Ö., Boz, H., & Arslan, A. (2017). Depresyon anksiyete stres ölçeğinin (DASS 21) Türkçe kısa formunun geçerlilik-güvenilirlik çalışması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 78-91.
- Yiğit, İ., & Çelik, C. (2016). İlişki doyumunun erken dönem uyum bozucu şemalar, kişilerarası ilişki tarzları ve kendilik algısı açısından değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 77-87.
- Yiğit, İ., Kılıç, H., Guzey Yiğit, M., & Çelik, C. (2021). Emotional and physical maltreatment, early maladaptive schemas, and internalizing disorders in adolescents: A multi-group path model of clinical and non-clinical samples. *Current Psychology*, 40(3), 1356-1366.
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Sarasota, FL: Professional Resource Exchange.
- Young, J. E., McGinn, L. K., & Salkovskis, P. (1996). Schema-focused therapy. *Frontiers of Cognitive Therapy, New York: Guilford*, 182-200.
- Young, J. E., ve Brown, G. (2005). *Young schema questionnaire-short form; Version 3*. Psychological Assessment.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2006). *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford press.
- Zhang, Y., Choi, K., Frach, L., Robinson, E., Ge, T., Pingault, J. B., & Tiemeier, H. (2024). The association of objectively and subjectively measured modifiable lifestyle factors with internalizing problems: The role of genetic confounding and shared method variance bias. *medRxiv*, 2024-11.
- Zeynel, Z. (2019). *Investigating the roles of adverse childhood experiences and father involvement on the transmission of early maladaptive schemas* Yüksek lisans tezi, TED Üniversitesi.
- Zuckerman, M., ve Gagne, M. (2003). The Cope Revised: Proposing a 5 Factor Model of Coping Strategies. *Journal of Research in Personality*, 37.

EKLER

EK A. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Çocuk Doğum Tarihi: .../.../... **Çocuğun Cinsiyeti:** ( ) Kız ( ) Erkek

Medeni Hali: ( ) Evli ( ) Bekar ( ) Boşanmış ( ) Diğer

Eğitim Durumu: ( ) İlköğretim (0-8 yıl) ( ) Lise (9-11 yıl) ( ) Üniversite (11+) ( ) Lisansüstü

Ailenizin aylık geliri: ( ) Çok düşük ( ) Düşük ( ) Orta ( ) Yüksek ( ) Çok yüksek

Çocuk sayısı: ..... **(Varsa) diğer kardeşlerin yaşı:** .....

Anne yaş: ..... **Anne Meslek:** ... **Anne çalışıyor mu?** ( ) Evet ( ) Hayır
Anne çalışıyorsa haftalık çalışma saati ( ) 0-40 saat ( ) 40 saatten fazla
Anne çalışıyorsa çalışma düzeni ( ) Tam zamanlı ( ) Yarı zamanlı ( ) Serbest
Anne çalışıyorsa çalışma biçimi ( ) Yüz yüze ( ) Evden çalışır
Annenin 1 günde çocukla geçirdiği ortalama süre: ( ) 0-1 saat ( ) 2-3 saat ( ) 3 saatten çok
Annenin belirli bir sağlık sorunu var mı: ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Anne psikolojik, psikiyatrik, nörolojik tanı aldı mı? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Annenin kullandığını psikiyatrik ilaçlar varsa lütfen belirtiniz: .....
Annenin çocuktan ayrı kaldığı bir süre oldu mu? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Olduysa kaç yaşta ayrı kaldı? .....(Belirtiniz) **Ne kadar süreyle ayrı kaldı? .....** (Belirtiniz)

Baba yaş: ..... **Baba Meslek:** ... **Baba çalışıyor mu?** ( ) Evet ( ) Hayır
Baba çalışıyorsa haftalık çalışma saati ( ) 0-40 saat ( ) 40 saatten fazla
Baba çalışıyorsa çalışma düzeni ( ) Tam zamanlı ( ) Yarı zamanlı ( ) Serbest
Baba çalışıyorsa çalışma biçimi ( ) İşe gider ( ) Evden çalışır
Babanın 1 günde çocukla geçirdiği ortalama süre: ( ) 0-1 saat ( ) 2-3 saat ( ) 3 saatten çok
Babanın belirli bir sağlık sorunu var mı: ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Baba psikolojik, psikiyatrik, nörolojik tanı aldı mı? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Babanın kullandığını psikiyatrik ilaçlar varsa lütfen belirtiniz: .....
Babanın çocuktan ayrı kaldığı bir süre oldu mu? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Olduysa kaç yaşta ayrı kaldı? .....(Belirtiniz) **Ne kadar süreyle ayrı kaldı? .....** (Belirtiniz)

Çocuğa Bakımveren Kişiler ve bakım verilen yaş aralığı : .....
(örneğin, 0-1 yaş anne, 1-2 yaş bakıcı, 2-4 yaş arası kreş gibi)

Anneanne yaş: ..... **Anneanne Eğitim düzeyi:** ( ) İlköğretim ( ) Lise ( ) Üniversite ( ) Lisansüstü
Anneannenin çocukla haftalık görüşme sıklığı: ( ) 1 saatten az ( ) 0-1 saat ( ) 1-2 saat ( ) 3 saatten çok
Anneannenin belirli bir sağlık sorunu var mı: ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Anneanne psikolojik, psikiyatrik, nörolojik tanı aldı mı? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Anneannenin kullandığını psikiyatrik ilaçlar varsa lütfen belirtiniz: .....

LÜTFEN AŞAĞIDAKİ KISMI ARAŞTIRMAYA KATILAN **COCUĞUNUZ İÇİN**
YANITLAYINIZ

Çocuğunuz psikolojik, psikiyatrik, nörolojik tanı aldı mı? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Çocuğunuz düzenli bir ilaç/psikiyatri ilacı kullanıyor mu? ( ) Evet (Belirtiniz)..... ( ) Hayır
Çocuğunuz bilincini kaybedecek düzeyde bir kafa travması geçirdi mi ( ) Evet ..... ( ) Hayır

EK B. YOUNG ŞEMA ÖLÇEĞİ (YSQ)

Yönerge: Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına karar verin. Emin olmadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin duygusal olarak ne hissettiğinize dayanarak cevap verin.

Bir kaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

1 den 6'ya kadar olan seçeneklerden sizi tanımlayan en yüksek şikkı seçerek her sorudan önce yer alan boşluğa yazın.

Derecelendirme:

- 1- Benim için tamamıyla yanlış
- 2- Benim için büyük ölçüde yanlış
- 3- Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla
- 4- Benim için orta derecede doğru
- 5- Benim için çoğunlukla doğru
- 6- Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

1. _____ Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.
2. _____ Beni terk edeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.
3. _____ İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum
4. _____ Uyumsuzum.
5. _____ Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.
6. _____ İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum
7. _____ Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.
8. _____ Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.
9. _____ Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşıtılarım kadar, başaramadım.
10. _____ Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.
11. _____ Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.
12. _____ Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemseddiğimi göstermek gibi).
13. _____ Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.
14. _____ Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana "hayır" denilmesini çok zor kabullenirim.
15. _____ Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.
16. _____ Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.
17. _____ Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.
18. _____ Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hak ederim.
19. _____ Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.
20. _____ Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.
21. _____ İnsanlara karşı tedbiri elden bırakmam yoksa bana kasıtlı olarak zarar

vereceklerini hissederim.

22. _____ Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.
23. _____ Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.
24. _____ İşleri halletmede son derece yetersizim.
25. _____ Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.
26. _____ Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hiss ediyorum.
27. _____ Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.
28. _____ Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hiss ediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.
29. _____ Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım.
30. _____ Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.
31. _____ En iyisini yapmalıyım, “yeterince iyi” ile yetinemem.
32. _____ Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.
33. _____ Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.
34. _____ Başkalarının da farkında olduğu başarılar benim için en değerlisidir.
35. _____ İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.
36. _____ Eğer yanlış yaparsam, bunun özrü yoktur.
37. _____ Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.
38. _____ Yakınlarımın beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım
39. _____ Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.
40. _____ Bir yere ait değilim, yalnızım.
41. _____ Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.
42. _____ İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.
43. _____ Doğru ile yanlış birbirinden ayırmakta zorlanırım.
44. _____ Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.
45. _____ Annem, babam ve ben özel hayatımız birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hiss eder veya suçluluk duyarız
46. _____ İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.
47. _____ Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.
48. _____ İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.
49. _____ Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.
50. _____ İsteddiğimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim
51. _____ Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakarlık etmekte zorlanırım
52. _____ Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hiss ederim.
53. _____ Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.
54. _____ Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.
55. _____ Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarım ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.
56. _____ Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersen çok kötü hiss ederim.
57. _____ Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheliyimdir.
58. _____ Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hiss ediyorum.
59. _____ Kendimi sevilebilecek biri gibi hissetmiyorum.
60. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.
61. _____ Gündelik işler için benim kararlarım güvenilemez.
62. _____ Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.

63. _____ Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum- Benim kendime ait bir hayatım yok.
64. _____ Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.
65. _____ Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.
66. _____ Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.
67. _____ Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.
68. _____ Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.
69. _____ Benim yararına olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.
70. _____ Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanmayı ve takdir görmeyi isterim.
71. _____ Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.
72. _____ Neden yanlış yaptığının önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.
73. _____ Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.
74. _____ İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.
75. _____ Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.
76. _____ Kendimi hep grupların dışında hissedirim.
77. _____ Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.
78. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim.
79. _____ Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.
80. _____ Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.
81. _____ Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.
82. _____ Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum.
83. _____ Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.
84. _____ Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.
85. _____ Kendimi sorumluluktan kolayca sıyrıyorum veya hatalarım için gerekçe bulamıyorum.
86. _____ Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.
87. _____ Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.
88. _____ Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.
89. _____ Yanlış bir kararın bir felakete yol açabileceğinden endişe ederim.
90. _____ Ben cezalandırılmayı hak eden kötü bir insanım.

EK C. GÜÇLER GÜÇLÜKLER ANKETİ

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamasanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

Maddeler	Doğru değil	Kısmen doğru	Kesinlikle doğru
Diğer insanların duygularını önemser.			
Huzursuz, aşırı hareketli, uzun süre kıpırdamadan duramaz.			
Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantıdan yakınıdır.			
Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (yiyecek, oyuncak, kalem vs.)			
Sıkça öfke nöbetleri olur yada aşırı sinirlidir			
Daha çok tek başınadır, yalnız oynama eğilimindedir.			
Genellikle söz dinler, erişkinlerin isteklerini yapar.			
Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.			
Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş yada kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.			
Sürekli elleri ayakları kıpır kıpırdır yada oturduğu yerde kıpırdanıp durur.			
En az bir yakın arkadaşı vardır			
Sıkça diğer çocuklarla kavga eder yada onlarla alay eder			
Sıkça mutsuz, kederli yada ağlamaklıdır			
Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.			
Dikkati kolayca dağılır. Yoğunlaşmakta güçlük çeker.			
Yeni ortamlarda gergin yada huysuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.			
Kendinden küçükler iyi davranır.			
Sıkça yalan söyler yada hile yapar.			
Diğer çocuklar ona takarlar yada onunla alay ederler.			
Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur.			
Bir şeyi yapmadan önce düşünür			
Ev, okul yada başka yerlerden çalar			
Erişkinlerle çocuklardan daha iyi geçinir			
Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.			
Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.			

Genel olarak, çocuğunuzun aşağıdaki alanların birinde ya da daha fazlasında güçlükleri olduğunu düşünüyor musunuz:

*Duygular, dikkati toplama, davranış yada başkaları ile geçinebilme?

( ) Hayır ( ) Evet - Biraz ( ) Evet - Oldukça ciddi ( ) Evet - Çok ciddi

*Eğer yanıtınız "evet" ise, lütfen aşağıdaki bu güçlüklerle ilişkin soruları yanıtlayınız

*Bu güçlükler ne zamandır var? ( ) 1 aydan az ( ) 1-5 ay ( ) 6-12 ay ( ) 1 yıldan fazla

*Bu güçlükler çocuğunuzun sıkıntıya sokuyor yada moralini bozuyor mu?

( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

*Bu güçlükler aşağıdaki alanlarda, çocuğunuzun günlük yaşamını etkiliyor mu?

-Ev yaşamı ( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

-Arkadaş ilişkileri ( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

-Sınıf içi öğrenme ( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

-Boş zaman etkinlikleri ( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

*Bu güçlükler size ya da ailenize zorluk yaşıyor mu? ( ) Kesinlikle hayır ( ) Biraz ( ) Oldukça fazla ( ) Çok fazla

EK D. DEPRESYON ANKSİYETE STRES ÖLÇEĞİ

0 “bana hiç uygun değil” 1 “bana biraz uygun” 2 “bana genellikle uygun” 3 “bana tamamen uygun”

		0	1	2	3
ANKSİYETE					
A1	Ağzımda kuruluk olduğunu fark ettim				
A2	Soluk almada zorluk çektim (örneğin fizik egzersiz yapmadığım halde aşırı hızlı nefes alma, nefessiz kalma gibi)				
A3	Geçerli bir neden olmadığı halde korktuğumu hissettim				
A4	Panik haline yakın olduğumu hissettim				
A5	Panikleyip kendimi aptal durumuna düşüreceğim durumlar nedeniyle endişelendim				
A6	Vücudumda (örneğin ellerimde) titremeler oldu.				
A7	Fiziksel egzersiz söz konusu olmadığı halde kalbimin hareketlerini hissettim (kalp atışlarımın hızlandığını veya düzensizleştiğini hissettim)				
DEPRESYON					
D1	Hiç olumlu duygu yaşayamadığımı fark ettim				
D2	Hiçbir beklentimin olmadığı hissine kapıldım				
D3	Birey olarak değersiz olduğumu hissettim				
D4	Hayatın değersiz olduğunu hissettim				
D5	Kendimi perişan ve hüzünlü hissettim				
D6	Hiçbir şey bende heyecan uyandırmıyordu				
D7	Bir iş yapmak için gerekli olan ilk adımı atmada zorlandım				
STRES					
S1	Olaylara aşırı tepki vermeye meyilliyim				
S2	Kendimi gevşetip salıvermek zor geldi				
S3	Sinirsel enerjimi çok fazla kullandığımı hissettim.				
S4	Alınan olduğumu hissettim				
S5	Gevşeyip rahatlamakta zorluk çektim				
S6	Beni yaptığım işten alıkoyan şeylere dayanamıyordum				
S7	Kışkırtılmakta olduğumu hissettim				

EK E. VİDEO HİKAYELERİ

<p>ÖRNEK MADDE: Bobi, Dobi ve Gobi her gün okula gider ve okulda top oynamayı çok severmiş. Bazen de ayakları topa takılır yere düşerlermiş. Canları çok acıdığı için ağlar ve yardım isterlermiş.</p> <p>3 Bobi'ye yardım etmeye <u>hiç</u> kimse gelmezmiş</p> <p>2 Dobi'ye yardım etmeye <u>bazen</u> kimse gelmez, bazen de sadece bir zürafa gelirmiş</p> <p>1 Gobi'ye ormandaki hayvanlar <u>her zaman</u> yardım etmeye gelirmiş</p>	
<p>DUYUYOK1 Bobi, Dobi ve Gobi ormanı keşfe çıkmayı çok severlermiş. Ormanda gezinirken bazen ayakları çalılara takılır ve yere düşerlermiş. Canları çok acıdığı için ağlar, yardım isterlermiş.</p> <p>3 Bobi'ye yardım etmeye <u>hiç</u> kimse gelmezmiş</p> <p>2 Dobi'ye yardım etmeye <u>bazen</u> kimse gelmez, bazen de sadece bir zürafa gelirmiş</p> <p>1 Gobi'ye ormandaki hayvanlar <u>her zaman</u> yardım etmeye gelirmiş</p>	<p>DUYUYOK2 Bobi, Dobi ve Gobi her gün okulda çok güzel resimler yapar, eve götürürlermiş. Resimlerini anne babasına göstermek istediklerinde,</p> <p>3 Dobi'nin anne babası meşgul olduğunu söyleyip resimlerine <u>hiç</u> bakmazmış.</p> <p>2 Gobi'nin anne babası <u>bazen</u> resimlere bakmaz, bazen de bakıp hızlıca kendi işlerine dönermiş</p> <p>1 Bobi'nin anne babası <u>her zaman</u> resimlere bakar, başını okşar, “ne güzel bir resim yapmışsın” dermiş.</p>
<p>TERK1 Bobi, Dobi ve Gobi'nin anne babaları her sabah onları okula bırakırmış. Bobi, Dobi ve Gobi arkadaşlarıyla oyun oynar çok güzel zaman geçirirmiş. Akşam olunca,</p> <p>3 Gobi <u>her gün</u> “ya annem babam beni almaya gelmezse” diye düşünüp çok korkarmış.</p> <p>2 Bobi <u>bazı günler</u> “ya annem babam beni almaya gelmezse” diye düşünse de oyun oynamaya devam edermiş</p> <p>1 Dobi anne babasının onu almaya geleceğini bilirmiş ve <u>hiç</u> üzülmez, mutlu şekilde oyun oynarmış.</p>	<p>TERK2 Bobi, Dobi ve Gobi'nin Tavşan adında bir arkadaşı varmış. Hepsi Tavşanı çok severmiş. Tavşan bazen başka hayvan arkadaşlarıyla da oynamak istermiş. Böyle anlarda,</p> <p>3 Gobi Tavşanın bir daha onunla <u>hiç</u> oynamayacağından korkup çok üzülürmüş.</p> <p>2 Bobi, Tavşanla oynamayacağı için <u>bazen</u> üzülür, bazen de üzülmeden başka arkadaşlarıyla oynarmış.</p> <p>1 Dobi <u>her zaman</u> başka arkadaşlarının da olduğunu hatırlar, onlarla oyunlar oynar ve çok mutlu olurmuş</p>

<p>KUSKU1 Bobi, Dobi ve Gobi, parkta kaydırağa binmeyi, salıncaktan sallanmayı VE TIRMANMAYI çok severmiş. Sırayla oyuncaklara binerken bazen oyuncağa binme sırası karışmış. Bu durumda, 3 Dobi “hep sıramı kapıyorlar” diye söylenip hiç oyun oynamak istemez ve arkadaşlarına çok kötü olduklarını söylemiş. 2 Gobi, sırası karıştığı için bazen arkadaşlarına kızar ve oyun oynamak istemez, bazen de oyuna devam edermiş. 1 Bobi, sırası karışsa da her zaman oynamaya devam eder, arkadaşlarının iyi olduğunu ve onu sevdiğini düşünürmüş.</p>	<p>KUSKU2 Bobi, Dobi ve Gobi ormanda pek çok hayvanla oyun oynamış. Bunlardan biri de Tilkiymiş. 3 Bobi Tilkiyle oynarken Tilkinin gelip her zaman oyunu bozacağından korkarmış. Çünkü Tilkinin kötü biri olduğunu düşünürmüş 2 Dobi, bazen Tilkinin yaramaz biri olduğunu düşünüp oyunu bozmasından korksa da oynamaya devam edermiş. 1 Gobi, hiçbir zaman Tilkiyle oyun oynamaktan korkmazmış. Çünkü Tilki kurallara uymayıp yaramazlık yapsa da aslında onun kötü biri olmadığını düşünüp oyuna devam edermiş.</p>
<p>SOSIZO1 Kocaman ağaçların ve pek çok hayvanın yaşadığı bir orman varmış. Bobi, Dobi ve Gobi bu ormana başka bir ormandan gelmiş 3 Bobi, her zaman diğer hayvanlardan farklı olduğunu düşünürmüş ve bir türlü yeni ormana alışamazmış 2 Gobi, bazen diğer hayvanlardan farklı olduğunu düşünürmüş, ama yine de alışmaya çalışmış. 1 Dobi hiçbir zaman diğerlerinden farklı olduğunu düşünmez; yeni ormandaki hayvanlara alışmaya çalışmış.</p>	<p>SOSIZO2 Bobi, Dobi ve Gobi ormanda ip atlamayı çok severmiş. Oyuna geç kaldıklarında, bazen oyuna alınmazlarmış. Bu durumda... 3 Dobi her zaman kendini dışlanmış hisseder ve çok üzülürmüş. 2 Bobi bazen kendini dışlanmış hisseder bazen de bu duruma aldırmaz oyunu izlermiş 1 Gobi hiçbir zaman kendini dışlanmış hissetmez, bir sonraki oyuna kadar arkadaşlarını izlermiş</p>
<p>KUSUR1 Bobi, Dobi ve Gobi resim yapmayı çok severmiş. Boyarken bazen şeklin dışına taşmışlar da olurmuş. Böyle anlarda, 3 Gobi her zaman çok kötü olduğunu ve kimsenin beğenmeyeceğini düşünerek resimlerini yırtarmış. 2 Dobi, bazen güzel resimler yapamadığını ve kimsenin beğenmeyeceğini düşünüp üzülse de bazen bunu önemsemez, resim yapmaya devam edermiş. 1 Bobi, böyle anlarda hiçbir zaman üzülmez, “bazen taşırabilirim, sorun olmaz” diyerek resmine devam edermiş.</p>	<p>KUSUR2 Bobi, Dobi ve Gobi ZIPLAMA YARIŞI YAPMAYI çok severlermiş. Bazen çok yukarılara zıplar, bazen de alçaktan zıplararmış. Diğer hayvanlar da onları izlemek istermiş. 3 Bobi, her zaman “kötü zıplarsam arkadaşlarım beni sevmez” diye düşünür ve zıplamaktan vazgeçermiş 2 Gobi, bazen kötü zıplayacağını düşünüp zıplamaktan vazgeçer, bazen de hiç bunları düşünmez, zıplamaya devam edermiş 1 Dobi, hiçbir zaman kötü zıplamayla ilgili şeyler düşünmez, zıplayabildiği için mutlu olur ve diğerlerinin onu izlemesini severmiş</p>

<p>BASAR1 Bobi, Dobi ve Gobi arkadaşlarıyla beraber koşu yarışı yapmayı çok severmiş. Hepsi çok ama çok hızlı koşan köpeklermiş. 3 Bobi ne kadar hızlı koşarsa koşsun hiçbir zaman kazanamayacağını düşünürmüş 2 Gobi, çok hızlı koşunca bazen kazanacağını düşünür, bazen de kaybedeceğini düşünürmüş 1 Dobi, çok hızlı koşarsa her zaman kazanma ihtimali olduğuna inanır ve asla vazgeçmezmiş</p>	<p>BASAR2 Bobi, Dobi ve Gobi evde ev işlerine yardım eden çok yardımsever köpeklermiş. Bazen bir şeyleri taşıırken yanlışlıkla düşürürlermiş. 3 Gobi her zaman hiçbir işi beceremediğini düşünür, üzülürmüş. 2 Dobi bazen işleri beceremediğini düşünüp üzülse de bazen bunu çok kafasına takmazmış. 1 Bobi ise hiçbir zaman kendisini beceriksiz gibi hissetmez, düşürdüğü eşyaları toplamaya çalışmış.</p>
<p>BAGIM1 Bobi, Dobi ve Gobi'nin okulunda köpekler bir sürü oyun oynarmış. Parkta salıncakta sallanmayı, tırmanmayı ve kaydıktan kaymayı çok severmiş 3 Gobi, hiçbir zaman tek başına kaydırağa çıkabileceğine inanmaz, annesine ihtiyaç duyup ondan yardım istermiş. 2 Bobi, bazen tırmanırken annesinden yardım etmesini ister, bazen de bunu tek başına yapabiliormuş. 1 Dobi, annesine ihtiyaç duymadan her zaman kaydırağa tek başına tırmanabilirmiş</p>	<p>BAGIM2 Bobi, Dobi ve Gobi her sabah okula gidermiş. Sabahları annesi babası onları okula bırakırmış. 3 Gobi, annesinden ayrılmayı hiç istemez, annesi de her zaman yanında otursun istermiş. 2 Bobi, bazen/bazı günler annesinden ayrılmayı istemez, bazı günler mutlu şekilde okula gidermiş 1 Dobi, okula giderken hiçbir zaman korkmaz, anne babasına “görüşürüz” deyip mutlu şekilde okula gidermiş.</p>
<p>DAYAN1 Bobi Dobi ve Gobi'nin okulunda pek çok farklı hayvan varmış. Bazıları uslu dururken bazıları bazen de yaramazlık yaparmış. 3 Bobi okuldayken sürekli arkadaşlarının onu iteceğinden ve başına bir şey geleceğinden endişe duyar, bu yüzden de arkadaşlarıyla rahatça oynayamazmış. 2 Dobi okuldayken bazen arkadaşlarının onu iteceğinden ve başına bir şey geleceğinden endişe duyduğu için rahatça oynayamaz, bazen de bunu hiç düşünmeden oyuna dalarmış. 1 Gobi, okulda oyun oynarken hiçbir zaman başına kötü bir şey geleceğini düşünmez, rahatça oyun oynarmış</p>	<p>DAYAN2 Bobi, Dobi ve Gobi'yi okula her sabah anne babası bırakırmış. Anne babası yanlarından ayrıldıktan sonra, 3 Bobi, her zaman/sürekli anne babasına kötü bir şey olacağını düşünüp çok korkar ve merak edermiş 2 Dobi, bazen anne babasına kötü bir şey olacağını düşünüp merak eder, bazen de aklına böyle şeyler gelmezmiş. 1 Gobi, hiçbir zaman böyle şeyler düşünmez, anne babasının güvende ve iyi olduklarını bilir.</p>

<p>ICICE1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin anne babası tüm gün çalışır, alışveriş yapıp eve gelirmiş. Dışarıdan geldiklerinde bazen yorgun olur, onların istediği oyunu oynayamazmış. Böyle zamanlarda,</p> <p>3 Gobi, anne babasının yanından ayrılmayı <u>hiçbir zaman</u> istemez, kendi başına oyun oynamaz, annesiyle oynamak için ısrar edermiş</p> <p>2 Bobi, <u>bazen</u> oyun oynamak için ısrar eder, bazen de kendi kendine oyun oynamış</p> <p>1 Dobi, <u>her zaman</u> kendi başına oyun oynayabilirmiş, anne babasının dinlenince yanına geleceğini bilirmiş.</p>	<p>ICICE2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin arkadaşlarının doğum günü partisi olurmuş. Partiye pek çok hayvan gelirmiş. Partiye gittiklerinde,</p> <p>3 Dobi <u>hiçbir zaman</u> kendi başına arkadaşlarıyla konuşmak istemezmiş. Annesinin hep yanında olmasını istemiş.</p> <p>2 Gobi, <u>bazen</u> annesinin yanında olmasını istese de bir zaman sonra arkadaşlarının yanına gidebilirmiş</p> <p>1 Bobi, <u>her zaman</u> kendi başına arkadaşlarının yanına gidebilir ve onlarla oyun oynayabilirmiş.</p>
<p>YETERSIZOZ1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'ye anneleri oyuncaklarıyla oynamaları için her gün 1 saat izin verirmiş. Süreleri dolduğunda da oyuncaklarını toplamalarını isterlermiş.</p> <p>3 Bobi 1 saat dolunca <u>hiçbir zaman</u> oyuncaklarını toplamaz daha fazla oynamak için ısrar edermiş.</p> <p>2 Gobi, 1 saat dolunca <u>bazen</u> daha fazla oynamak için ısrar eder, bazen de annesine verdiği sözü tutarmış.</p> <p>1 Dobi, 1 saat dolunca <u>her zaman</u> oyuncaklarını toplar, annesine verdiği sözü tutarmış.</p>	<p>YETERSIZOZ2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi okulda pek çok etkinlik yaparmış. Bunlardan biri de çizgi çalışmasıymış.</p> <p>3 Gobi zorlandığında <u>her zaman</u> çok sıkılır ve başka şeyler yapmak istermiş</p> <p>2 Dobi, <u>bazen</u> sıkılır ve çalışmayı yarıda bırakır, bazen de geri döner ve tamamlarmış</p> <p>1 Bobi, <u>hiçbir zaman</u> çalışmasını yarıda bırakmaz, tamamlarmış</p>
<p>HAKLI1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi parkta eğlenmeyi, salıncakta sallanıp kaydırdaktan kaymayı çok severmiş. Akşam olup diğer çocuklar eve gidince anne babaları da "Artık eve gitme zamanı geldi" dermiş.</p> <p>3 Bobi <u>hiçbir zaman</u> dönmek istemez, diğer çocuklar eve gitse de o parkta kalmak için ısrar edermiş.</p> <p>2 Gobi <u>bazen</u> eve dönmek istemese de biraz daha oynayıp eve dönerlermiş</p> <p>1 Dobi <u>her zaman</u> eve dönüş saati gelince hazırlanır ve tıpkı diğer çocuklar gibi parktan ayrılırmış.</p>	<p>HAKLI2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin anneleri akşamları çok lezzetli çorbalar hazırlarmış. Evdeki herkes aynı çorbadan içerken,</p> <p>3 Dobi <u>her zaman</u> annesinden ona özel makarna yapmasını ister, yoksa yemek yemezmiş.</p> <p>2 Bobi <u>bazen</u> annesinden ona özel makarna yapmasını ister, bazen de annesinin çorbasını içermiş.</p> <p>1 Gobi <u>hiçbir zaman</u> annesine itiraz etmez, o da diğer herkes gibi çorba içermiş</p>

<p>BOYUNEG1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi arkadaşlarıyla farklı pek çok oyun oynamış. Arkadaşları Fil ise sürekli kendi istediği oyunda ısrar eder ve onlara “ya benim istediğim oyunu oynarsınız ya da benimle oynayamazsınız” demiş. Böyle durumlarda...</p> <p>3 Gobi <u>her zaman</u> Filin istediği oyunu oynamış, çünkü Filin her zaman en güzel oyunu seçeceğini ve eğer Filin istediği oyunu oynarsa Filin onu daha çok seveceğini düşünürmüş</p> <p>2 Dobi <u>bazen</u> Filin istediği oyunu oynar, bazen de kendi istediği oyunu oynamış</p> <p>1 Bobi Filin bu ısrarcı tavrını <u>hiçbir zaman</u> kabul etmez, eğer kendi istediği bir oyun varsa onu oynamayı tercih edermiş.</p>	<p>BOYUNEG2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi saklambaç oynamayı çok severmiş. Kediyle saklambaç oynadıklarında Kedi hiç ebe olmak istemez, diğerlerinin ebe olması için ısrar edermiş</p> <p>3 Bobi <u>her zaman</u> Kedi ne söylerse onu yaparmış, çünkü ebe olmazsa Kedinin ona kötü davranacağını düşünürmüş</p> <p>2 Gobi <u>bazen</u> Kedinin dediğini yapar ve ebe olur; bazen de Kedinin ebe olmasını istermiş.</p> <p>1 Dobi <u>hiçbir zaman</u> Kedinin ısrarı karşısında pes etmez, ebe olmak istemiyorsa bunu dile getirirmiş</p>
<p>FEDA1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi ve arkadaşları Fille ormanda neşeye yürürken, yolda çamurlu bir su birikintisi görmüşler. Yolun karşısına ulaşmak için bu çamurlu yoldan geçmeleri gerekiyordu. Arkadaşları Fil ayaklarının kirlenmesinden hiç hoşlanmadığı için bazen yardım istermiş. Bu durumda...</p> <p>3 Dobi <u>her zaman</u> File yardım eder, çok ağır olmasına rağmen Fili taşımayı hiç sorun etmezmiş</p> <p>2 Gobi <u>bazen</u> File yardım eder, bazen de yardım edemeyeceğini söylemiş.</p> <p>1 Bobi <u>hiçbir zaman</u> Fili kucağına almak istemezmiş, çünkü Fil çok ağırmış ve herkesin kendi başına karşıya geçebileceğini düşünürmüş</p>	<p>FEDA2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi yemekhanede yemek yerken arkadaşları Kedi bazen yemeğini dökmüş ve öğretmen gelince korkudan “Ben yapmadım, Bobi, Dobi ve Gobi yaptır” demiş. Böyle zamanlarda,</p> <p>3 Gobi kedi için üzülüp <u>hiçbir zaman</u> Kedinin yaptığını söylemezmiş. Öğretmeni de Bobi’ye kızarmış</p> <p>2 Bobi <u>bazen</u> sesini çıkarmayıp Kedinin suçunu üstlenir, bazen de öğretmene “hayır ben yapmadım” demiş</p> <p>1 Dobi <u>her zaman</u> gerçeği söyler ve öğretmene “Hayır ben yapmadım” demiş</p>
<p>ONAY1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi sınıfta etkinlik yaparken öğretmeni tek tek dolaşır ve çocukların etkinliklerine bakarmış.</p> <p>3Bobi <u>her zaman</u> en güzel etkinliği kendisinin yaptığını duymak ister, yoksa çok üzülürmüş</p> <p>2 Dobi <u>bazen</u> en güzel etkinliği kendisinin yaptığını duymak ister, bazen de buna önem vermezmiş.</p> <p>1 Gobi elinden geleni yapmasının yeterli olduğunu bilirmiş. <u>Hiçbir zaman</u> en güzelini yapmak zorundaymış gibi kendisini zorlamazmış</p>	<p>ONAY2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi yeni bir kıyafet aldıklarında çok mutlu olurlarmış. Her yeni kıyafet aldıklarında diğerlerinin görmesi için giyinip parka giderlermiş. Böyle durumlarda,</p> <p>3 Dobi <u>her zaman</u> diğer çocukların kıyafetlerini fark etmesini ve çok beğenmesini istermiş. Fark edilmediğinde çok üzülürmüş.</p> <p>2 Gobi diğer çocukların kıyafetlerini <u>bazen</u> beğenmesini isterken, bazen de bunu önemsemezmiş.</p> <p>1 Bobi diğer çocukların kıyafetleri ile ilgili ne düşündüğüne <u>hiçbir zaman</u> önem vermezmiş. Onun için kendi beğenmesi yeterliymiş. Başka çocuklar fark etmese bile mutlu olurmuş.</p>

<p>DUYGUBAS1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi en sevdikleri arkadaşları Fille birlikte çok eğlenirlermiş. Fakat parka bazen başka hayvanlar da gelirmiş. Başka hayvanlar parka gelince,</p> <p>3 Gobi hiçbir zaman başka hayvanların yanında konuşmaz. Merak etse bile hiç yanlarına gitmezmiş</p> <p>2 Bobi bazen diğer hayvanlarla konuşur, bazen konuşmazmış</p> <p>1 Dobi her zaman başka hayvanlarla da tanışıp sohbet eder, oyun oynarmış</p>	<p>DUYGUBAS2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin yaşadığı ormanda pek çok hayvan varmış. Tüm hayvanlar bazen bir şeylere sevinir, bazen korkar, bazen kızar, bazen de üzülüp ağlarmış. Üzücü bir şey olduğu zaman,</p> <p>3 Bobi hiçbir zaman ağlamaz, başkalarının onu ağlarken görmesini hiç istemezmiş</p> <p>2 Dobi içinden ağlamak geldiğinde bazen ağlar, bazen kendini tutarmış.</p> <p>1 Gobi'nin içinden ağlamak gelince her zaman rahatça ağlarmış, ağlamanın normal bir duygu olduğunu bilirmiş</p>
<p>KARAMSAR1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi dondurma yemeyi çok severmiş. 3 top dondurma almışlar. Yolda giderken en üstteki dondurma topu yere düşmüş. Böyle anlarda,</p> <p>3 Gobi her zaman çok ağlarmış ve dondurmayı yere atıp yemekten vazgeçermiş</p> <p>2 Dobi bazen üzülüp ağlasa da bazen dondurmasını yemeye devam edermiş</p> <p>1 Bobi üzülse de hiçbir zaman ağlamaz, “2 topum daha var” diye düşünüp kalan dondurmasını yermiş</p>	<p>KARAMSAR2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin balıkları varmış. Tüm hayvanlar gibi balıklar da bazen hasta olurmuş. Balıkları her hasta olduğunda; Bobi, Dobi ve Gobi'nin balığı hasta olunca hepsi çok üzülmüş. Balığı hasta olunca,</p> <p>3 Bobi her zaman balığının öleceğini düşünüp çok korkar ve ağlarmış, “zaten hiç güzel bir şey olmuyor” dermiş</p> <p>2 Gobi bazen çok üzülüp ağlar, bazen de balığının iyileşmesini umut edermiş</p> <p>1 Dobi hiçbir zaman çok üzülüp ağlamaz, kötü şeyler düşünmez, iyi bakarsa balığının iyileşeceğini düşünürmüş</p>
<p>YUKSEKSTAND1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi ebelemece oyunu oynamayı çok severlermiş. Bazen okulda çok eğlenceli bir ebelemece yarışması olurmuş, böyle durumlarda...</p> <p>3 Bobi yarışmada en iyi kaçan olmazsa hiçbir zaman mutlu olmazmış.</p> <p>2 Gobi en iyi kaçan olmazsa bazen mutsuz olur, bazen de ikinci olmakla yetinirmiş</p> <p>1 Dobi her zaman elinden geleni yapar ve yarışmanın tadını çıkarırmış. Kaçmıcı olduğunun onun için bir önemi yokmuş.</p>	<p>YUKSEKSTAND2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi sınıfta kilden heykel etkinliği yaparken bazen elleri kayar ve yapmak istedikleri şekil bozulurmuş. Böyle zamanlarda,</p> <p>3 Gobi her zaman çok kızıp bütün şekli bozup en baştan yapmaya çalışırmış. Çünkü hiç hata olsun istemezmiş</p> <p>2 Dobi bazen şekli bozup baştan yapar, bazen de kaldığı yerden devam edermiş</p> <p>1 Bobi hiçbir zaman şekli baştan yapmaya çalışmaz, düzeltmeye çalışırmış</p>

<p>CEZA1</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi'nin okulunda duvarlar yeni boyanmış. O gün Tilki ve Kedi oynarken okulun duvar boyasına zarar vermiş. Böyle zamanlarda,</p> <p>3 Bobi <u>her zaman</u> öğretmenin yaramazlık yapanlara çok kızmasını istemiş. "Öğretmenim, Tilki ve Kedinin bir daha oynamasına izin vermeyin" dermiş.</p> <p>2 Gobi <u>bazen</u> öğretmenin onları uyarması gerektiğini düşünür, bazen de yanlışlıkla olduğunu düşünüp müdahale etmezmiş.</p> <p>1 Dobi <u>hiçbir zaman</u> başkalarının ceza almasını istemezmiş. Tilki ve Kedinin daha dikkatli olmasının yeterli olacağını düşünürmüş</p>	<p>CEZA2</p> <p>Bobi, Dobi ve Gobi bazen eşyalarını toplarken arkadaşları kedi ile kalemleri karıştırmış ve kedi yanlışlıkla onların kalemini almış. Böyle durumlarda</p> <p>3 Dobi <u>her zaman</u> kediye çok kızar ve ceza vermesi için öğretmene şikayet edermiş.</p> <p>2 Bobi <u>bazen</u> kızıp öğretmene şikayet eder, bazen de yanlışlıkla olduğuna inanır şikayet etmezmiş.</p> <p>1 Gobi <u>hiçbir zaman</u> arkadaşı kedinin cezalandırılmasını istemediğinden, onu şikayet etmez, bir dahaki sefere daha dikkatli olması için onu uyarır.</p>
---	---

EK F. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM

ANNE BABA VE ANNEANNE İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı: Çocuklarda Şema Yatkinliği Klinik Psikoloji Doktora Tez çalışması

Katılımcı için Bilgiler:

Tarih: ...../...../.....

Bu araştırmanın amacı, nesiller arası şema aktarımını incelemektir. Erken çocukluk döneminden itibaren maruz kalınan yaşam olaylarına dayalı gelişen düşünce, inanç ve davranışlarımız “şema” adı verilen örüntüleri ortaya çıkarır. Bu araştırma kapsamında 3 nesil aileden bilgi alınacaktır. Büyükanne, anne ve okul öncesi yaş dönemindeki çocuklar bu araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Büyükanne ve anne babadan aktarılan düşünce, duygu ve davranış örüntülerinin erken yaş dönemindeki çocuklara ne şekilde aktarıldığı incelenecektir. Önceki nesilde var olan olumsuz bir şemanın bir sonraki kuşakta ortaya çıkmasını engelleyen değişkenlerin neler olduğu ve koruyucu faktörlerin varlığı araştırılacaktır.

Araştırma için sizden yapmanızı istediğimiz, size ilettiğimiz formlardaki her soruyu tek tek okuyarak size en uygun yanıtları vermenizdir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılmamız halinde kişisel bilgilerinizin gizliliğine saygı gösterilecek, araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında özenle korunacaktır. Veriler, kimlik bilgileriniz gizli kalmak koşuluyla bu ve farklı araştırmalarda kullanılacaktır. Araştırmaya katılan tüm ebeveynler, çalışma sonrasında bir ebeveyn seminerine davet edilecektir.

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına sahipsiniz. Bu yazıyı okuduktan sonra araştırmamıza gönüllü olarak katılmak istiyorsanız aşağıdaki onay bölümünü doldurunuz ve imzalayınız.

Katılımcının Beyanı:

Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Doktora Programı’nda Ayşenur Güngör tarafından yürütülen bu çalışma hakkında verilen yukarıdaki bilgileri okudum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntıları ile anlamış bulunuyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu koşullarla söz konusu araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.

Tarih: ...../...../.....

Adı Soyadı:

Tel:

İmza:

Araştırmacı:

Uzm. Psk. Ayşenur Güngör

EK G. VELİ ONAM FORMU

ANNE BABA VE ANNEANNE İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı: Çocuklarda Şema Yatknılığı Klinik Psikoloji Doktora Tez çalışması

Katılımcı için Bilgiler:

Tarih: ...../...../.....

Bu araştırmanın amacı, nesiller arası şema aktarımını incelemektir. Erken çocukluk döneminden itibaren maruz kalınan yaşam olaylarına dayalı gelişen düşünce, inanç ve davranışlarımız “şema” adı verilen örüntüleri ortaya çıkarır. Bu araştırma kapsamında 3 nesil aileden bilgi alınacaktır. Büyükanne, anne ve okul öncesi yaş dönemindeki çocuklar bu araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Büyükanne ve anne babadan aktarılan düşünce, duygu ve davranış örüntülerinin erken yaş dönemindeki çocuklara ne şekilde aktarıldığı incelenecektir. Önceki nesilde var olan olumsuz bir şemanın bir sonraki kuşakta ortaya çıkmasını engelleyen değişkenlerin neler olduğu ve koruyucu faktörlerin varlığı araştırılacaktır.

Araştırma için sizden yapmanızı istediğimiz, size ilettiğimiz formlardaki her soruyu tek tek okuyarak size en uygun yanıtları vermenizdir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılmanız halinde kişisel bilgilerinizin gizliliğine saygı gösterilecek, araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında özenle korunacaktır. Veriler, kimlik bilgileriniz gizli kalmak koşuluyla bu ve farklı araştırmalarda kullanılacaktır. Araştırmaya katılan tüm ebeveynler, çalışma sonrasında bir ebeveyn seminerine davet edilecektir.

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına sahiptir. Bu yazıyı okuduktan sonra araştırmamıza gönüllü olarak katılmak istiyorsanız aşağıdaki onay bölümünü doldurunuz ve imzalayınız.

Katılımcının Beyanı:

Işık Üniversitesi Klinik Psikoloji Doktora Programı'nda Ayşenur Güngör tarafından yürütülen bu çalışma hakkında verilen yukarıdaki bilgileri okudum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntıları ile anlamış bulunuyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu koşullarla söz konusu araştırmaya kendi isteğimle katılmayı kabul ediyorum.

Tarih: ...../...../.....

Adı Soyadı:

Tel:

İmza:

Araştırmacı:

Uzm. Psk. Ayşenur Güngör

EK H. ETİK KURUL ONAYI

Evrak Tarih ve Sayısı: 31.07.2024-40394

T.C.
FMV IŞIK ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul

Sayı : E-32760440-050.04-40394
Konu : Ayşenur GÜNGÖR'e ait Etik Kurul
Kararı

31.07.2024

İLGİLİ MAKAMA

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün, Klinik Psikoloji Bölümü Doktora Programına kayıtlı öğrencimiz Ayşenur GÜNGÖR'e ait "Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı: 5-6 Yaş Arası Çocukların Şema Yatkinliği" başlıklı tez çalışması 28.06.2024 tarihli ve 2024/09 sayılı Etik Kurul Komisyon toplantısında görüşülerek etik açıdan uygun bulunmuştur.

Gereği için bilgilerinize arz/rica ederim.

Prof. Dr. Adnan UZUN
Kurul Başkanı

KARAR:

1. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 06.05.2024 tarihli ve 37847 sayılı yazısı görüşüldü. Klinik Psikoloji Doktora Programına kayıtlı olan 22PSKO9001 nolu Ayşenur GÜNGÖR'ün "Şemaların Kuşaklar Arası Aktarımı: 5-6 Yaş Arası Çocukların Şema Yatkinliği" başlıklı araştırma nitelikli çalışması kurumumuz tarafından yapılan incelemeler sonucunda katılımcıların risklerinin bulunmadığı, çalışmada savunmasız herhangi bir katılımcının bulunmadığı, katılımcıların gönüllü olarak çalışmalarda yer aldıklarını belirten bilgilendirilmiş onay formların düzenlendiği, katılımcıların gizlilik ilkesine uygun olarak bilgi ve verilerinin korunduğu, kimlik bilgilerinin saklı tutularak bulguların sadece bilimsel amaçla ve toplum yararı için kullanılacağına açıklandığı görülmüş olup etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Prof.Dr. Adnan UZUN
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSVSM1D8L
Adres:Işık Üniversitesi 34980 Şile/İstanbul
Telefon:444 07 99 Faks:(0-216) 712 14 68
e-Posta:info@isikun.edu.tr Elektronik Ağ:www.isikun.edu.tr
Kep Adresi: isikuniversitesi@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/isik-universitesi-ebys>

Bilgi için: Hatice KARATEKE

Tel No: 444 07 99-

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ